

ΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΥΣΤΕΡΟΦΗΜΙΑΣ *

Υστεροφημία λέγεται ἡ μνήμη ἣν σώζουσι παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις τὰ σκευῆ ἐκλογῆς τοῦ κόσμου τούτου. Εἶνε εἶδος τι μελλούσης ζωῆς, περιωρισμένης ὅμως ἐν τῷ ἐπιγίῳ τούτῳ ἡμῶν ἐνδιαιτήματι. Πολλοὶ εἰμποροῦν νὰ μὴ πιστεύωσιν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἣν ἐπαγγέλλονται εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅλα τὰ θρησκευόμενα· ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἀρνηθῆ τὴν ὑστεροφημίαν. Ἄλλως τε ἡ μέλλουσα αὕτη ζωὴ ὁμοιάζει ἐν πολλοῖς τὴν παρούσαν, εἰθὺς ὡς ἀφαιρέσωμεν τὴν σάρκα καὶ τὰ πάθη αὐτῆς καὶ πῆχμάτα. Ἔχει τύχην καὶ ἀτυχίαν· ὑπόκειται εἰς φυλετικὰς συμπληθείας καὶ ἀντιπληθείας· εἰς διαφωνίας πολιτικὰς, θρησκευτικὰς καὶ δὴ καὶ φιλολογικὰς καὶ ιστορικὰς. Ἄλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰ πράγματα. Ὁλοὶ γνωρίζετε τὴν Κλεοπάτραν τῆς Αἰγύπτου, τὴν Θεοδώραν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὴν Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας, τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν τῆς Αὐστρίας, τὴν Αἰκατερίναν Β' τῆς Ρωσίας, καὶ πολλὰς ἔτι ἄλλας βασιλίδας αἵτινες εὐφημοῦνται ἢ δυσφημοῦνται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἀμφιβάλλω ὅμως ἂν ἠκούσατε ποτὲ τὸ ὄνομα τῆς Χατασοῦ, ἣτις ἐκλείσσε τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου πρὸ τρισχιλίων καὶ τετρακκοσίων περίπου ἐνιαυτῶν. Καὶ πῶς θέλετε νὰ τὸ ἤξεύρετε ἀφοῦ πρὸ ὀλίγου δὲν τὸ ἤξευρον οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἔχοντες τὴν ἀπειροκαλίαν νὰ διάγωσι τὸν βίον ἀναστρεφόμενοι πρὸς τὰς ἐκλελοιπείας ἐκείνας δεσποίνας μᾶλλον ἢ πρὸς τὰς κοσμοῦσας τὴν παρούσαν γενεάν. Ἡ ἱστορία τῆς Χατασοῦ δὲν ἐγνώσθη εἰμὴ ἐκ τῶν αἰγυπτιακῶν μνημείων καὶ κειμένων τὰ ὅποια ἐσχάτως μόλις ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἡρμηνεύθησαν.

Ἐξ αὐτῶν ἐμάθομεν ὅτι ἡ βασιλις αὕτη ἔπραξεν ἔργα ἄξια μνήμης. Κατεσκεύασεν ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ μέγαν πολεμικὸν στόλον, τὸν πρῶτον ἴσως στόλον τὸν ἐν τῇ θαλάσῃ ταύτῃ ναυλοχῆσαντα, καὶ στρατηγήσασα αὐτῇ, κατέκτησε τὰ παράλια τῆς Ἀραβίας· δι' ὃ, ἐπὶ τῶν μνημείων δι' ὧν ἐκόσμησε τὰς Θήβας, εἰκονίζεται ἐν σχήματι καὶ περιβολῇ ἄνδρός. Ἐπειτα δὲ ἀναλαβοῦσα τὴν χάριν τὴν ἰδίως εἰς τὸ φύλον αὐτῆς προσήκουσαν, μετεφύτευσε εἰς Θήβας τριάκοντα καὶ δύο εἶδη ἄρωματοφόρων θάμνων, οἵτινες πρότερον ἐν μόνῃ τῇ Ἀραβίᾳ ἔθαλλον. Ἡ κολοσσικία αὐτῆς εἰκὼν ἡ νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βερολίνου ἀνακειμένη, ἐνθυμίζει ὅπως οὖν τοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου τῆς μεγάλης Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Χατασοῦ λοιπόν, ἡ ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν παντελῶς

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῆ 8 Φεβρουαρίου 1885.

λησμονηθεῖσα, ἐνῶ ἐν τῷ μεταξύ ἐφημίζοντο τοσαῦται πολλῶ ἤττονες, ἠξιώθη τελευταῖον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Πάνθεον τῆς ἱστορίας· ἄλλων δὲ ἡ τύχη ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον ἔτι εὐμενής.

Πρὸ 5500 ἐτῶν, ἦτοι διςχίλια πρὸ αὐτῆς ἔτη, ἐκηδεύθη εἰς Giseh ἀνώτατός τις τῶν χρόνων ἐκείνων ἀρχῶν τῆς Αἰγύπτου Ὁ ἀρχὼν οὗτος προσηγορεύετο *Διοικητὴς τοῦ οἴκου τῶν βιβλίων*, ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δὲν ἀνεγράφη ἐν τῷ τάφῳ. Δύσκολον τῇ κληθείς εἶνε νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ὅλοι οἱ ἔφοροι τῶν ἐθνικῶν ἢ ἄλλων δημοσίων βιβλιοθηκῶν, δικαιούνται νὰ μνημονευθῶσιν ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Ὁ νεκρὸς ὅμως τῆς Giseh, ὑπῆρξε, καθ' ὅσον ἄχρι τοῦδε γινώσκωμεν, ὁ πρῶτος ἀπὸ καταβολῆς κόσμου βιβλιοθήκης ἔφορος· καὶ ὡς τοιοῦτος ἠθελεν ἀνκμφισθῶς ἀξιώθη τῶν τιμῶν τῆς ὑστεροφημίας· ἐὰν τὸ ὄνομα αὐτοῦ δὲν παρέμενε ἀγνωστον. Ἄλλ' ἰδοὺ ἄλλο ἔτι ἴσως δεινότερον. Τίς δὲν γινώσκει τὸν Πορτογάλλον ναυάρχον Βάσκον Δεγάμαν καὶ τὰ βραβεῖα τὰ ἀποδοθέντα εἰς αὐτόν. ῥωντά τε καὶ μετὰ θάνατον. ὡς περιελάμβαντα τὴν Εὐέλπιν ἄκραν; Ἐν τούτοις διςχίλια ἔτη πρὸ αὐτοῦ, οἱ Φοίνικες, ἐκ διαταγῆς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Νεκῶ, ὀρήσαντες ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, παρελέξαντο τὰ ἀνατολικά τῆς Ἀφρικῆς παράλια, ἔκαμψαν τὴν μεσημβρινὴν ἐκείνην αὐτῆς ἄκραν, ἀνέπλευσαν ἔπειτα πρὸς τὰ δυτικὰ παράλια πρὸς τὰς Ἡρακλείους στήλας καὶ διὰ τῆς Μεσογείου ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τὸ ὄνομα ὅμως τοῦ ναυάρχου τοῦ κατορθώσαντος τὸν πρῶτον τοῦτον τῆς Ἀφρικῆς περίπλου, δὲν περιεσώθη εἰς ἡμᾶς ὥστε ὁ ἀνὴρ ὅστις, διὰ τὴν σμικρότητα τῶν πλοίων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὑπερένικησε δυσχερεῖς πολὺ μείζονας ἢ ὁ Βάσκος Δεγάμας, οὐδόλω; ὑπὸ τῆς ἱστορίας μνημονεύεται.

Ἄλλ' ἵνα ἀμειψθῶσιν ἐπαξίως τὰ ἱστορικά ἔργα καὶ ὀνόματα δὲν ἀρκεῖ νὰ γίνωσι γνωστά· ἡ τύχη αὐτῶν ἐξαρτᾶται καὶ ἐξ ἄλλων ποικίλων περιστάσεων. Τὴν ὑστεροφημίαν ἐπιδικάζουσιν ἢ ἀποποιούνται ἀνέκαθεν οἱ Ἄριοι τῆς Εὐρώπης, δηλαδὴ οἱ πρωτεύοντες αὐτῶν, ἐν μὲν τῇ ἀρχαιότητι οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐν δὲ τοῖς νεωτέροις χρόνοις οἱ Γάλλοι, οἱ Ἀγγλοὶ, οἱ Γερμανοὶ. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἰδιοποιήθησαν ὅπως οὖν ἀπὸ τὸν πρῶτον τοῦτο, διότι ἐπὶ τέλους αὐτοὶ ἐδημιούργησαν τὸν τελειότατον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πολιτισμόν. Ἡ ἀλήθεια ὅμως ἀπαιτεῖ νὰ ὀμολογήσωμεν ὅτι δὲν ἀπέδωκαν πάντοτε εἰς τοὺς πρεσβυτέρους αὐτῶν ἀδελφούς, τοὺς Σημίτας, τὴν προσήκουσαν μερίδα τῆς εὐκλείας, ἐνῶ εἶναι βέβαιον ὅτι ἐκληρονόμησαν παρ' αὐτῶν πολλὰς καὶ γονιμωτάτας τῆς ἰδίας σταδιοδρομίας ἀφορμάς. τὴν γεωργίαν, τὴν ναυτιλίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὴν γραφὴν καὶ αὐτὸ μέχρι τινὸς τὸ θρησκευμα τὸ ὁποῖον ἄχρι τοῦδε πρεσβεύουσι. Λάβετε ἀνὰ χεῖρας οἰανδήποτε γενικὴν ἱστορίαν θέλετε, καὶ αὐτὰς τὰς ἐκτενεστάτας, τὴν ἱστορίαν τοῦ Schlosser λ.χ. Πάντα

ὅσα ἀφηγεῖται περὶ Βαβυλωνίων, Αἰγυπτίων, Ἰσραηλιτῶν, Φοινίκων καὶ Ἀράβων, δὲν πληροῦσιν εἰμὴ ἓνα τὸ πολὺ τῶν 18 αὐτῆς τόμων, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ δοξολογοῦσι τοὺς Ἄριους.

Εἶνε ἀληθές ὅτι τὰ κατὰ τοὺς πλείστους τῶν Σημιτῶν δὲν εἶνε ἔτι ἀσφαλῶς γνωστά, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ κατὰ τοὺς Ἀράβας. Κύριοι γενόμενοι τῆς νοτιοδυτικῆς Ἀσίας, τῆς βορείου Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἰσπανίας, οἱ Ἀράβες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀνθρωπότητος πλείοτερον βεβαίως πολλῶν Ἀρίων. Δὲν ὑπῆρχε πόλις παρ' αὐτοῖς ἢ μὴ ἔχουσα ἰδίαν σχολὰς, αἱ δὲ πρωτεύουσαι ἐκοσμοῦντο ὑπὸ πανεπιστημίων, καὶ βιβλιοθηκῶν, καὶ χημικῶν ἐργαστηρίων, διότι αὐτοὶ, οἱ θαυμασίως προαγαγόντες τὰ μαθηματικά καὶ τὴν ἀστρονομίαν, αὐτοὶ ἐγένοντο οἱ πατέρες τῆς χημείας. Ὁ κωνὸν τοῦ Ραζῆ καὶ τοῦ Ἀβικέννου ἐλογίζετο ἐπὶ ἐξ ὄλας ἑκατονταετηρίδας ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Εὐρώπης ὡς τὸ ἄκρον ἄκρον τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης. Ἐν μόνῃ τῇ Ἰσπανίᾳ ὑπῆρχον 70 δημόσιαι βιβλιοθήκαι προσिताὶ εἰς τὸ κοινόν· ἡ δὲ βιβλιοθήκη τοῦ Καλίφου τῆς Κορδύθης Χακίμ Β', ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, περιεῖχεν 600,000 τόμων. Ὅπόσοι τῶν καθ' ἡμᾶς Ἀρίων δὲν ἠθελον ζηλεύσει τοιοῦτον θησαυρόν. Ὁ γράφας γενικὴν ἱστορίαν Ibn Khaldoun ἐλογίσθη ἐνάμιλλος τοῦ Montesquieu διὰ τὴν πολυμαθειαν αὐτοῦ, καὶ τὴν εὐρύτητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἀσφαλῆ κρίσιν. Πρῶτοι οἱ Ἀράβες κατεσκεύασαν τὸν σήμερον ἐν χρήσει χάρτην, πρῶτοι πυροβόλα ὄπλα. Καθ' οὓς χρόνους τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας δὲν ὑπερέβαινε τὰ 20 ἢ 30 ἑκατομμύρια, ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ μὲν καλίφου τῆς Κορδύθης συνεποσοῦτο εἰς 500,000,000, τοῦ δὲ καλίφου τῆς Βαγδάτης εἰς 260. Χίλια πρὸ τοῦ Livingston καὶ τοῦ Stanley ἔτη, οἱ Ἀράβες ἐγίνωσκον κάλλιστα τὰ ἐνδότεα τῆς Ἀφρικῆς, ἐν δὲ τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι ὁ Ἐδρισηὶς ἐσημεῖον ἐπὶ τῶν γεωγραφικῶν αὐτοῦ πινάκων τὰς λίμνας τοῦ ἄνω Νείλου. Ἄλλ' ἀρκούσι τὰ ὀλίγα ταῦτα ὅπως καταστήσωσι πρόδηλον ὅτι μεταξὺ τῆς 7 καὶ 12 ἑκατονταετηρίδος οἱ Ἀράβες ἀνεδείχθησαν τὸ πρῶτιστον τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν· καὶ ὅμως τὴν σήμερον αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἱστορίαι διδάσκουσι περὶ τῶν μικρῶν πολιτειῶν τῆς Ἰταλίας ἢ τῆς Ἑλβετίας πολὺ πλείοτερον ἢ περὶ τῆς κοσμοκράτορος ποτὲ σημιτικῆς ἐκείνης φυλῆς, κοσμοκράτορος πολιτικῶς τε καὶ πνευματικῶς.

Οὐδὲν ἤττον καλῶς γνωρίζομεν τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἱστορίαν, καὶ οὐδὲν ἤττον ἀπηνῶς ἠδικήσαμεν αὐτούς. Δὲν θέλω ἀποδώσει εἰς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ πᾶσαν τὴν ἐπὶ τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅσῳ καὶ ἂν ἡ νέα διαθήκη συνηρημολογήθη πρὸς τὴν παλαιάν, ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἐταυτίσθη ποτὲ μετὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ· ἀπειναντίας μάλιστα πολλάκις ὑπῆρξαν ἀλλήλων πολέμοι. Ἄλλ' ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ἔχει ἄλλα ἀσφαλέστερα δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ

πεπολιτισμένου κόσμου. Αὐτὸς πρῶτος διέγνω τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Ἡ ποίησις δι' ἧς περιέβαλε τὰς εὐχὰς αὐτοῦ καὶ τὰς προσευχὰς ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἀνθρωπίνην ποίησιν ὅσον ὁ Θεὸς τοῦ Μωυσέως ὑπερέβαλλε τοὺς πολλοὺς θεοὺς οὐκ ἢ φαντασίᾳ πρότερον ἀνέπλαττε καὶ ἐξύμνει. Ἡ δὲ παλαιὰ διαθήκη, ἀσχέτως πρὸς τὴν νέαν, τοσοῦτον καθ' ἑαυτὴν κατεκυρίευσσε τὰς ψυχὰς τῶν ἔθνῶν τῆς Ἀγγλίας, τῆς βορείου Γερμανίας καὶ τῆς Σκηνδικῆς, ὥστε ἐν τοῖς πολέμοις ἐξ ὧν παρήχθησαν ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις καὶ τὸ μεγάλειον τῆς Εὐρώπης, τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ἤντλουν τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῶν καὶ τὴν καρτερίαν ἀπὸ τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν. Οὐδ' αὐτὴ τοῦ Πινδάρου ἢ πολλὰκις τῇ ἀληθείᾳ θεόπνευστος Μοῦσα ἀπετέλεσε ποτὲ τοιαῦτα θύματα. Καὶ ὅμως ἐν ταῖς γενικαῖς ἱστορίαις ἐλάχιστος ἀπορίζεται χώρος εἰς τὸν λαὸν Ἰσραήλ, ἰδίως δὲ ἐν τῷ προμνημονευθέντι μεγάλῳ ἔργῳ τοῦ Schlossee, ἡ ἱστορία αὐτοῦ δὲν κατέχει εἰμὴ 12 μόνον σελίδας.

Οἱ αὐτόκλητοι λοιπὸν ἐκεῖνοι ἐλλανοδίκαί τῆς ὑστεροφημίας δὲν ἀπέδωκαν τὴν ὀφειλομένην εἰς τοὺς διδασκάλους αὐτῶν δικαιοσύνην. Ἀλλὰ μήπως πρὸς ἀλλήλους ἐπολιτεύθησαν ἐν ὁμοσίᾳ καὶ εὐθυδικίᾳ; Διηρέθησαν εἰς στρατόπεδα ἀντίπαλα κατὰ ἔθνη, κατὰ θρησκευτικὰ δόγματα, κατὰ πολιτεύματα, κατὰ ἱστορικὰ συστήματα, καὶ ἀντηγωνίσθησαν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ πνεύματος ἐμπικθέστερον ἴσως ἢ ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης. Γάλλοι κατὰ Γερμανῶν καὶ Ἀγγλῶν καθολικοὶ κατὰ διαμαρτυρομένων καὶ ὀρθοδόξων μοναρχικοὶ κατὰ δημοκρατικῶν ἐρμηνευταὶ κατὰ ἐρμηνευτῶν. Ὅσοι ἀνεγνώσατε τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν μου, ἤξεύρετε ὅπως ἀδικήματα διέπραξαν καθ' ἡμῶν οἱ Ἑσπεριοὶ. Ὅλιγα τινὰ παραδείγματα θέλουσιν ἀποδείξει εἰς οἶκας καὶ ὄσας περιπετείας ὑπόκειται ἡ τῶν θνητῶν μνήμη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑσπερίᾳ, τὸ μὲν διὰ τὰς προμνημονευθείσας αἰτίας, τὸ δὲ δι' ἄλλας τινὰς τῆς τύχης μεταβολάς.

Τὴν σήμερον τὰ πάντα ἀμφισβητοῦνται ἐν Εὐρώπῃ. Αφοῦ συζητεῖται ἡ ὑπαρξίς τοῦ Θεοῦ, πῶς θέλετε νὰ μείνη ἀμείωτος ἡ ὑστεροφημία τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τῶν Οὐραλίων ὄρεων κινήσις μεγίστη ἤδη γίνεται πρὸς κατάλυσιν τῶν βωμῶν οἵτινες ἠγέρθησαν εἰς τοὺς κλείσαντας, εἰς τοὺς εὐεργετήσαντας, εἰς τοὺς διδάξαντας τὰς πρότερας γενεάς. Τὸ ἥμισυ τῆς Γαλλίας ἀπαρνεῖται τὴν γηραιὰν καὶ ἐνδοξὸν αὐτῆς μητέρα, τὴν χιλιετὴ μοναρχίαν· τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ προσηλακίζει τὸν οὐδὲν ἦττον εὐκλεῖ αὐτῆς γόνον, τὴν ἐπανάστασιν. Εὐκόλον εἶνε νὰ ὑποθέσῃτε ἐκ τούτου τί πάσχουσιν οἱ πρωταγωνισταὶ ἑκατέρως τῶν δύο τούτων περιόδων τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ τῆς χώρας ἐκείνης βίου. Καὶ μὴ νομίσετε ὅτι οἱ μηδενισταὶ αὐτοὶ τῆς ἱστορίας εἶνε ἀνθρώποι τυχαῖοι. Ἐν τῷ προοίμιῳ τῆς ἱστορίας τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Θεὸς ἀποδίδει τὰ μεγαλοεργήματα τῆς μοναρχίας εἰς τὸν γαλλικὸν

λαόν, οὐχὶ εἰς τοὺς ἡγέτας αὐτοῦ. Ὅμιλῶν περὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Κοινῶ ἀξιοῖ ὅτι τὰς νίκας αἵτινες ἀπηθανάτισαν τὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμονίδου ἐκείνου στρατηγοῦ, ἤρατο οὐχὶ αὐτὸς ἀλλ' ὁ γαλλικὸς λαός. Ὅμιλῶν περὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἀξιοῖ ὅτι ὁ μέγας βασιλεὺς ἐξυμνήθη ὑπὸ τοῦ ἔθνους ἕνεκα τῶν θαυμάτων τὰ ὁποῖα οὐχὶ αὐτὸς ἀλλὰ τὸ ἔθνος διέπραττεν ἐν πολέμῳ, ἐν ταῖς τέχναις, ἐν ταῖς ἐπιστήμαις. Τὰ τοιαῦτα εἰμποροῦν νὰ λέγωνται πρὸς δημαγωγίαν τῶν πολλῶν καὶ παραμυθίαν τῶν μετριοτήτων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πραγμάτων διαψεύδονται τρανῶς· καὶ αὐτὸς ὁ Thiers ἔμαλλε νὰ λάβῃ κατὰ τοῦτο πικρότατον μάθημα. Ὅτε μετὰ 45 ἔτη, ἡ τύχη κατεδίκασεν αὐτὸν νὰ ὑπογράψῃ ἔνδοκρος τὴν εἰς τὴν Γερμανίαν ἀπόδοσιν τῆς Ἀλσατίας καὶ τῆς Λωρραίνης, δὲν ἐπεφάνη ἄρα γε εἰς τοὺς τεθολωμένους αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς ἡ σικὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ δὲν ἠρώτησεν αὐτόν, ἵνα τί λοιπὸν οἱ Γάλλοι τοῦ 1870 ἀφοῦ πρὸ δύο ἑκατονταετηρίδων ἐκτήσαντο, αὐτοῦ βασιλεύοντος, τὰς χώρας ἐκείνας, νῦν ἀσυγκρίτως ὄντες πολυπληθέστεροι καὶ πλουσιώτεροι, ἤναγκάζοντο νὰ ἐκχωρήσωσιν αὐτῶν; Οὐδέποτε ἔθνος, ὁσπδήποτε εὖ ἔχον, ἐμεγαλοῦργησεν ἀγόμενον ὑπὸ ἀδεξίων κυβερνητῶν· ἐνὶ τὰν ἀνάλιον συμβαίνει ἔστιν ὅτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Οἱ εὐχρηστοὶ, οἱ πένητες, οἱ ἀνοργάνωτοι Ἕλληνες τοῦ 1821 ἀνέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν διὰ τῆς μεγαλοεργίας κατὰ θάλασσαν μὲν τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Κανάρη, κατὰ ξηρὰν δὲ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν ἡγετῶν. Ὁ αὐτὸς νόμος ἰσχύει καὶ ἐπὶ τοῦ καθ' ἴδιον ἀνθρώπου. Σῶμα ὁσονδήποτε εὐρωστοῦν, ἀλλὰ φέρον κεφαλὴν νοσοῦσαν, οὐδέποτε διανοήθη καὶ ἐπραξέ τι γενναῖον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ὁ δὲ στερηθεὶς τῆς ὀράσεως Μίλτων, ὁ στερηθεὶς τῆς ἀκοῆς Beethoven ἐξηκολούθουν δημιουργοῦντες ἀριστουργήματα ποιήσεως καὶ μουσικῆς, καὶ τὸ ἔτι ἴσως διδασκτικώτερον, ὁ Augustin Thierry, παραλυτικὸς ὢν καθ' ἅπαν τὸ σῶμα, καὶ πλὴν τούτου ἀόμματος, ὁ Augustin Thierry ὅστις ἔλεγεν ἄ! ἐκὼν ἤμην μόνον ἀόμματος, ὑπηγόρευσε ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς γαλλικῆς ἱστοριογραφίας τοῦ παρόντος αἰῶνος.

Καὶ ὁ μὲν Thiers εἶνε πασίγνωστος ἐν Ἑλλάδι· ὅσως δὲ ἀγνωστος δὲν εἶνε καὶ ὁ Taine, ὁ καταλεγόμενος ἐν τοῖς καλλιτέχναις τοῦ σημερινοῦ γαλλικοῦ λόγου. Ὁ Thiers ἠδίκησε τὴν μοναρχίαν, ὁ Taine ἠδίκησε τὴν ἐπαναστάσιν. Συμπληρώσας πρὸ ὀλίγου τρίτομον περὶ αὐτῆς μελέτην, στιγματίζει μὲν τοὺς διαβεβημένους αὐτοεργούς τῶν ἐναγωνίων χρόνων τῆς μεγάλης ἐκείνης μεταβολῆς, τὸν Marat, τὸν Danton, τὸν Robespierre, ἀποσιωπᾷ δὲ πάντα τὰ ἀγαθὰ ὄσων αὐτὴ ἐγένετο πρόξενος. Ἐγράψε τὴν ἱστορίαν τῆς Συμβατικῆς λεγομένης συνελεύσεως, ἐν ἣ μάλιστα ἠθέλετε ζητήσῃ τὰ αἰοδιμα ἔργα τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Ἡ κατα-

φορά του άνδρος κατὰ τῶν ἀπογόνων τοῦ Κριτίου καὶ τοῦ Θηραμένου· ἐτάραξε τὴν διάνοικν αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐπελάθετο τῆς ἀρετῆς τῶν Θρασυβούλων. Καὶ τὸ περίεργον εἶνε ὅτι ζῶν ἕνα περίπου αἰῶνα μετὰ τοὺς χρόνους οὗς ἐπεχείρησε νὰ ἱστορήσῃ, παρέστηκε τὰς περιπετείαις αὐτοῦ ὀλιγώτερον ἀπαθῶς τοῦ φιλοδοξοῦ Mallet du Pan, ὅστις ἐγένετο μάρτυς καὶ μέχρι τινὸς θύμα τῶν περιπετειῶν τούτων. Ὁ Mallet du Pan εἶπεν ὀρθότατα ὅτι δύο ἐγένοντο ἐπαναστάσεις· ἡ μία ἠθικὴ δι' ἧς τὰ πνεύματα ἐνεπλήσθησαν ἀληθειῶν καὶ ἡμιαληθειῶν, αἵτινες θέλουσι παρκαμίνειν καὶ κερπορορήσει, ἡ δ' ἄλλη βρόβχος καὶ κκεκουργος, ἣτις θέλει εὐχερῶς ἐκρίζωθῆ εὐθύς ὡς ἡ δύναμις ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῆς. Ὅπερ καὶ ἐγένετο τῶντι δίς· τῷ μὲν 1795 διὰ τῆς θαυατώσεως τοῦ Robespierre, τοῦ Saint-Just καὶ τοῦ Couthon, τῷ δὲ 1871 διὰ τῆς κατατροπώσεως τῆς ἐν Παρισίοις ἀναρχικῆς Κοινότητος.

Ἡ ἐπανάστασις ἢ ἐπαγαγοῦσα ἐν Γαλλίᾳ ριζικὰς μεταβολὰς, πολιτικὰς τε καὶ κοινωνικὰς, ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς Γερμανίας καθ' ὅλως διάφορον τρόπον, μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον. Ἐν ἀρχῇ τὸ μὲν δυτικὸν τῆς Γερμανίας μέρος ὑπέκυψεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ναπολέοντος, τὸ δὲ ἀνατολικὸν ἠρωτηριάσθη, ἐταπεινώθη, κατεπιέσθη δεινῶς. Ὅτε δὲ μετ' οὐ πολὺ τὰ γερμανικὰ κράτη ἀπηλλάγησαν τῆς ξενικῆς ταύτης καταδυναστεύσεως, ἤρχισεν ὑποκινούμενον καὶ παρ' αὐτοῖς, ὡς πολλοῦ ἄλλοῦ, τὸ ζήτημα τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναμορφώσεως. Ἐν Γερμανίᾳ ὅμως, περὶ τὰ μέσα τῆς ἐκατονταετηρίδος, κατίτχυσεν τῶν λοιπῶν ἀξιώσεων ἢ ἀνάγκη τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἐκ τῶν δύο μεγάλων γερμανικῶν δυνάμεων, ἐφ' ὅσον διήρκει ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμος καὶ ἔπειτα ἐπὶ τινὰ χρόνον, τὴν πρώτην τάξιν ἐπέσχεον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ Αὐστρία, ἐν δὲ τῷ περὶ ἐθνικῆς ἐνότητος ἀγῶνι ἐπρώτευσεν δριστηκῶς ἡ Πρωσία.

Τὸ ἀξίωμα τῆς Αὐστρίας ἐν τῇ πρώτῃ τῶν δύο τούτων περιόδων ὠφέλειτο οὐχὶ εἰς λαμπρὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀλλ' εἰς τὴν περινοικν τοῦ ἀνδρός ὅστις διεῖπε τότε τὰ πράγματα αὐτῆς. Ὅτε τῷ 1813 κατηρτίσθη ἡ τελευταία μεγάλη κατὰ τοῦ Ναπολέοντος εὐρωπαϊκὴ συμμαχία, ἡ Αὐστρία οὐδὲν εἶχε πράξει τὸ δικαιοῦν αὐτὴν νὰ στρατηγήσῃ ἐν τῷ κρισίμῳ ἀγῶνι. Οἱ μέχρι Μόσχας προελάσαντες στρατοὶ τοῦ δορυκτῆτορος εἶχον ἐξοντωθῆ ὑπὸ τῆς Ρωσίας, οἱ δὲ μέχρι Λισαβῶνος κατελθόντες εἶχον ἐξωσθῆ ἐκ τῆς Ἰσπανίας ὑπὸ τοῦ Οὐελλιγκτῶνος. Καὶ πάλιν ὅτε τῷ 1814—1815, κατατροπωθέντος ὀλοσχερῶς τοῦ μεγάλου δυνάστου, συνεκροτήθη ἡ Σύνοδος ἢ ρυθμίσακα τὰ τε εὐρωπαϊκὰ ἐν γένει πράγματα καὶ ἰδίᾳ τὰ γερμανικὰ, ἡ Αὐστρία οὐδὲν εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ κατορθώσει στρατιωτικὸν μεγαλοῦργημα τὸ δυνάμενον νὰ ἐξηγήσῃ τὴν πρωτοκαθεδρείαν ἣτις ἀπεδόθη αὐτῇ ἐν τῇ Συνόδῳ καὶ μετὰ τὴν Σύνοδον. Ἡ τιμὴ

ὄλων ὅσα παρετκεύσαν καὶ ὄλων ὅσα συνεπλήρωσαν τὴν γιγαντώδη περὶ Λειψίκν νίκην ὠφέλειτο πολὺ μᾶλλον εἰς τοὺς Ῥώσους καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Πρώτους ἢ εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς, ἢ δὲ ἐν Οὐατερλῶ δευτέρα καὶ δριστηκῆ πτῶσις τοῦ Ναπολέοντος ὑπῆρξεν ἔργον ἀποκλειστικὸν τοῦ Οὐελλιγκτῶνος καὶ τοῦ Blücher.

Πῶς λοιπὸν ἡ Αὐστρία ἐκτήσατο τὴν διττὴν ταύτην ἡγεμονίαν, τὴν τε ἐν τῷ πολέμῳ καὶ τὴν μετὰ τὸν πόλεμον; Βεβχίως Ρωσία, Πρωσία καὶ Ἀγγλία συνησθάνοντο τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν δύναμιν ἣν ἤθελον πορισθῆ πρόσλαμβάνουσαι σύμμαχον τὴν Αὐστρίαν. Εἰς τὰς 600,000 ἀνδρῶν οὗς εἶχον συναγεῖρει ἐν τῇ βορειοανατολικῇ Γερμανίᾳ, ἡ Αὐστρία ἐμελλε νὰ προσθήσῃ 200 ἔτι χιλιάδας. Πλὴν τούτου λυσιτελεστάτην ἐντύπωσιν ἤθελε προξενήσει εἰς τὰ πνεύματα ὄλου τοῦ κόσμου ἐὰν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ὁ πενθερὸς τοῦ φοβεροῦ ἔτι ἐκείνου ἀντιπάλου, συντασσόμενος τοῖς συμμάχοις, ἤθελεν οὕτω ἀνομολογήσει καὶ αὐτὸς ὅτι ἡ καθαιρέσις τοῦ κυριαρχοῦ ἐκείνου ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς Εὐρώπης. Ἡ θέσις τῆς Αὐστρίας ἦτο δυσχερής. Δὲν προέκειτο μὲν ἔτι περὶ καθαιρέσεως· ἀλλ' ἀφ' ἐνός ἢ τιμὴ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου ἐπέβαλλεν αὐτῷ τὸ καθῆκον νὰ μὴ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τοῦ κηδεστοῦ, μετὰ τὰς ἐν Ρωσίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ συμφοράς, θυσίας ὑπερμέτρους, ἀφ' ἑτέρου πᾶσα ἐπισείσια ἐκινδύνευε ν' ἀποκρουσθῆ ὑπὸ τῶν τριῶν συμμάχων, τὸ δὲ πάθος αὐτῶν ἦτο τοσοῦτον σφοδρὸν, ἢ πεποίθησις ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τοῦ θριάμβου τοσοῦτον ἀκράδαντος ὡς τε ἠδύναντο ἐπὶ τέλους νὰ ἀναλάβωσι μόνου τὸν ἀγῶνα, τοῦ ὁποίου εὐοδοθέντος, ἡ Αὐστρία ἤθελεν οἰκτρῶς ταπεινωθῆ. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ποικίλων τούτων σκοπέλων ὁ Μέττερνιχ ἐλοξοδόρμησε δεξιότατα. Κατώρθωσε νὰ μὴ προτείνῃ εἰς τὸν Ναπολέοντα εἰμὴ ὄρους οὗς καὶ αὐτὸς ὁ Thiers ἀπεφῆνατο εὐλογωτάτους· τούτων δὲ ἀπορριφθέντων ὑπὸ τοῦ ἀγερώχου ἀνδρός, συνετάχθη ἤδη ἐντίμως τοῖς συμμάχοις· καὶ τότε Ρωσία, Πρωσία καὶ Ἀγγλία, εὐγνωμονοῦσαι, ἀπέδωκαν τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν πρίγκηπα Schwartzenberg, καίτοι εἶχον πᾶσαι πολλοὺς πολεμικοὺς ἀνδρας ἀσυγκρίτως ὑπερέτους. Τοῦ γεγονότος τούτου φυσικὸν παρακολούθημα ὑπῆρξεν ἡ συγκρότησις τῆς μεγάλης Συνόδου ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ αὐστριακοῦ Κράτους, ἢ δὲ φήμη ἦν ἐκ τούτου ἐκτήσατο ὁ Μέττερνιχ ἐξηκολούθησεν ἐπικρατοῦσα καὶ ἀφοῦ ἤρχισε νὰ ὑπονομεύεται τὸ ὑπὸ τῆς Συνόδου ἐκείνης δημιουργηθὲν πολιτικὸν οἰκοδόμημα.

Τῇ πρωτοβουλίᾳ αὐτοῦ συνεκροτήθησαν αἱ σύνοδοι τοῦ Τραππάκου, τοῦ Λαύδαχ καὶ τῆς Οὐηρῶνος αἱ ἐπιτρέψασαι τῶν μὲν ἰταλικῶν ἐπαναστάσεων τὴν κατατρόπωσιν, τῇ Αὐστρίᾳ, τῆς δὲ Ἰσπανικῆς, τῇ Γαλλίᾳ. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ὁ ἀστὴρ ἐκεῖνος ἤρχισε νὰ φθίνῃ. Ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας ρωσικὸς πόλεμος τοῦ 1828 — 1829, ἐγένετο παρὰ τὴν γνώμην τοῦ

πρώην παντοδυνάμου τῆς Εὐρώπης Μέντορος, παρὰ τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ ἐρρυθμίσθησαν τὰ τῆς Ἑλλάδος πράγματα. Ἐδέησε δὲ νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐκὼν ἄκων τὴν τε ἰουλιανὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν μετ' οὐ πολὺ ἐπεληθῶσαν βελγικὴν. Ὅτε δὲ τελευταῖον ὁ ἐπαναστατικὸς κλύδων ἐξερράγη ἐν μέσῃ Γερμανίᾳ, ὁ Μέττερνιχ ἠναγκάσθη νὰ ἐκχωρήσῃ τῆς ἀρχῆς. Ὁ Μέττερνιχ ἤξευρε νὰ πολιτεύεται πρὸς βσιλεῖς, ἀλλὰ οὐχὶ πρὸς ἔθνη· καὶ τοῦτο διότι ἔπίστευεν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς μοναρχίας, οὐχὶ δὲ εἰς τὰ τοῦ δήμου δίκαια. Ἐν τῇ πολιτικῇ δέ, ὡς ἐν παντὶ ἄλλῳ ἔργῳ, ἡ πίστις τοῦ ἐργάτου εἶνε ἀπαραίτητος ἐπιτυχίας ὄρος.

Ἡ Πρωσία ἐνόησεν ἀπεναντίας ὅτι πρωτίστη τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους ἀνάγκη ἦτο ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἐνότης· καὶ κατηυδοκίμησε τῆς Αὐστρίας ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ τοσοῦτον εὐχερέστερον ὅσῳ τὸ κράτος τῆς Αὐστρίας, συγκροτούμενον κατὰ τὰ τρία τέταρτα περίπου ἐκ φυλῶν ἑτερογενῶν καὶ ἑτερογλώσσων, ἦτο ἥμιστος ἐπιτήδειον νὰ θεραπεύσῃ τὴν πάγκοινον ἐκείνην τῆς Γερμανίας προαίρεσιν. Δὲν ἔχω δὲ ἀνάγκην νὰ σᾶς εἴπω τίς ὑπῆρξεν ὁ ἡγέτης τῆς Πρωσίας ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ ἐγχειρήματι. Ὁ Βίσμαρκ ἐγεννήθη τῷ 1815 καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Μέττερνιχ εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως. Ἐντὸς πεντήκοντα δ' ἐτῶν ἠνάγκαζε τὴν Αὐστρίαν νὰ κυρώσῃ τὸν θεμέλιον λίθον τῆς πρωσιακῆς ἡγεμονίας· καὶ μετὰ πέντε ἄλλα ἔτη ἐπετέλει ἕτερον μέγα καὶ ἐνικίον ἐν τῇ ἰστορίᾳ πραξικόπημα, ἔστρεφεν ἐν αὐταῖς ταῖς Βερσαλίαις, ἐν αὐτῷ τῷ φιλιτάτῳ ἐνδικοιτήματι τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας τὸν τῆς Πρωσίας βασιλέα, παρόντων καὶ ἀνευφημούντων ὄλων τῶν δημοφύλων ἡγεμόνων. Παρήλθον ἔκτοτε ἕτερα 15 ἔτη, τὸ δὲ κλέος τοῦ νέου τῆς Γερμανίας ἡγέτου, ἀντὶ νὰ μειωθῇ, δὲν ἔπαυσε προαγόμενον. Ὑπὸ τοῦ δαίμονίου ἐκείνου πνεύματος οὐριοδρομοῦσα ἡ γερμανικὴ αὐτοκρατορία ἄγει καὶ φέροι τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Τίς ἐνθυμεῖται σήμερον τὸ κατὰ τὰ εἴκοσι καὶ πέντε πρῶτα ἔτη τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος πολὺκροτον γενόμενον ὄνομα τοῦ Μέττερνιχ; Τὸ ὄνομα τοῦ Βίσμαρκ πληροῖ τὴν οἰκουμένην.

Ἐνδιέτριψα περὶ τὰ γεγονότα ταῦτα τῆς νεωτέρας γαλλικῆς καὶ γερμανικῆς ἱστορίας πολὺ πλείοτερον ἢ περὶ πάντα τὰ λοιπά, διότι ἐκ τῶν ὀλίγων ἐξ ἀνάγκης ὄσων ἐμνημόνευσα ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ, τὰ γεγονότα ἐκεῖνα διδάσκουσι μάλιστα ὅτι ὁ κόσμος τῆς ὑστεροφημίας δὲν εἶνε τοσοῦτον αἰθέριος ὅσον ἤθελε νομίσαι τις, ἀλλὰ συνέχεια κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον τοῦ ἐπιγείου τούτου κόσμου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἐν τούτοις ἐντελῶς διὰ τοῦ θανάτου χωρισθεῖς. Ἐν Γαλλίᾳ μὲν ταλαιπωρεῖται ὑπὸ ἐμφυλίου ἀγῶνος, ἐν Γερμανίᾳ δὲ εἰρηνεύει ὑπὸ τὴν πνευματικὴν μοναρχίαν τοῦ Βίσμαρκ.

Δι' ἄλλων δὲ τρόπων ἐπενήργησεν ἡ ἐπανάστασις ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ καταιγίς, περάσασα τὸν πορθμὸν τῆς Μάγχης, ἀπέβαλε τὴν δξύτητα αὐτῆς, καὶ προήγαγε μὲν τὴν ἐλευθερίαν ἄνευ λαϊμητόμων καὶ δημοσίων, συνεπλήρωσε δὲ τὴν τοῦ κράτους ἐνότητα ἄνευ μυχῶν μυριονέκρων. Τῷ 1800 ἐψηφίσθη δημογνωμότως ἡ βουλευτικὴ ἐνότης τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας, καὶ τῷ 1829 ἡ ἰσοπολιτεία τῶν καθολικῶν. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα πενήκοντα ἔτη δις ἐπεξετάθησαν ἐν πάσῃ εἰρήνῃ τὰ πολιτικὰ τοῦ λαοῦ δίκαια, ἀλλ' ἡ ἐθνικὴ κυριαρχία δὲν παρεδόθη εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἡμεροβίων ἀνθρώπων. Ἐν Ἀγγλίᾳ λοιπὸν τὸ ἐνεστὼς δὲν ἀπεσπάσθη ἀποτόμῳ, ἀπὸ τοῦ παρελθόντος, οὐδὲ βιασίως ἀνέτρεψεν αὐτό. Οἱ ἥρωες τῶν παρωχημένων γενεῶν ἐξηκολούθησαν εὐλογοῦμενοι ὅσον αἱ ἥρωες τῶν νεωτέρων γενεῶν. Εἰς Οὐδέστμινστερ, ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ αὐτόθι αἰρομένου τεμένου, ἀναπκύοντι ἐν ἰσοτιμίᾳ οἵτε πρωταγωνιστὰι τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος, ὁ Mansfield, ὁ νεώτερος Πίττ, ὁ Φόξ, ὁ Γράτταν καὶ οἱ πρωταγωνιστὰι τῆς 19, ὁ Willberforce, ὁ Κάννιγκ, ὁ Οὐέλλιγκτων, ὁ Γρέϋ, ὁ Πάλμερστον, ὁ Βήκονσφιλδ· ὑπεράνω δὲ τῶν γεραρῶν ἐκείνων μνημεῖον μετεωρίζεται ἡ μεγαλοπρεπὴς εἰκὼν τοῦ πρεσβυτέρου Πίττ ὅστις ἐπὶ μακρὸν ἐνέπνευσε τοσοῦτον τρόμον εἰς τὰς αὐλὰς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας καὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἀετώδεις ὀφθαλμοὶ καὶ ὁ προτεταμένος βραχίον νομίζεις, λέγει ὁ Μακώλαιϋ, ὅτι καὶ νῦν ἔτι παρορμῶσι τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὸ ν' ἀντιπαρτάσσεται θαρροῦντως κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς.

Ἀνέφερον τὸ ὄνομα τοῦ Μακώλαιϋ. Οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἀγνοεῖ ὅτι ὁ ἀνὴρ διετέλεσεν εἰς τῶν ἐπιφανεστάτων λειτουργῶν τῆς ἐπιστήμης ἥτις, ἀπονήμουσα τὸ γέρας τῆς ὑστεροφημίας, δὲν ἦτο βεβαίως δίκαιον νὰ ἀποκλείσῃ τῆς τιμῆς ταύτης τοὺς ἰδίους αὐτῆς; μύστας. Μήπως αὐτὸς ὁ Μακώλαιϋ, εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη ἀφ' ἧς ἔγραφε τοῦ; λόγους ἐκείνους, δὲν εἰσήγετο ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει εἰς τὸ Πάνθειον τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἵνα ἀναπαυθῇ πλησίον τῶν ἐπιφανῶν νεκρῶν μεθ' ὧν συνέζησεν ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἱστορίας, καὶ νῦν κατθανῶν δὲν ἤρχετο νὰ συνεχίσῃ τὴν συμβίωσιν ἐν τῷ τῆς Ἀθηνᾶσις κόσμῳ;

Ἐκ τῶν παγκοσμίων τούτων ἑλλανοδικῶν ἐβραβεύθησαν μᾶλλον οἱ περὶ τὰς μερικὰς ἱστορίας ἐνδικατρίψαντες ἢ οἱ συντάξαντες τὰς λεγομένας γενικὰς ἱστορίας. Ἰδίως δὲ ἠστόχησαν ὅσοι ἐπεβάλλοντο νὰ φιλοσοφήσωσι περὶ τῆς πορείας τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νὰ καθορίσωσι τοὺς νόμους τῆς πορείας ταύτης, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τῆς σήμερον· ὁ Bossuet καὶ ὁ Herder, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τοὺς δύο ὀνομαστοτέρους. Πᾶς νόμος προϋποτίθησι τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ γεγονότος τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ρυθμίσῃ· ἡμεῖς δὲ πόρρω ἐσμέν τοῦ εἰδέναι τὴν ὀλοσχερῆ τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίαν, καὶ ἴσως οὐδέποτε θέλομεν ἀξιωθῆ νὰ γνωρίσωμεν αὐτήν. Ἡ ἱστορία τῆς Ἀνατολῆς, ἧς τὰ ἔθνη ἀπετέλεσαν ἀείποτε, τὸ

πλείστον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, μόλις πρὸ ὀλίγου ἤρχιστε νὰ ἀποκλύπτῃ τινὰς τῶν γνησίων, τῶν ἀσφαλῶν αὐτῆς δέλτων. Οὐδεμία δὲ φαντασία, οὐδεμία μεγαλοφυΐα δύναται ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων γνῶσιν ὥστε οὐδὲν ἄπορον ὅτι ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ἐπαθε τὸ τοῦ Ἰκάρου πάθημα.

Πολὺ εὐτυχέστεροι δὲν ἐγένοντο οἱ ἐπιχειρήσαντες νὰ ἀναγράψωσι «τὰς κοινὰς τῆς οἰκουμένης πράξεις» ὡς λέγει ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, εἰς τῶν πρώτων ὅσοι συνέγραψαν γενικὴν ἱστορίαν. Ἴνα ἀριτεύσωσιν ἐν τῷ ἀγῶνι τὰ ἱστορικὰ ἔργα δεόν νὰ παρυστήσωσι τὰ γεγονότα πιστὰ ἄμα καὶ ἐπαγωγὰ. Τὸ πρῶτον ἀπαιτεῖ αὐτόπειρον τῶν μαρτυριῶν γνῶσιν, τὸ δεύτερον χῶρον τοσοῦτον ὥστε ἡ δεξιότης τοῦ ζωγράφου νὰ μὴ δεσμεύεται ὑπὸ τῆς περικλειούσης τὴν εἰκόνα στεφάνης. Πρόδηλον ὅμως ὅτι προκειμένου νὰ ἱστορηθῇ ὀλόκληρος τῆς ἀνθρωπότητος ὁ βίος, δὲν ὑπάρχει δύναμις ἀνθρωπίνη ἱκανὴ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν δύο ἐκείνων ὅρων· νὰ ἐκμάθῃ γλώσσας παντοσείδεις καὶ τινὰς ἀτελῶς ἔτι γινωσκομένας, νὰ μελετήσῃ δυσαρίθμητα ἱστορικὰ μνημεῖα, καὶ ἔπειτα νὰ καλλιτεχνήσῃ τὸ ἴδιον ἔργον ἐντὸς πλακισίου ἀχανοῦς. Ἐντεῦθεν πᾶσαι αἱ γενικαὶ ἱστορίαι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ ἀπανθίσματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅτε μὲν ἐπίτοιμα, ὅτε δὲ ἐκτενέστερα τῶν μερικῶν ἱστοριῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λέγω διότι συμβαίνει ἐνίοτε τμήματά τινὰ αὐτῶν νὰ αὐτουργῶνται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ τὰ τμήματα ταῦτα εἶναι ποταμοὶ ἀφανιζόμενοι ἐν τῷ ἀπεράντῳ ἐκείνῳ τῶν γεγονότων ὠκεανῷ. Ἰὰς ἔργον λοιπὸν ἰδίας ἐν συνόλῳ ἐπιστήμης καὶ τέχνης, ἀδύνατον τὸ κοσμητικὸν τοῦτο Μουσεῖον νὰ καταρτισθῇ ὑπὸ ἀνθρώπου ἐνός. Τοῦτο συνειδότες οἱ Γερμανοὶ ἐτεχειρήσαν ἐσχάτως τὴν ἐν Βερολίῳ ἐκδοσιν γενικῆς ἱστορίας in Einzeldarstellungen, ὅπερ ἐστὶν ἐρμηνευόμενον μᾶλλον ἢ μεθερμηνευόμενον, γενικῆς ἱστορίας ἐν ἣ αἱ τύχαι ἐκάστου ἔθνους ἢ καὶ ἀπλῶς περιόδων τινῶν αἱ περιπέτειαί συγγράφονται ὑπὸ ἀνδρῶν εἰδικῶς περὶ τὰ μέρη ταῦτα τοῦ ὅλου ἀσχοληθέντων. Ἀλλὰ τὸ οὕτω πως κατασκευαζόμενον οἰκοδόμημα δὲν διαπρέπει ἐπὶ ἐμμελείᾳ, οἱ δὲ πολυάριθμοι αὐτοῦ ἀρχιτέκτονες δὲν εἶνε ἅπαντες πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἐκ τῶν ἀριστέων τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἔπειτα τίς θέλει ἀναγνώσει τοὺς 40 ἐκείνους ὀγκώδεις τόμους; Ἡ συλλογὴ αὕτη ἱστοριῶν θέλει μὲν καταταχθῆ εὐλαβῶς ἐν ταῖς δημοσίαις βιβλιοθήκαις, καὶ ἐν τισιν ἰδιωτικαῖς, ἀλλὰ δύσκολον εἶνε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι θέλει εἰσελθεῖ εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑστεροφημίας.

Οἱ ἱστορικοὶ δὲν ἐνίκησαν ποτὲ παγκρατίῳ· ἐστεφανώθησαν ὅμως πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἰς τὰ κατὰ μέρος ἀγωνίσματα. Ἐν τῷ παρόντι μάλιστα αἰῶνι, ὅστις ἐκλήθη αἰὼν τῆς ἱστορίας, πολλὰ εἶνε τὰ ἀνευφημηθέντα ἔργα καὶ ὀνόματα. Ὁ ἐλίουσιν ἄρα γε ἐπιζήσει χρόνον πολὺν; Τὸ μέλ-

λον ἄθλητον, τὸ δὲ μόνον βέβκιον εἶνε ὅτι ἡ ὑστεροφημία τῶν ἀμέσων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον αὐτῶν προκατόχων, οὐδὲ μέχρι τοῦ νῦν διεῖπσε τὴν προτέραν αὐτῆς αἴγλην. Ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Hallam καὶ ὁ Μκκώλκιω ἀπηρχαίωσαν τοὺς ἐν τῇ παρελθούσῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντας Roberston καὶ Hume. Ἐν Γαλλίᾳ ὁ Guizot, ὁ Augustin Thierry, ὁ Thiers ἐπεσκίασαν καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῇ ἑκατονταετηρίδι ἐκείνῃ πρωτεύσαντα Μοντέσκιον. Μετὰ τὰ ἔργα τῶν Ἀμερικανῶν Prescott καὶ Motley παντελῶς ἐλησμονήθησαν οἱ σύγχρονοι τοῦ Καρόλου Ε' καὶ τοῦ Φιλίππου Β' ἰσπανοὶ ἱστορικοὶ Sapulveda, Herrera, Cabrera, Campana. Ἀλλὰ τί παρὰβάλλω τὴν παρούσαν ἑκατονταετηρίδα πρὸς τὰς προτέρας; Ἐν Γερμανίᾳ πρὸ πεντήκοντα μόλις ἐτῶν ὁ Niebuhr ἐμονάρχει τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας καὶ νῦν ὁ Mommsen καθήρσεν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς τυχῆς· πρὸ ἐτῶν δὲ τεσσαράκοντα, ὁ Müller ἐδέσποζε τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς· καὶ νῦν ὁ Κούρτιος ἀφήρηκται ἀπὸ αὐτοῦ τὸ στέμμα τοῦτο. Μήπως ὁ αἰὼν οὗτος ὁ ἐπιχειρήσας νὰ καταστρέψῃ τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἀπεφάτισε νὰ ποιήσῃ ἐκποδῶν καὶ αὐτὴν τὴν ὑστεροφημίαν;

Ἐν τῷ μέσῳ ὅμως τῶν ἄλλεπαλλήλων τούτων ἐπιτολῶν, ἀμαυρώσεων καὶ δύσεων, μεσουρανεῖ ἀείποτε φαεινὸς ἐπὶ δισχίλια καὶ πεντακόσια ἔτη ὁ ἀστὴρ τοῦ Θουκυδίδου. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δεόν νὰ ἐπιστήσῃ ἐπ' ὀλίγον τὴν προσοχὴν ἡμῶν. Ὁ μῦθος τοῦ Κρόνου τοῦ καταφρόντος τὰ τέκνα αὐτοῦ οὐδέποτε εἰκονίσθη πιστότερον, ὡς πρὸ μικροῦ ἠκούσατε, ἢ ὑπὸ τῆς τύχης τῶν ἱστορικῶν. Ἀλλ' οἱ αἰῶνες οἱ μὴ εὐλαβούμενοι τὴν στοργὴν τῶν τέκνων αὐτῶν τούτων, τὰ ὅποια διάγουσι τὸν βίον δοξολογοῦντα τοὺς γεννήτορας, οἱ αἰῶνες οἱ καταβιβρώσκοντες αὐτὰ ἀνηλεῶς, οἱ αἰῶνες κρατύνουσιν ἀπεναντίας ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τὸ κλέος τοῦ Θουκυδίδου. Τί δὲν ἐρρήθη ἄχρι τοῦδε περὶ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ; Ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ὁμολογεῖ ὅτι εἴ τι τῶν ὑπὸ Θουκυδίδου γραφέντων συκοφαντεῖν ἐπεβάλετο, ἔπραξε τοῦτο οὐ μόνον ταῖς κοιναῖς ἐναντιούμενος δόξαις ἀλλὰ καὶ ταῖς ἰδίαις τῶν ἐπιφανεστάτων ῥητόρων καὶ φιλοσόφων μαρτυρίαις, οἱ κανόνα τῆς ἱστορικῆς πραγματείας ἐκείνον ὑποτίθενται τὸν ἄνδρα, καὶ τῆς περὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους δεινότητος ὄρον. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας, ἐν καιρῷ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς, εἶχον ἀείποτε ἀνὰ χεῖρας τὸν ἱστορικὸν τοῦ πελοπόννησιακοῦ πολέμου. Οἱ κράτιστοι τῶν ῥητόρων καὶ τῶν πολιτικῶν τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ διεπλάσθησαν. Διὰ τοῦ ἔργου τούτου, εἶπεν ὁ Heeren, ἐλάλησεν ἡ ἱστορία οὐχὶ ὁ ἱστορικός· ὁ δὲ Schlegel παρὰβάλλει αὐτὸ πρὸς μεγάλην καὶ ὑπερφυᾶ ἱστορικὴν τραγωδίαν.

Ἀνάγκη ἐν τούτοις νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἅπασαι τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς αἱ αἰτιάσεις δὲν ἦσαν ἀνυπόστατοι. Ἀλήθειαν λ. χ. λέγει βεβαίως ὅτι

εὐαριθμητοὶ τινές εἰσιν οἱ πάντα Θουκυδίδου συμβαλεῖν δυνάμενοι, καὶ οὐδ' οὗτοι χωρὶς ἐξηγήτως γραμμικτικῆς ἔνικ. Τὰ δ' ἑπτὰ χρώματα δι' ὧν ἐζωγράφητε τὸν χαρακτῆρα τῆς Θουκυδίδου λέξεως, τὸ στρυφνόν, τὸ πικρὸν, τὸ πυκνόν, τὸ ἐμβριθές, τὸ αὐστηρὸν, τὸ δεινόν, τὸ φοβερὸν, ἠδύνακτο μὲν ἴσως νὰ περιορισθῶσιν εἰς ὀλιγώτερα, ἀλλ' ἐπὶ τέλους οὐδεμίαν ἐνέχουσιν ὑπερβολὴν ἀφοῦ οἱ ἀρχαῖοι περὶ μιᾶς καὶ μόνης ἀφηγήσεως αὐτοῦ, τῆς περὶ τοῦ Κυλωνίου ἄγους, εἶπον *Λέων ἐγέλασεν ἐρταῦθα*. Λόγῳ σαφηνεῖς καὶ χάριτος οὐκ ὀλίγοι τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ὑπερέβαλον τὸν ἱστορικὸν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου· τινὲς δὲ καὶ κατὰ τὸ παθητικὸν καὶ τὸ δραματικὸν ἐγένοντο αὐτοῦ ἐνάμιλλοι. Ἄνυπέροβλητος ὅμως καὶ ἀπαράμιλλος ἀπεδείχθη ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος κρίσις τοῦ ἀνδρός. Τίς δύνακτι νὰ προείπη τί θέλει συμβῆ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μετὰ δύο ἐτῶν χιλιᾶδας; Ὁ Θουκυδίδης προεῖπε τοῦτο, τὸ δὲ ἀπώτατον μέλλον ἐκύρωσε τὸν χρησμὸν αὐτοῦ.

Ἐξήκοντα καὶ ἐξ εἶχον παρέλθει γενεαὶ ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὀλόρου ὅτε οἱ μάρτυρες τῆς γαλλικῆς ἐπικρατίας, ἐν ἐκστάσει μὲν ἔβλεπον παρ' αὐτοῖς συμβαίνοντα τὰ δεινὰ ὅσα οὗτος περιέγραφε ποτε γινόμενα εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐκπεπληγμένοι δὲ ἤκουον αὐτοῦ λέγοντος: «καὶ ἐπέπεσε πολλὰ καὶ χαλεπὰ κατὰ στάσιν ταῖς πόλεις, γινόμενα μὲν καὶ αἰεὶ ἐσόμενα ἕως ἢν αὐτῆ φύσις ἀνθρώπων ᾖ.» Εὐθύς δὲ προοιμαζόμενος ἠξίωσεν ἔτι τολμηρότερον, ὅτι γράφει οὐ μόνον περὶ τῶν γενομένων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι· καὶ πάλιν τὸ ἀπώτατον μέλλον ἐκύρωσεν ἐν τοῖς πλείστοις τὴν πρόρρησιν αὐτοῦ. Αἱ φοβερὰ περιπέτειαι τοῦ ἐν Ἀθήναις λοιμοῦ ἐπανελήφθησαν ἀπαράλλακτοι ἐν Παρισίοις ὅτε πρὸ ἐτῶν πεντήκοντα συμφορὰ παρεμφερῆς ἐμάστιξε τὴν πόλιν αὐτήν· ἐπὶ τοσοῦτον ἀπαράλλακτοι ὥστε καὶ ἐν Παρισίοις προέκυψαν εἰς μέσον αἱ περὶ δηλητηριάσεως τῶν ὑδάτων κατηγορίαι ἃς λέγει ὁ ἱστορικὸς διαδοθείσας· τὸ πάλαι ἐν Πειραιεὶ κατὰ τῶν Πελοποννησίων. Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου τὸ ὁποῖον τοσάκις ἐφηρμύσθη ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἰδίως δὲ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι πρῶτον μὲν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατὰ τῶν Γερμανῶν, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατὰ τῶν Γάλλων· τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου τὸ ὁποῖον προκαλεῖ μὲν τὰς διαμαρτυρίας τῶν ἐθνῶν ἐνόσω εἶνε ἀσθενῆ, ἐπιβάλλεται δὲ ὑπ' αὐτῶν ἅμα ἰσχύσωσι· τὸ δίκαιον τοῦτο τοῦ ἰσχυροτέρου οὐδέποτε ἐνομοθετήθη τελειότερον ἢ ἐν τῷ διαβοήτῳ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μηλίων διαλόγῳ· «δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται· δυνατὰ δὲ οἱ προύχοντες πράττουσι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσιν.» Ποσάκις δὲν ἐσυζητήθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις τὸ περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου ζήτημα. Ἐρρέθη ἄρα γε νεώτερόν τι τῶν ἐπιχειρημάτων δι' ὧν Διόδωτος ὁ Εὐκράτους παρέστησε τὴν ἀνάγκην τῆς καταργήσεως αὐτῆς, καὶ διετυ-

πῶθη ἄρα γε ποτὲ τὸ περὶ τούτου συμπέρασμα ὀριστικώτερον· «καὶ τοῦτο ὅμως παραβαίνεται· ἢ τοίνυν δεινότερόν τι τούτου δέος εὐρετέον ἐστίν, ἢ τὸ δε γε οὐδὲν ἐπίσχει.» Μὴ ἀπορῶμεν λοιπόν, ὅτι οἱ αἰῶνες δὲν ἔπαυσαν μεταδίδοντες εἰς γενεὰς γενεῶν ἀμείωτον τὴν μνήμην τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου τῶν ἀπορρητοτέρων αὐτῶν μυστηρίων.

Ἐτέρω ἀσύγκριτος τοῦ Θουκυδίδου ἐπιβολὴ εἶνε αἱ περιληφθεῖσαι ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ δημηγορίαι. Αἱ δημηγορίαι αὗται δὲν διεμνημόνευσαν τὴν ἀκρίβειαν αὐτῆν τῶν λεχθέντων, δὲν ἐδημοσιεύθησαν, ὡς ἠθέλομεν εἶπει σήμερον, κατὰ τὰ στενογραφημένα τῆς βουλῆς πρακτικά· ἀλλὰ ἰχνογραφῆθησαν μὲν κατὰ τὴν ὄλην ὅσον οἶόν τε ἔνοιαν τῶν λεχθέντων, συνεπληρώθησαν δὲ καὶ ἐχρωματίσθησαν καθ' ἃ ἐδόκει αὐτῷ ὅτι ἕκαστοι περὶ τῶν αἰεὶ παρόντων τὰ δέοντα μάλιστα εἶπον. Φαντάσθητε ἐπὶ μίαν στιγμὴν τὴν ποικιλίαν τῶν προσώπων ἀπερ' ἀλλεπαλλήλως ὑπεδύσατο ὁ ἱστορικὸς καὶ θέλετε λάβει ἔνοιαν τινὰ τοῦ πόσον ἀγγίστροφος ἦτο περὶ τὴν τῶν προσώπων ὑπόκρισιν, ἢ ἀκαμπτος περὶ τὴν τῶν πραγμάτων ὑποτύπωσιν ἐκείνη μεγαλοφυΐα. Τοσοῦτον δὲ προσομοίως παρέστησε λέγοντας τοὺς ῥήτορας αὐτοῦ ὁ δαιμόνιος ὑποβολεύς, ὥστε οὐδεὶς ποτε, ἐν διαστήματι εἴκοσι καὶ πέντε αἰῶνων, ὑπόπτευσεν ὅτι ἀκούει ἀγορεύοντα τὸν Θουκυδίδην καὶ οὐχὶ τὸν Περικλέα, τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν, τὸν Διόδωτον καὶ τοὺς ἄλλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου πρωταγωνιστάς. Πολλοὶ ζηλεύσαντες τὸ κατόρθωμά τοῦτο, ἠθέλησαν νὰ τὸν μιμηθῶσιν· ἀπαντες ἀπέτυχον, οἱ δὲ σωφρονέστεροι ἐτέραν ἐτράποντο ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν ὁδόν.

Ἡ ὑστεροφημία ὑπέκυψε κατὰ τὴν ἐσπερίαν οὐ μόνον εἰς τὰς προὔποδειχθείσας πολιτικὰς καὶ ἄλλας συμφορὰς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλην τινὰ περιπέτειαν ὅπως ἀπροσδόκητον. Ἐνῶ οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Κικέρωνος διήλθον ἀσινεῖς ἀνὰ μέσον πολλῶν ἑκατονταετηρίδων καθ' ἃς δὲν ὑπῆρχεν ἔτι ἡ τυπογραφικὴ τέχνη, ἐκ τῶν λόγων τοῦ πρεσβυτέρου Πιττ δὲν περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς εἰμὴ ὀλίγιστοι, καὶ, τὸ παραδοξότερον, οἱ ὀλιγώτερον δόκιμοι· διότι ἐπέπλευσαν εἰς τὸ ναυάγιον μόνον οἱ γραπτοὶ λόγοι, ὁ δὲ ἀνὴρ ἦτο πεφυκὸς πρὸς τὸ ἐξ ὑπογυίου λέγειν, ἦτοι πρὸς τὸ αὐτοσχεδιάζειν. Οἱ σύγγρονοι ὅσοι ἠτύχησαν νὰ ἀκροασθῶσιν αὐτοῦ, δὲν ἀπεμνημόνευσαν εἰμὴ ὀλίγας τινὰς τῶν δημηγοριῶν ἐκείνων περικοπὰς, ἐξήγησαν ὅμως ἀποχρώντως τὴν καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν ἣν οὗτοι ἐπροξένουν, παραστήσαντες τὴν ὄψιν, τὴν περὶ τὸ λέγειν εὐχέρειαν, τὴν φωνήν, τὴν ὑπόκρισιν, τὴν τέχνην τοῦ ῥήτορος. Ὅτε κατὰ πρῶτον εἰσῆλθεν εἰς τὴν βουλὴν ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν 27 ἦτο νέος ἐπίχαρις ἅμα καὶ ἀρχικός· τοσοῦτον δὲ ἀκατάχτετος ἦτο ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ὥστε πολλὰκις δὲν ἦτο κύριος, ἀλλὰ δοῦλος αὐτῆς· [καὶ διηγοῦνται ὅτι ἐν τινι συνεδριάσει καθ' ἣν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, προέδρου ἤδη ὄντος τοῦ ὑπουργείου, ἀπησχολεῖτο ὑπὸ σπουδαίου

κυβερνητικῷ ἀπορρήτου, εἶπεν εἰς τὸν λόρδον Shellburne· σήμερον πρὸς πενὴ καθήσω ἡσυχος, διότι ἐν ἀπαξ ἐγερθῶ πάντα ὅσα ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ μου θέλουσιν ὑπερεκχειλίσει. Ἡ φωνὴ αὐτοῦ ψιθυρίζουσα μὲν ἤκουετο μέχρι τῶν τελευταίων βάρθρων τῆς βουλῆς, ὅταν δὲ ὑψούτο εἰς τὴν ὑπάτην αὐτῆς χορδὴν ἀντήχει ὡς σάλπιγξ ἐντὸς τῆς αἰθούσης καὶ ἤκουετο μέχρι τῶν προδύμων καὶ τῶν κλιμάκων καὶ τῶν προφυλαίων τοῦ μεγάλου ἐκείνου οἰκοδομήματος. Ἡ ἀπαγγελία του ἦτο ἐπιτετηθευμένη καὶ θεατρικὴ, ἀλλ' ἡ ἔκφρασις τῆς φυσιογνωμικῆς του ἀξιοπρεπεστάτη καὶ πολυλάκις δι' ἐνὸς μόνον βλέμματος ὀργῆς ἢ περιφρονήσεως περιῆγεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν τὸν ἀντίπαλον. Δὲν ἐσυζήτει ποτὲ καὶ ποτὲ δὲν ἀπεκρίνετο. Ἔλεγε μόνον ὅ,τι αὐτὸς ἐνόμιζεν ἀναγκαῖον νὰ εἴπῃ, ἀδιαφορῶν πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας. Τὸ πολὺ ἀπεταμίευσεν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ μεμονωμένην τινὰ αὐτῶν φράσιν ἵνα ἐμπαίξῃ αὐτὴν πικρῶς ἢ πανηγυρικῶς κατακρίνῃ. Τινὲς τῶν περιφημοτέρων ἀποστροφῶν τῆς εὐγλωττίας του προεκλήθησαν ὑπὸ ἀπροσέκτου τινὸς λέξεως, ἢ γέλωτός τις, ἢ ἀποδοκιμασίας. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ λόγος αὐτοῦ ἠκολούθει τὸν ροῦν τῶν ἰδίων διακονημάτων, οὐχὶ τὸν ροῦν τῆς προηγηθείσης συζητήσεως. Ἀλλ' ὁ λόγος οὗτος κατεκοσμεῖτο ὑπὸ ζωηρῶν εἰκόνων, ὑπὸ πιθανῶν ἐπιχειρημάτων, ὑπὸ χαριέντως διηγουμένων ἀνεκδότων, ὑπὸ ἐπιτηδειῶν αἰνιγμῶν, ὑπὸ παθητικῶν ἐπικλήσεων. Οἱ ἐμπαιγμοὶ αὐτοῦ καὶ οἱ σαρκασμοὶ ἦσαν φοβεροί, καὶ ἴσως οὐδεὶς τῶν ρητόρων τῆς Ἀγγλίας κατεπτόησε ποτὲ τοὺς ἀντιδοξοῦντας ὅσον αὐτὸς ὁ οὐδέποτε ἐπιχειρήσας νὰ ἀνασκευάσῃ τοὺς λόγους αὐτῶν.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ περὶ τῶν δημηγοριῶν τοῦ πρεσβυτέρου Πίττ σωζόμεναι εἰδήσεις ὅτε τῷ 1834 ὁ Μακώλαιϋ ἐβιογράφησε τὸν ἄνδρα. Ὁ Μακώλαιϋ δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἀναπλάσῃ τὰς δημηγορίας ταύτας ἐκ τῶν περιλιπομένων αὐτῶν περικοπῶν καὶ τῶν περιγραφῶν τῶν μαρτύρων ὅσοι ἠκροάσαντο τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ἠρέεθη, διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν διδομένων τούτων, νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ῥητορικὴν αὐτοῦ δεινότητα δι' εἰκόνας, ἧς ὠχρὸν τῆ ἀληθείᾳ ἀντίγραφον παρέθηκε πρὸ ὀλίγου εἰς ἡμᾶς. Δὲν ἐτόλμησεν οὐδ' αὐτὸς λοιπὸν νὰ ἔλθῃ κατὰ τοῦτο εἰς ἀμίλλαν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, καίτοι ἐγίνωσκεν ἀπαντα τὰ μυστήρια τῆς τέχνης τοῦ λόγου, ἀφοῦ ἀνεδείχθη εἰς τῶν ἐπιφανεστάτων ρητόρων τῆς Ἀγγλίας ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι. Ἴνα λάβετε ἐννοιάν τινα ὁποῖον ἀξίωμα ἐκτήσατο ἐν τῇ Βουλῇ ὁ κράτιστος οὗτος τῶν καθ' ἡμᾶς ἱστορικῶν ἀρκεῖ νὰ εἴτω ὅτι τῷ 1852 νομοσχέδιόν τι, ψηφισθὲν εὐχερῶς κατὰ τὰς δύο πρώτας ἀναγνώσεις, προέκειτο κατὰ τὴν κοινὴν πεποιθήσιν νὰ διέλθῃ οὐδὲν ἥττον ἀπροσκόπτως τὴν τρίτην αὐτοῦ δοκιμασίαν ὅτε ἐζήτησε τὸν λόγον ὁ Μακώλαιϋ. Ἐλάλησε δὲ μετὰ τοιαύτης ἐπιστήμης, τέχνης καὶ δεξιότητος ὥστε τὸ νομοσχέδιον ἀπερρίφθη διὰ μεγάλης πλειονοψηφίας. Δὲν ἐν-

θυμοῦμαι ἐὰν τοιοῦτό τι συνέβη ποτὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βουλῇ, ἀλλὰ ἡξέυρω ὅτι ἐν πάσῃ βουλῇ τὸ κατόρθωμά εἶνε σπανιώτατον. Αὐτὸς ὁμῶς ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῆς εὐγλωττίας αὐτοῦ θοίκεμος. Προαγομένης τῆς δουλίας του ὁ λόγος ἤλασεν ἀπὸ ρυτῆρος· ἡ ταχύτης αὐτοῦ ἠῤῥεκε καθ' ἐκάστην ἐννοίαν μέχρις οὗ ἀπέβη χεῖμικρος ἀληθῆς ἐπὶ τοσοῦτον παρασύρων τοὺς ἀκροατὰς ὥστε δὲν ἐλάμβανον καιρὸν νὰ τὸν χειροκροτήσωσι. Τότε κατέπεσαν, αἰσθανόμενος ἤδη τὰ δῆγματα τοῦ νοσήματος ἐξ οὗ ἀπέθανε μετὰ τινὰς ἐνιαυτούς ἐν ἀκμῇ ἔτι τῆς ἡλικίας.

Ἀλλὰ, ὡς βλέπετε, ἀδύνατον μοι εἶνε νὰ ἐξακολουθήσω τὸ ἀνάγνωσμά μου*. Ἴσως δὲ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ λογισθῇ ὑπὸ πολλῶν ὡς ἀκαιρος. Τίς τῶντι παρ' ἡμῶν σκέπτεται τὴν σήμερον περὶ ὑστεροφημίας; Ποσάκις δὲν ἤκουσα λεγόμενον ὅτι σκοπὸς τοῦ βίου εἶνε ἡ ἀπόλαυσις. Ἡ ἀπόλαυσις! Νομίζουσιν ἄρα γε οἱ τοῦτο δοξάζοντες ὅτι ὀλίγας εὐφροσύνας, ὀλίγας ἀγαλλιᾶσεις ἠθάρθησαν γράφοντες τὰς ἱστορίας αὐτῶν ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Μακώλαιϋ, ὁ μὲν πεποιθὼς ὅτι ἐδημιούργησε κτῆμα ἐς αἰεὶ, ὁ δὲ φιλοτιμούμενος νὰ λάβῃ τὸν κάλλιπτον στέφανον τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ. Ὅσοι ἀξιοῦσιν ὅτι μόνκι ἀληθεῖς ἀπολαύσεις τοῦ κόσμου τούτου εἶνε αἱ ὑλικαὶ ἀπολαύσεις εἰμποροῦν μὲν νὰ ἦνε ἀπόγονοι τελειότατοι τῶν νέων προγόνων καὶ ἀρχηγῶν τοὺς ὁποίους ἀγωνίζονται οἱ φυσιόφινοι νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀλλὰ οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων οἵτινες ἐκλείσαν τὰς πατρίδας αὐτῶν καὶ οὐς οἱ γνήσιοι ἡμῶν προπάτορες ὠνόμαζον «ἀνδρῶν ἡρώων θεῶν γένος, οἱ καλέονται ἡμίθεοι.»

Κ. Παπαρρηγόπουλος

* Ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος ἐλάλησεν ὑπὸ σφοδρῶ βασανιζόμενος κατάρρου.

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ *

ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Α'

Ότε Μωάμεθ ὁ β'. ἐνίκησε τὸν Ἑλληνα αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον Δραγόνην, ὁ δὲ ὑπερόπτης καὶ ἄγριος κατακτητῆς ἔστησε τὴν ἡμισέληνον ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ δυνηθέντες νὰ ἐκφύγῃσι τὸν θάνατον ἢ τὴν δουλείαν λόγιοι Ἕλληνες κατέφυγον ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἐκεῖ δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῆς σχολαστικῆς θεολογίας, καὶ τῶν πεζῶν ἢ ἐμμέτρων ἱπποτικῶν διηγημάτων ἄτινα ἀπετέλουν τὴν μόνην τροφὴν τῶν λατινικῶν ἐθνῶν, οἱ Ἕλληνες οὗτοι μετήγαγον θησαυροὺς σαφηνείας, φωτὸς καὶ ἐμπνεύσεως· ἔφθασαν ἀκριβῶς ἐν καιρῷ ὅπως δώσωσιν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας τὴν ὑπερτάτην ἐκείνην ὠθησιν ἣτις ἐξήγαγε τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῶν σκολιῶν ὁδῶν τοῦ μεσαιῶνος. Οἱ Ἕλληνες καθωδήγησαν τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρχαιότητος, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἢ Ἰταλίᾳ ἔμελλε ν' ἀνεύρῃ τὴν Ἀναγέννησιν.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν ἀπέμειναν ἢ μέλη τινὰ τοῦ κλήρου τῶν ὁποίων ὁ Μωάμεθ ὁ β'. εἶχε τὴν ἀνάγκην ὅπως ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τοῦ ὀργανίστη τὴν κοινωνικὴν τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ θέσιν. Οἱ κληρικοὶ οὗτοι ἀπέτέλεσαν εἰδός τι διοικήσεως εἰς τὴν ὁποίαν ὁ κατακτητῆς παρεχώρησε προνόμια, ἅπερ οἱ διάδοχοί του πολλακίς μὲν διεφιλονείκησαν συχνάκις δὲ τοῖς ἀφῆρεταν ὅπως δῆποτε. Ἡ μόνη ἐξουσίᾳ ἦν οἱ Ἕλληνες διετήρησαν ἐξησκέϊτο ὑπὸ τοῦ κλήρου. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς κατακτήσεως, ὅσοι μὲν θελήσαντες νὰ ἐκπαιθῶσιν, ἠδυνήθησαν νὰ σκεφθῶσι καὶ περὶ ἄλλου ἢ τῆς ἰδίας συντηρήσεως. ἐπεδόθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιστήμην, καθ' ὅσον τοῦτο ἦτο τὸ μόνον μέσον δι' οὗ ἠδύναντο νὰ ὑπηρετήσωσιν τὴν πατρίδα.

Παρεκτός τοῦ περιορισμένου τούτου κύκλου, ἐπεκράτει βχθυτάτη ἀμάθεια πανταχοῦ ὅπου ἐδέσποζεν ὁ Τούρκος. Κατὰ τὸ μέγα τοῦτο ναυάγιον τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν αἰτήθημα οὐδέποτε κατεποντίστη· ἢ ἐλπίς βελτιόνος μέλλοντος, — ἐλπίς ἐπίμονος ἢ ἐπὶ μικροῦς αἰῶνας οὐδέ, κατέβλεπε, καὶ ἣτις ἐκδηλοῦται, φανερά ἢ κεκλυμμένα, εἰς πᾶν ὅ,τι ἐγράφη ἐν τῷ μέσῳ τῆς δουλείας.

Οἱ ἠττηθέντες δὲν ἐλησμόνουν ὅτι ἦσαν Ἕλληνες. Ἐφρατῶντο ὅτι θάττον ἢ βράδιον αἱ χριστιανικαὶ δυνάμεις τῆς Ἑσπερίας θὰ προσήρχοντο

* 18. σελ. 20.

ἄρρωγοί, διὰ νέων σταυροφοριῶν ὅπως λυτρώσωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἀπίστων. Ἠδύναντο δὲ εἰσέτι νὰ ἐλπίζωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν, καθόσον χωραὶ τινὲς τῆς Ἑλλάδος διετήρουν εἶδος ἐλευθερίας. (Δὲν ἦσαν ὑπὸ τοὺς Τούρκους.)

Ἄλλ' ἢ ἐλπίς βχθυμῆδὸν ἐξέλιπε, καὶ ἐπῆλθεν ὁ δισταγμός. Ἡ Ρόδος, μετ' αὐτὴν ἢ Κύπρος καὶ ἔπειτα ἢ Κρήτη περιήλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Μουσουλμάνου. Οἱ Ἑνετοὶ ἐγκατέλιπον τὴν Πελοπόννησον διατηρήσαντες μόνον τὴν Ἑπτάνησον ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ χριστιανικὰ κράτη πᾶν ἄλλο διεινοοῦντο ἢ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Βασιλίς τῆς Ἀδριατικῆς ἢ Ἑνετία, ἀπέβαλε τὴν ναυτικὴν αὐτῆς ὑπεροχὴν, ἐνῷ οἱ ὀθωμανοὶ ἐξέτεινον τὰς κατακτήσεις των. Ἐὰν δὲ τὰ κράτη τῆς Δύσεως ἐξήσκουν ἐπιρροὴν τινα εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἢ ἐνέργειά των διευθυνομένη ὑπὸ τῶν Ἰησοιτῶν, ἀντὶ νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων, μᾶλλον κατεπολέμει τὴν θρησκείαν αὐτῶν. Τὸ πᾶν ἐκινδύνευε. Πρὸ πολλοῦ ἢ τουρκικὴ τυραννία εἶχεν ἀποπτύσει πάντα χαλιόν. Μετ' ὀλίγον οἱ Ἕλληνες εἶδον καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα των ἀφαρπαζόμενα ὅπως συγκροτήσωσι τὸ σῶμα τῶν γενιτσάρων.

Ὁ θριαμβεύων ἰσλαμισμὸς ἔμελλε κατὰ τὰ φαινόμενα νὰ παρεμποδίση διὰ πικρῶς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ δ' ἑλληνισμὸς διέτρεχε τὸν κίνδυνον τῆς παντοτεινῆς λήθης καὶ τῆς ἐξοντώσεως. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ δισταγμοῦ καὶ τῆς ἀπογνώσεως ὡς ἐκ δικαίας ἐξεγέρσεως τῆς ἠθικῆς ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἱστορίας παρήχθησαν συμβάντα πρωρισμένα νὰ κυοφορήσωσι ἀναγκαίως τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Πέτρος ὁ Μέγας, ἰδρυτῆς νέας τάξεως πραγμάτων ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ, ἐνεκαίνιζεν, ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ, τὴν ἀένναον κατὰ τῶν Τούρκων πάλην. Πανσλαβισμὸς τότε δὲν ὑπῆρχεν. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνοτήτων καὶ αἱ φυετικαὶ διακρίσεις δὲν εἶχον εἰσέτι διαιρέσει τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ πάντες ἀπετέλουν μίαν ποιμνὴν ὑπὸ τὸν Ἑλληνα πατριάρχην, τὸν ἀντιπροσωπεύοντα καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἀρχαίου Βυζαντινοῦ κράτους καὶ τὴν ἐλπίδα ἐνταύτῳ τῆς ἀποκαταστάσεώς του.

Ἐπὶ μεταλλίου ἐκτυπωθέντος ἐν Ἀμστελοδάμῳ καὶ φέροντος τὴν προτομὴν του, Πέτρος ὁ Μέγας ἐχάραξε τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: «Αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων». Ἐν Ρίγῃ ἀνεκέρυττε δημοσίᾳ ὅτι «αἱ ἐπιστήμαι καὶ τὰ φῶτα κυκλοφοροῦσιν ἐν ταῖς κοινωνίαις ὡς τὸ αἷμα ἐν τῷ σώματι, καὶ ὅτι ὡς τὸ αἷμα συρρέει πρὸς τὴν καρδίαν οὕτω καὶ ὁ πολιτισμὸς θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἐστίαν, τὴν Ἑλλάδα». Ἦσαν λόγιοι εὐγενεῖς περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν ὁποίων οὐδεὶς τότε ἐδικαιοῦτο ν' ἀμφιβάλῃ.

Οἱ Ἕλληνες ἀπέβλεψαν μετ' εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς ἐν Βορρᾷ ὁμοθρήσκους αὐτῶν, τοὺς ἔχοντας τὴν τε ἐπιθυμίαν καὶ τὴν δύναμιν νὰ τείνωσιν αὐτοῖς χεῖρα ἀρωγόν. Ὅτε εἶδον τοὺς ὑπερμάχους ἐκείνους τοῦ ἑλληνικοῦ σταυροῦ νικῶντας τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς ἡμισέληνου ἐνόησαν

ὅτι οἱ δυνάσται αὐτῶν δὲν ἦσαν ἀήττητοι καὶ ἤρχισαν ἐκ νέου νὰ ἐλπίζωσι τὴν ἀπελευθέρωσίν των.

Ἄλλὰ καὶ ἡ συνκίθησις τῆς ὁσημέραι αὐξανούσης ὑπεροχῆς αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἀδιορθώτου ἀνικανότητος τῶν δεσποτῶν αὐτῶν συνετέλεσεν οὐκ ἕλιγον εἰς τὸ ν' ἀναζωπυρήτη τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναγεννήσεως τῆς πατρίδος. Πολλοὶ Ἕλληνες ἐπεκράτουν διὰ τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς τὴν ὁποίαν ἐξήσκουν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 17. αἰῶνος ὁ Ἕλλην Παναγιώτης Νικουσίος κατέχει τὸ ἀξίωμα μεγάλου δραγομάνου. Ἐκτοτε οἱ Τοῦρκοι ἔχουσιν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐπιδεξιότητος τῶν ὑποτελῶν αὐτῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς πρὸς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς σχέσεις αὐτῶν. Οἱ μεγάλοι δραγομάνοι ἀποβαίνουσιν ἀπαράκλητος μοχλὸς εἰς διεύθυνσιν τοῦ κράτους. Μετ' ὀλίγον ἡ Πύλη διορίζει δραγομάνους τοῦ στόλου, καὶ εἰς Ἕλληνας ὡσαύτως ἀναθέτει τὴν διοίκησιν τῶν Ἡρακλουνάβιων ἐπαρχιδῶν.

Αἱ μεγάλαι αὗται θέσεις κατέχονται δικδοχικῶς ὑπὸ διακεκριμένων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων αἱ γνώσεις ἐξισοῦνται πρὸς τὴν ἱκανότητα, οἷον οἱ Μαυροκορδάτοι, οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουρούζαι, οἱ Γκίκαὶ κλπ κλπ. Περὶ αὐτοὺς συνηθροίσθησαν καὶ ἄλλοι λόγιοι Ἕλληνες, ὑπουργοὶ αὐτῶν καὶ ὑπάλληλοι ἔστιν ὅτε καὶ μέλλοντες ἀντίπαλοί των.

Ἡ παιδεία, ἥτις ἀνέπτυσσε τὴν διάνοιαν ἀπέβαινε καὶ μέσον προαγωγῆς, ὥστε διεδίδετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Ἡ δὲ τῆς μαθήσεως δεῖψα ἠῦξανε κατὰ λόγον τῆς προσπαθείας πρὸς θεραπείαν αὐτῆς. Προτιθέμενοι νὰ ἐκθέσωμεν ἐν συνόψει τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας τὴν κατὰ τὸν 17. αἰῶνα ἀναγέννησιν ἀμφιβάλλομεν ἐὰν περιεγράψωμεν ἀρλούντως τὴν δύναμιν καὶ τὴν γονιμότητα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, ὅπερ εἰς ἕνα εὔρε διέξοδον ὅπως διαφύγη τὴν βραχυρότητα, καὶ τὸ ὁποῖον καὶ ὑπ' αὐτὸν ἔτι τὸν ζυγὸν οὐδέποτε κατ' οὐσίαν ὑπεδουλώθη.

Δυναμέθηκα μυριοτρόπως ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ πρόοδος αὐτοῦ οὐδέποτε διεκόπη, οὔτε κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἐποχὴν, ἣν περιφρονητικῶς ἀποκαλοῦμεν βυζαντινὴν, ἥτοι ὁπόταν ἡ ἐλληνικὴ διάνοις κατείχετο ὀλοσχερῶς ὑπὸ τῶν θεολογικῶν ἐρίδων τοῦ 16. αἰῶνος. Ἄλλ' ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος τούτου ἤθελε μᾶς παρασύρει πολὺ μακρὰν. Κατὰ τὸν 17. αἰῶνα, οἱ Ἕλληνες ἔδρουν πανταχοῦ σχολεῖα, ἐτύπονον βιβλία διδασκτικά, ἐπησιμονικὰ καὶ ἱστορικὰ εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν. Μετέφραζον τὰ ἀριστουργήματα τῶν ξένων φιλολογικῶν καὶ ἐμελέτων τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος ἢ ἐργασία αὐτὴ ἐγένετο βραχυμιαῶς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ἀλλὰ προσέβαινε δραστηρίως ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκεῖ συνωθοῦντο οἱ λόγιοι οἱ μὴ διδάσκοντες εἰς τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις σχολεῖα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχε τὴν ἑδρὰν τῆς ἡ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἥτις μόνη ἐξεπρόσωπε τὴν πατρίδα.

Περὶ τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς ἐν τέλει Ἕλληνας εἶχε σχηματισθῆ ἀληθῆς ἀριστοκρατία, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν ἐν μέρει αἱ παλαιαὶ τῶν ἐπαρχιδῶν οἰκογένειαι καὶ ἐν μέρει αἱ τῶν νέων μεγιστάνων. Οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πύλης Ἕλληνες καθὼ προσκαίρως ἀπολαύοντες τῆς εὐνοίας αὐτῆς, ἐπανήρχοντο εἰς τὸ Φανάριον ὡς εἰς τὸ κέντρον αὐτῶν, ὅπως ἐκεῖ παρηγορηθῶσιν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ἀξιομάτων αὐτῶν.

Τότε ἤρξατο νὰ σχηματίζεται κοινωνία ἐξ ἀνδρῶν πεπειραμένων καὶ ἐκ λογίων, οἵτινες ἐγίνωσκον τὰ μυστικά τοῦ κράτους καὶ ἡ ἐλάμβανον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ τῆς πολιτείας, ἢ καθιέρουν εἰς τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τὰς ὄρας τῆς σχολῆς, ἃς παρεῖχεν αὐτοῖς ἡ δυσμένεια τῶν ἀρχόντων. Ἡ κοινωνία αὕτη βαθμηδὸν ἐδυναμοῦτο καὶ αὐταὶ δὲ αἱ καταδρομαὶ τῆς τύχης συνετέλουν πρὸς αὐξήσιν τῆς. Ἀφ' ἑτέρου χάρις εἰς τὸ ἐμπόριον οἱ ὑποτελεῖς ἐπεσώρευον τσαρῦτα πλοῦτη ὥστε ὁ κατακτητῆς ἠναγκάζετο ἐνίοτε νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὰς θελήσεις τοῦ κατακτηθέντος. Τὸ πατριαρχεῖον καὶ οἱ ἡγεμονικοὶ φαναριωτικοὶ οἴκοι ἀπετέλουν ἄρα κέντρον ἑλξῆος εἰς ὃ κατὰ προτίμησιν συνέρρεον οἱ πεζογράφοι καὶ οἱ ποιηταὶ τῆς ἀναγεννωμένης ἐκείνης Ἑλλάδος.

Τίς δὲν ἀνέγνωσε περιγραφὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τίς δὲν ἀνεπόλησεν, ἐὰν ἐπ' ὀλίγον τὰς διείδε, τὰς θείας ἐκείνας καλλονὰς τῆς Μεσογείου, τὴν θαυμασίαν τοποθεσίαν τῆς Σταμπούλ, τὸν Κεράτειον κόλπον, τοὺς ποιητικοὺς ἐλιγμούς τοῦ Βοσπόρου, τὰ ἀβρὰ ἄμικ καὶ ἐπιβλητικὰ γόητρα τῶν διπλῶν λόφων, τῶν ἐνούτων τὰ παράλια τῆς Προποντίδος, καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοὺς ὄντως ἀπαραμίλλους ἐκείνους λόφους, τῶν ὁποίων οἱ πόδες λούονται εἰς τὰ νερὰ τῆς Εὐρώπης ἅμα καὶ τῆς Ἀσίας!

Ὅποῖα ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ περιέχοντος ἐκείνου καὶ τοῦ θεάματος ὅπερ ἐντὸς αὐτοῦ ἐκτυλίσσεται σήμερον! Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπίχρωσις, περικλύπτουσα τὰ πάντα ἐπιχέει ζοφερὰ χρώματα ἐπὶ παντὸς τοῦ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς προσπίπτοντος. Οἱ Ἀνκτολίται περιβεβλημένοι τὴν στενὴν μέλαιναν στολὴν τῶν φράγκων, προσπαθοῦντες ν' ἀντιγράψωσι τοὺς συρμούς καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Ἑσπερίας, ἀποτελοῦσιν ἀντίθεσιν οἶκον αἱ κυπάρισσοι τῶν νεκροταφίων, ὑπὸ τὸν διαυγῆ τῆς Ἀνκτολῆς οὐρανόν. Τὰ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις δισταχυρούμενα ἀτμόπλοια, διαταράττουσι διὰ τῆς κινήσεώς των τὴν ἡσυχίαν τοῦ μεγαλοπρεποῦς Βοσπόρου.

Ἄλλ' ἃς φηντασθῆ τις τὴν ἐκεῖ ἐλληνικὴν κοινωνίαν κατὰ τὸ πρῶτον τέκνον τῆς προύσης ἑκατονταετηρίδος, ἃς φάντασθῆ τὰς οἰκογενεῖας ἐκείνας ζώσας ἐν πολυτελείᾳ, ἐν ἣ ἡ καλαίσθησις τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ τέχνη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος συνεχέοντο. Συνηγμένοι ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ, οἱ Ἕλληνες κατόκουν ὅτε μὲν εἰς τὰς ἐν τῷ Φαναρίῳ ὠραίας αὐτῶν κατοικίας, ὅτε δὲ πάλιν μετόκουν εἰς τὸν Βόσπορον εἰς μεγαλοπρε-

πείς εξοχικὰς οἰκίας, αἵτινες δημευθεῖσαι μετὰ τὴν ἐπανάστασιν περιήλθον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν πασάδων, ἢ χρησιμεύουσι νῦν ὡς ἐνδιατήματα τῶν Εὐρωπαϊῶν πρεσβευτῶν. Τὸ στενὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ τότε σιωπηλὸν ὡς τὸ τῆς Ἑνετίας, δὲν ἐτέμνετο εἰμὴ ὑπὸ κακίων.

Οἱ Ἕλληνες περιέφερον τὴν τῆς δουλείας μελγχολίαν, τῆς ὁποίας τὴν λήθην δὲν κατάρθωνε νὰ ἐπιφέρῃ, οὔτε ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῶν ὠραίων αὐτῶν διατριβῶν, ἐν αἷς ἠδύνατο νὰ τοῦ καταλάβῃ ἡ τυραννία, οὔτε ἡ πολυτέλεια τῆς περιβολῆς, ἥς τὸ σχῆμα ἔφερε τὸ στίγμα τῆς δουλείας, οὔτε τὰ μεγάλα αὐτῶν πλούτη, ἀφοῦ ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων ἠναγκάζετο νὰ κύπτῃ τὸν αὐχένα πρὸ τοῦ ἐσχάτου τῶν Τούρκων, καθ' ὅσον οὔτε τὰ ἀξιώματα, οὔτε ἡ ὑψηλὴ ἐνὸς Φαναριώτου θέσις ἤρουν ὅπως προφυλάξωσιν αὐτὸν ἢ τοὺς οἰκίους του, ἀπὸ τῆς βιασιοπραγίας ἐνὸς γενιτσαρίου.

Ἐν τοσοῦτῳ οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνέκτων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πεποιθήσιν εἰς τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν· μικρόθεν ἢ ἐγγύθεν, ὑπέλληλοι ἢ ἔμποροι, ἔκριναν τοὺς δεσπότης των. Παρακολουθοῦντες τὰ συμβάντα τῆς συγχρόνου ἱστορίας, ἔβλεπον τὴν ἐπέκτασιν τῆς Ρωσίας, τὴν κατάπτωσιν τῆς Ἑνετίας, τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν, τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος τὴν τρικυμιώδη τροχίαν.

Ὅπως ἐννοηθῇ καλῶς πῶς βεθμηθὸν ἠλλοιώθη ὁ ἐνδόμυχος βίος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλήνων, ἔδει νὰ εἰκονίσῃ τις τὸν ἐν γένει τρόπον τοῦ ζῆν αὐτῶν ἐν Φαναρίῳ. Ἐκεῖ εἰς τὰ ἀναχωρητήρια αὐτῶν, ἐν τῷ μέσῳ συνδιαλέξεων, ἀναγνώσεων, διαλογισμῶν, πάντων ἀναγομένων εἰς τὴν περὶ τῆς Ἑλλάδος σταθερὰν μέριμναν, ἀνέτειλε νέε φιλολογία.

Δὲν ἦτο αὕτη, ὡς ἡ δημώδης ποίησις τῆς Ἑλλάδος, προτὸν αὐτοφύως τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ πνεύματος· ἐν αὐτῇ ἀνευρίσκει τις τὰ ἔχνη τῆς ξενικῆς ἐπιδράσεως, ὅπερ καὶ φυσικώτατον, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες ἐξεπαιδεύοντο ἐν τῇ Ἑσπερίῳ. Πᾶς λόγιος ἐπιστρέφων ἐξ Ἰταλίας, Γαλλίας ἢ Γερμανίας ἔφερε μεθ' αὐτοῦ μέρος τι τοῦ πνεύματος τῆς χώρας ἐν ἣ ἐμορφώθησαν αἱ κλίσεις καὶ κρίσεις αὐτοῦ, ἐν ἣ ἐκτέθησαν τὰς γνώσεις του ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν ἴδιον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι.

Ἄνεφορομεν ἤδη τὴν ἐπιρροὴν ἣν ἐξήσκησεν ἡ Ἰταλία ἐπὶ τῆς Κρήτης καὶ τῶν Ἰονίων νήσων, διαρκούσης τῆς Ἑνετικῆς κυριαρχίας. Βραδύτερον, ὅτε ἐξερχόγη ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ἀντήγησεν ἐξ αὐτῆς ἄπικρα ἡ Εὐρώπη, ὅτε ὁ Βοναπάρτης ἐπεφάνη ἐν Αἰγύπτῳ καὶ συνετάρχεε τὴν Ἀνατολήν, ὅτε διὰ τῆς κατοχῆς τῶν Ἰονίων νήσων, οἱ Γάλλοι ἔστησαν τὴν τρίχρουν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Γάλλους.

Τότε ἰδίως ἀνέγνωσαν τὰ γαλλικὰ συγγράμματα καὶ μετέφρασαν αὐτὰ. Ἐν τῇ φιλολογικῇ ἐξεγέρσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ γάλλοι συγ-

γραφεῖς τοῦ 17' καὶ 18' αἰῶνος ἐχρησίμευσαν ὡς ὑπογραμμὸς εἰς τοὺς ἑλληνας ποιητάς. Μόνον ἐκ τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος ἐμπνέονται. Καὶ αὐταὶ δ' ἐτι αἱ τῆς ἀρχαιότητος παρὰδόσεις ἐπανέρχονται εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἐστίν διὰ τῆς Ἑσπερίας. Ἡ Φαίδρα τοῦ Ρακίνα ἐπανάγει τοὺς ἑλληνας ποιητάς εἰς τὸν Ἰππόλυτον τοῦ Εὐριπίδου.

Ὁ Ἰάκωβος Ραγκκόης, ὁ πατήρ τοῦ πρώην πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐν Παιρισίοις μετέφρασε τότε ἀριστὰ ἐκ τοῦ γαλλικοῦ τὴν *Φαίδραν*, τὸν *Κίνναρ* καὶ τὴν *Ζεῖαν*. Συγχρόνως μετεφράζετο ἡ *Μερόπη* καὶ ὁ *Βροῦτος* τοῦ Βολταίρου, ὁ *Μισάνθρωπος* καὶ ὁ *Φιλάργγος* τοῦ Μολιέρου. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐξελληνίσθησαν τὰ δράματα τοῦ Κοτσεβοῦ καὶ τὰ μελοδράματα τοῦ Μεταστασίου.

Ἄν καὶ οἱ Ἕλληνες ἠρύοντο ἐκ τῆς ξένης φιλολογίας τὸ δραματολόγιον αὐτῶν, οὐχ ἤττον ὁμως παρεῖχον καὶ πρωτότυπα ἔργα. Ὁ Χρηστόπουλος ἔγραψε δράμα ἐπὶ τῆς ὀργῆς τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁ Ρίζος Νερούλης ἐποίησε δύο τραγωδίας ἐπὶ κλασικῶν θεμάτων, τὴν *Ἀσπασίαν* καὶ τὴν *Πολυξένην*, καὶ κωμῳδίαν ἐν ἣ ἐχλεύαζε μετὰ πολλῆς εὐφυΐας τὰς ὑπερβολὰς τῶν ὑπὲρ τὸ δέον ζηλωτῶν τῶν τοῦ Κοραῖ θεωριῶν περὶ διορθώσεως τῆς γλώσσης.

Ἡ κωμῳδία τοῦ Ρίζου Νερούλου εἶναι λίαν εὐφυής, αἱ δὲ τραγωδίαί του περιέχουσι χωρὶς ἀληθοῦς ποιητικῆς ἀξίας, ἀλλ' ὁμως λείπει καὶ ἐκ τῶν μὲν καὶ ἐκ τῶν δὲ ἡ δραματικὴ σύνθεσις καὶ τὸ σκηNIKὸν ἐνδιαφέρον.

Ἀλλὰ τότε ἤτό τι τόσον νέον τὸ νὰ ὁμιλῶσιν οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες τῆς ἀρχαιότητος ἐν ἐναρμονίῳ στίχοις διὰ τῆς γλώσσης τῶν ἀπογόνων αὐτῶν, οἱ καταπιεζόμενοι ἠγάλλοντο τοσοῦτον ἐπὶ τῇ συναισθήσει ὅτι εἴλον τὴν καταγωγὴν ἐκ γενεᾶς εὐγενοῦς, τῆς ὁποίας τὰ αἰσθητάματα προσκάλουν τὸν θαυμασμὸν πάντων, καὶ οἱ ἠττημένοι οὗτοι εὕρισκον ἐν τοῖς τοῦ παρελθόντος θριάμβοις τοιαύτην ἀφορμὴν ἐνθουσιασμοῦ καὶ πίστεως εἰς τὸ μέλλον, ὥστε δὲν ἦσαν πολὺ ἀπαιτητικοὶ ὡς πρὸς τὰς περιπετείας καὶ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ δράματος.

Τὰ δράματα ταῦτα, παριστάνοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, ἐν τῆς ἡγεμονικῆς τοῦ Φαναρίου οἰκίας· ἐδιδάσκοντο ὡσαύτως ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐνθα ὑπῆρχε δημοσίον ἑλληνικὸν θέατρον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἑλλήνων ἡγεμόνων. Βραδύτερον παριστάνοντο καὶ ἐν Ὀδησσῷ, ἥτις, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ἦτο πόλις σχεδὸν ἑλληνική.

Ὅλα τὰ ἔργα τοῦ δραματολογίου τούτου δὲν περιεσώθησαν. Τινὰ, πλὴν τῶν ἤδη μνημονευθέντων, ἐδημοσιεύθησαν, ἀλλὰ δὲ σώζονται ἴσως μόνον ἐν χειρογράφῳ. Ἄλλ' εὐκόλον εἶναι ν' ἀνευρεθῶσι τὰ ἔχνη τῶν ἔργων τούτων ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐφημερίσι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἢ ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἐπιζώντων.

Εὐχῆς ἀξίον ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν νέος τις ἑλλην φιλόλογος ἐπεχειρῆι τὴν

περιγραφὴν τοῦ φιλολογικοῦ τούτου παρελθόντος. Πρὸς τοῦτο ἔδει πρῶτον νὰ συνδεθῇ ἡ ἱστορία τοῦ κρητικοῦ θεάτρου μὲ τὴν τοῦ ἀρχαίου. Ἡ δὲ ἀνεύρεσις διὰ μέσου τοῦ μεσαιῶνος, τῆς διαδοχῆς τῶν ἀρχαίων παραδόσεων θὰ ἦτο σπουδὴ ἀξία τῆς περιεργείας παντὸς λογίου.

Ἄλλως δέ, τὰ ὠραιότερα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἡ σχολὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρήγαγε δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ δραματικὸν ἢ ἠρωϊκὸν εἶδος, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸ ἀφελὲς καὶ σατυρικὸν ἢ τὸ ἐπίχαρι, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἡ Ἀρπαγὴ τῆς Κούρκας, καὶ πρὸ πάντων τὰ λυρικά ποιήματα τοῦ Ἀθηναίου Χρηστοπούλου.¹

Ὁ Ρίζος Νερουλὸς ἐγένετο γνωστὸς ἐν Γαλλίᾳ ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐν Γενεύῃ παραδόσεων του περὶ νεοελληνικῆς φιλολογίας, αἵτινες ἐκ τῆς Γαλλικῆς μετεφράσθησαν εἰς διαφόρους γλώσσας, πρὸς δὲ καὶ τῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, δημοσιευθείσης Γαλλιστὶ τῷ 1828. Ὁ Ρίζος Νερουλὸς κατεῖχεν ἐν Βλαχίᾳ ἕξοχον θέσιν, ἣν ἠναγκάσθη γὰ ἐγκαταλείψῃ ἅμα ἐξεργάσῃ ἢ ἐπανάσσειν. Προσφυγὼν εἰς Γενεύην παρέμεινεν ἐκεῖ βραχὺν χρόνον, καθότι πᾶρχυτα ἐκλήθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος ἔνθα διωρίσθη εἰς ὑψηλὰ ὑπουργήματα. Ἀπεβίωσε δὲ τῷ 1849, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐν ἣ ἐγεννήθη ὑπόδουλος. Πλὴν τῶν δραματικῶν αὐτοῦ ἔργων, ὁ Ρίζος Νερουλὸς ἔγραψε καὶ λυρικά ποιήματα, τῶν ὁποίων τινὰ ἐδημοσιεύθησαν κατὰ πρῶτον ἐν Παρισίοις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ μαρκησίου Queux de St—Hilaire. Ἀλλὰ, τὸ μᾶλλον πρωτότυπον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι ἡ Ἀρπαγὴ τῆς Κούρκας, ἐν ἣ δι' ὕψους ἠρωϊκο-κωμικοῦ, πλήρους χάριτος καὶ ἀλατος, χλευάζει τὰ ἦθη τῶν Φαναριωτῶν, περιγράφει τὰς ραδιουργίας, καὶ τὰ πάθη, ἅτινα ἐξηγέρθησαν ἐνεκα τῆς περιφημοῦ ταύτης κούρκας, τὴν ὁποίαν ὁ ἦρωϊς τοῦ ποιήματος ἐποφθαλμιᾷ καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ βάλῃ εἰς τὸν ὄρνιθῶνά του, ὅπως τὴν παχύνη διὰ τὴν τράπεζάν του.

- «ὦ Μούσαις ὁποῦ ἔχετε ἄλλοπρόσχαλους τρόπους,
 » Καὶ παρκατεῖτε γρήγορα τοὺς παλαιούς σας τόπους
 » Καὶ ἀπὸ σας ἔξεχάσθησαν καὶ Πίνδοι κ' Ἑλικῶνες.
 » Καὶ τὴν Γραικίαν ἄμουσον πολλοὶ ἶδαν αἰῶνες,
 » ὦ Μούσαις! Γραικὸς φίλος σας δὲν ἔμεινε κανένας.
 » Καὶ πότε πλέον παίζετε σ' ταῖς ἀμμουδιαῖς τῆς Σένας.
 » Πότε στὰ χεῖλη ψάλλετε τῆς σκυθρωπῆς Ταμίζας.
 » Ἐμπνεύστε καὶ ἐν λάτρην σας, βλαστὸν Γραικικῆς ρίζας.
 » Κηρύξατε ἑστὸν τωρινὸν πολὺχθλον αἰῶνα.
 » Μία Κούρκια, πῶς ἐκλέφθηκεν ἀπὸ τὸν ὄρνιθῶνα!

¹ Σ. Σ.—Ἐν ταῖς προλαβοῦσαις σημειώσεσιν, ἠκολούθησεν παρὰ πόδας τὸ περὶ νεοελληνικῆς φιλολογίας δοκίμιον τοῦ κ. Βικίλα.

- » Μία Κούρκια μεγαλώτατη, πουλὶ ἀπ' τὴν Ἰνδιάν.
 » Μὲ πάχος δεκαδάκτυλον, μὲ κρέας ἀμβροσίαν.
 » Εἰπέτ' ἔτεις, τοῦ εἶπατε τὰ πάθη τῆς Ἑλένης
 » Τὰ πάθη καὶ τῆς Κούρκας μας τῆς καλαναθρεμμένης.
 » ὦ μεγαλόφωναις θεαῖς, ἀδέλφια γαπημένα.
 » Ὅμηρους ἐδιδάξατε, διδάξατε κ' ἐμένα.»

Ὅποση πικρία διαφαίνεται ἐν τῇ ἐπικλήσει ταύτῃ. Εἰς πᾶν ὅ,τι ἔγραψαν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλληνες, ὑπολανθάνει ὡς εἴπομεν ἤδη ἡ τοιαύτη πνοὴ τοῦ πατριωτισμοῦ. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Κούρκας διαδραματίζεται εἰς τὰ Θεραπειά.

- » Καὶ μεταξὺ 'στ' ἀσύγκριτα χωρὶ τὸ Καταστένου,
 » Τὰ Θεραπειά ἔχουν βαθμὴν τὸν πρῶτον τοῦ ἐπαίνου
 » Καθὼς ὄλαις αἰ εὐμορφαις μὲ τὰ χουτὰ μαλλιά τους
 » Στολιζοῦν τ' ἀλαβάστρινα καὶ ὠραῖα μέτωπά τους,
 » Ὅμοίως καὶ τῶν Θεραπειῶν τὸν κόρπον τριγυρίζουν
 » Ἀπειροὶ κῆποι κρεμαστοί, καὶ τὸν καταστολιζοῦν

Αὐτόθι κατοικοὶ ὁ Λουκάς, εὐγενὴς καὶ πλούσιος ἄρχων τοῦ Φαναρίου.

- Ἐκείνου τὰ περγαμηνὰ χαρτιά τῆς εὐγενείας
 Ὑπάρχουν στὴν ἐνθύμησιν τῆς σκλάβας τοῦ Χωσσίας.
 Ἡζέυρ' αὐτῇ τοῦ πάππου του τῶν πρακτικῶν τοὺς τόμους
 Πῶς ἔλαμψεν ὁ προπάπος του στοῦ Φαναριοῦ τοὺς δρόμους.
 ὦ; πρὸς τὸν Λουκᾶν ἰδίως,
 Αὐτὸς ἀφοῦ συνάθροισεν τοὺς θησαυροὺς τοῦ Κροῖσου.
 Σ' τῶν Φαναριώτων τὸ Περοῦ, 'ς τὸν Δούναβιν ὀπίσου.

Ἐπέστρεψε εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐγκατέστη κατὰ προτίμησιν εἰς Θεραπειά, ἔνθα διῆγε Λουκούλιον βίον. Ὁ ἦρωϊς βλέπει ἀπὸ τοῦ παραθύρου τὴν Κούρκαν, ἣτις ἐξάπτει τὴν ἐπιθυμίαν του καὶ τὴν ὁποίαν ἀντίζηλος εὐτυχέστερος κατορθώνει πρὸς στιγμὴν νὰ ἰδιοποιηθῇ ὡς ἐκ τούτου ὀργὴ μεγάλη τοῦ Λουκᾶ καὶ πάλιν σφοδρὰ ἐκ τῆς ὁποίας ἐξέρχεται τέλος νικητῆς, πρὸς ἄκραν συγκίνησιν ὀλοκλήρου τοῦ χωρίου.

- Καθὼς 'ς τὴν Μαραθωνικὴν νικῶσα πεδιάδα.
 Παιάνιζεν ἐλευθέρην, κροτοῦσεν ἡ Ἑλλάδα
 Καθὼς θριάμβων σάλπιγγες 'ς τὴν Ρώμην ἀντηχοῦσαν,
 Ὅποταν οἱ Σικελίῳνες τὴν Ἀφρικὴν νικοῦσαν,
 Ὅμοίως καὶ τῶν Θεραπειῶν ἡ μὲν πλευρὰ κ' ἡ ἄλλη,

Κ' ὁ κόρπος μέσ' ὀλόκληρος, κί' αὐτὸ τὸ περιγιάλι,
 Εὐθὺς ἀναστατώθηκαν καὶ ὅλ' ἀντιβοῦσαν
 Δύο λέξαις, Κούρκα καὶ Λουκάς, παντοῦ ἠχολογοῦσαν
 Κ' ἡ φήμη ἡ ἀσθητικὴ στυφᾷ χαμογελῶσα,
 Κί' ὡσάν σχεδὸν μανικὴ ἐδῶ κ' ἐκεῖ πετώσα
 Σὺν στέντορας χαλκόστηλος ἐμεγαλοφωνοῦσε
 Καὶ τοῦ Λουκᾶ τὸν θρίαμβον παντοῦ διχλαλοῦσε·
 Τὴν κάθη μιὰ δὲ λέξιν τῆς εὐθὺς ἀκόγωντάς την,
 Χίλιαις ἠχῶ τὴν ἀρπαζαν, τριπλασιάζωντάς την,
 Καὶ οἱ καλοὶ Θεραπεῖαν οἱ μὲν ζευγαρωμένοι
 Ἐμπρὸς ἔς τὰ περιγιάλια τους συντρόφευαν συμμένον·
 Οἱ δὲ πηγαينوέρονταν ἀπ' τοῦ Λουκᾶ τὸ σπῆτι,
 Καὶ ἕδρον ὅλη ἔσταζεν ἡ πονηρὴ τους μῆτη.

Ὁ Λουκάς ἐλάμβανε ἀναψυχὴν βεβουθισμένος εἰς μαλακὰ προσκεφάλαια
 καὶ ἀπολαύων γεύματος οἴου ἐδικαιοῦτο μετὰ τοὺς ἐκτάκτους τῆς ἡμέ-
 ρας κόπους. Ἐν τῷ μεταξύ ἀποτείνει τοὺς ἐξῆς λόγους εἰς τὸν ταπεινὸν
 ὄμιλον τῶν περὶ αὐτὸν κεχηνύτων ἀκροατῶν.

« Ποτὲ τόσον δὲν ἔτυχε τὸ αἶμά μου ν' ἀνάψῃ,
 » Μήτ' ὅταν ἔς τὴν περιγραφὴν ὁ Φώτης μ' εἶχε γράψει
 » Τὸ σοβαρὸ «ἀνευτυχῶς» ἀντὶς τοῦ «εὐδαιμόνως»,
 » Μήτ' ὅταν ἐμνημόνευσεν ὁ πρῶτον Ἐλασσῶνος,
 » Ἐμένα τὸν Ποστίλινο κατόπ' ἀπ' τὸν Γιωργάκη
 » Ἐμένα τέτοιον ἀρχοντα κατόπ' ἀπ' τὰρχοντάκι.
 » Καὶ πάλιν ὅταν πρόπερσι ἔς τὰ Ψωμαθεῖά ἔς τὴν δρόμον
 » Μὲ χτύπησ' ἕνας ἀγριὸς Ὀθωμανὸς ἔς τὸν δρόμον
 » Κί' ὡσάν νὰ τὸν χαιρέτησα γιὰ νὰ εὐχαριστήσω
 » Σταῖς λάσπαις τὸ καλπάκι μου τινάχθηκ' ἀπὸ πῖσω.
 » Καὶ μόνον ποῦ δὲν ἔχασα τὴν σοβαρότητά μου.
 » Πλὴν ἕνας ράφτης τόλμησε καὶ γέλατε ἔμπροστά μου.
 » Τότε μ' αὐτὸν ἐθύμωσα τὸν ράφτη τὸν αὐθάδη.
 » Ὡστ' ἐνθυμούμουν τὴν γρωθιὰν καὶ ἐκείνον ὡς τὸ βράδου

Εἶναι λεπτοτάτη καὶ πῶς σκληρὰ ἡ σάτυρα αὕτη τοῦ Φαναριώτου,
 ὅστις ὑπὸ τοῦ Τούρκου γρονθοκοπηθεὶς, πρὸς αὐτὸν μὲν στρέφεται ὅπως
 τοῦ ζητήτη συγγώμην, ἐχέει δὲ τὴν ὀργὴν του κατὰ τοῦ ράφτου, ὅστις
 ἐγέλασε. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι τὸ ἡμιερῶϊκὸν ὕφος τῆς σάτυρας ταύ-
 τῆς ἥτις ὑπομιμνήσκει τὴν εἰς τὸν Ὀμηρον ἀποδιδομένην βτραχομο-
 μαχίαν καὶ ἐν ἣ διαφαίνεται ἡ δηκτικὴ λεπτότης καὶ τὸ παρατηρητικὸν
 πνεῦμα τοῦ Λουκιανοῦ.

B'

Ὁ Ἀθηνάιος Χρηστόπουλος ἔγραψεν ὡς ἀνεφέρομεν ἤδη μίαν τραγω-
 δίαν, προσέτι δὲ ἐξέδωκε γραμμικτὴν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς, ἐν ἣ προσ-
 παθεῖ ν' ἀνεύρῃ τοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας αἰολοδωρικῆς διαλέκτου. Ἀλλ'
 ἡ μὲν τραγωδία του δὲν ἀνγκινώσκειται πλέον, αἱ δὲ γλωσσικαὶ αὐτοῦ
 θεωρίαι ἐλητηρονήθησαν. Τὸν κεντὸν τὰ λυρικά αὐτοῦ διακινεῖται ἀγα-
 πητὰ εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ κατέστησαν τ' ὄνομά του δημοφιλέστατον
 καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι νέος Ἀνακρέων οὐδεις ἄλλος ἔγραψε τὴν
 νεοελληνικὴν μετὰ πλείονος χάριτος. Οἱ στίχοι αὐτοῦ ρέουσιν ἐναρμόνιοι.
 Δὲν διαβλέπει τις εἰς αὐτοὺς οὐδ' αὐτοῦ οὔτε προσπᾶθειαν οὔτε ἐπιτήδευ-
 σιν, νομίζει δὲ τις ὅτι ἐγράφησαν ἀφ' ἐαυτῶν. Εἶναι ὡς ἄτιμα ἀδιάλειπτον
 καὶ αὐτόμακτον, ὅτε μὲν γοργὸν ὡς αἱ παρθένοι τὰς ὁποίας ὁ ποιητὴς περι-
 γράφει σπυδαῖς εἰς τὸν τρυγητόν, τὴν κεφαλὴν κισσῶ ἔστεμμένην, ὅτε
 δε βραδύς καὶ δικαιοκρομμένος ὡς ὁ μικρὸς ἐκείνος προδότης Ἐρως, ὅστις
 προσποιεῖται τὸν κεκμηλότα ὄπως τὸν φέρωτι ἐπ' ὤμων.

Ἴδου τὸ πρῶτον τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ποιημάτων :

Καθαρώτατες παρθένας,
 Μὲ κισσὸν στεφανωμένες,
 Ἐλαφρ' ἀνασπυρνωθῆτε,
 Καὶ στὸν τρύγο συνχθῆτε.
 Πάρτε ὅλαις τὰ μαχίρια
 Εἰς τὰ δεξιὰ τὰ χεῖρα·
 Κ' εἰς αὐτὰ τ' ἀριστερά σας
 Τὰ καλῆθια τὰ πλεχτά σας.

Κ' ἔτζι πλέον τραγουδῶντας,
 Κ' εἰς τὰμπέλι μας κινῶντας,
 Ἄς φιλοῦμεσθε ἔς τὰ χεῖλια
 Κί' ἄς τρυγοῦμεν τὰ σταφύλια,
 Τὰ σταφύλια τὰ δροσάτα,
 Τὰ σταφύλια τὰ μελάτα,
 Τ' ἀπλά θησαυροφόρα
 Τοῦ καλοῦ μας Βάκχου δῶρα.

Ἴδου καὶ τὸ δεῦτερον :

1
 Ὁ τυφλὸς ὁ ἔρωτας,
 Μέσ' τοὺς δρόμους γέλωτας,
 Καὶ παιγνίδι γένουνταν,
 Ὅπου κί' ἂν ἐφαίνονταν.

3
 Γέροντες τὸν ὕβριζαν,
 Τὰ παιδιὰ τὸν σφύριζαν.
 Τὸ κατόπι τ' ἔτρεχαν,
 Κί' ὄλοι τὸν κατέτρεχαν.

2
 Τοῖχου τοῖχου σέρνονταν,
 Σκόνταφτε καὶ γδέρνονταν·
 Ἐπεφτε σηκόνουνταν
 Καὶ ἔς ταῖς λάσπαις χώνουνταν.

4
 Βλέποντας, τὸν πόνεσα
 Κ' ἔτρεξα ὅσον μπόρεσα
 Πῆρα καὶ τὸν ἔφερνα,
 Κ' ἤσυχά τὸν ἔφερνα.

5
 Ὑστερα σταμάτησε
 Κ' ἔλαφρά με πάτησε
 Καὶ στὴ γῆ τεντώθηκε,
 Σάν νὰ ἐνεκρώθηκε.

6
 Φίλε, λέγει, πιάστηκα!
 Καὶ κατακουράσθηκα.
 Πάρε με ἔς τὸν ὄμο σου,
 Κι' ἄρχισε τὸν δρόμον σου.

7
 Σκύφτω καὶ τεντόνομαι,
 Τὸν καταφορτόνομαι,

Ἴδου καὶ ἕτερον :

1
 Εἰς βουνὸν ἐγὼ κ' ὁ Ἔρωσ
 Κ' ἡ ἀγάπη μου μαζ' ἡ
 Κ' ὁ Θεὸς Καϊρὸς ὁ γέρος·
 Ἄναβχίναμε μαζ' ὁ.

2
 Ἡ ἀγάπη μ' ἀποστοῦσε
 Εἰς τὸν δρόμον τὸν σκληρὸν
 Καὶ ὁ Ἔρωτας περνοῦσε
 Βιαστικὰ μὲ τὸν καιρὸν.

3
 Στάσου, λέγω, Ἐρωτά μου,
 Καὶ μὴ τρέχει' ἐμπροστά,
 Ἡ καλὴ συντρόφισσά μου,
 Ἡ ἀγάπη δὲν βιαστέ.

Τὸ ἐπόμενον ἀτμάτιον εἶναι ἀνταπάντησις πρὸς ἕτερον ἄσμα, ἐν ᾧ λέγεται εἰς τὸν ποιητὴν ὅτι αἱ τρίχες τοῦ λευκαίνονται, καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς ἀνάγκη νὰ συνετισθῇ: . . .

1
 Πᾶ! ἡ τρίχες μ' ἂν ἀσπρίζουν,
 Μήπως τάχατε πικρίζουν;
 Ἦ ἔχει ἡ ἄσπρη τοὺς βαφῆ;
 Μήγαρ τ' ἄσπρο θανατόνει;
 Ἡ φιλῶντας ἀγκυλόνει
 Τὰ χειλάκια στὴν βαφῆ;

Καὶ στὸ δρόμο πλάνομαι
 Καὶ στὸ σπήτι φθάνομε

8
 Φίλε, λέγ', δρίσατε
 Τὴν καθ' ἑλ' ἀφήσατε
 Γιὰ νὰ ξεποστάσωμε
 Καὶ νὰ ἡσυχάσωμε.

9
 Φίλε, μ' ἀποκρίνεται,
 Τοῦτο μόν' δὲν γίνεται.
 Ἔρωσ ποῦ φορτόνεται,
 Πλεῖλ δὲν ξεφορτόνεται.

4
 Τότε βλέπουν καὶ ταυζοῦν
 Καὶ οἱ δῶά τοὺς τὰ φτερά·
 Καὶ ἀπλόνουν καὶ ἀρχίζουν,
 Καὶ πετοῦν, πετοῦν γερά.

5
 Φίλοι, λέγω, ποῦ πετᾶτε;
 Τόση βία διατί;
 Ἡ ἀγάπη μου κυττάτε,
 Ὄραν ὦρ' ἀδυνατεῖ.

6
 Τότ' ὁ Ἔρωτας γυρίζει
 Καὶ μὲ λέγει, τὸ παρὸν:
 Πῶς ἀρχήθεν συνειθίζει
 Νὰ πετᾷ μὲ τὸν καιρὸν.

2
 Τὸ τριαντάφυλλό μας
 Τὸ λουλούδι τῶν Ἐρώτων
 Εἶναι ἄσπρο καθαρὸ
 Καὶ τὸ κόκκινο ἡ φύσις
 Τὸ συγκέρασεν ἐπίσης
 Μ' ἓνα χρῶμα ἀσπρουδερό.

3
 Ἡ μυρτιά τῆς Ἀφροδίτης
 Εἰς τὸ πράσινο κλαδί τῆς
 Μέσ' τὰ φύλλα τὰ χλωρά,
 Ὅλα κάταπρα σάν χιόνι
 Τὰ λουλούδια τῆς φυτρώνει,
 Τ' ἀνθηρὰ καὶ τρυφερά.

4
 Καὶ ὁ Δίας ὁ μεγάλος
 Γιὰ τῆς Λήδας τοῦ τὸ κάλλος
 Κύκνος γίνκε μὲλ' φορὰ.

Τοῦτο ἀληθῶς ἐφαρμόζετχι εἰς τὸν Ἀθηνάτιον Χρηστόπουλον ὅστις οὐδέποτε ἐγήρατε. Ἀναγινώσκων τις αὐτὸν τὸν εὗρισκει ἀεὶ ποτε νέον ὡς τὸν Ἀνακρέοντα. Ὁ Χρηστόπουλος ἀπεβίωσεν ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ 1847 ἐν ἡλικίᾳ ἐβδομηκοντα ἑπτὰ ἐτῶν.

Τὰς Ἀθήνας ἐπεσκέψατο τῷ 1836, ὅποτε ἡ πόλις αὕτη προσεπάθει νὰ ἀναστηθῇ ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ νὰ μετατρέψῃ τὰ εἰρητικά εἰς πρωτεύουσαν διὰ τὸν πρῶτον βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, τὸν νεαρὸν Ὀθῶνα.

Οἱ συμπατριῶται τοῦ Χρηστοπούλου, Ἀλέξανδρος Σούτσος καὶ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, ἐξύμνησαν τὴν ἔλευσίν του διὰ ποιημάτων, ἅτινα δύνανται νὰ καταταχθῶσι μεταξὺ τῶν ἀρίστων ἔργων τῶν διαπρεπῶν τούτων ποιητῶν. Ἀναγινώσκων τις σήμερον ἔτι τὰ ποιήματα ἐκεῖνα, αἰσθάνεται ὅτι ἐνυπάρχει εἰς αὐτὰ ἡ ἐμπνευσις τοῦ ψάλτου τοῦ ἔρωτος, ὅτι ἡ φιλοσοφία του τὰ περιβάλλει καὶ ἡ χάρις του τὰ περιουσιμαῖ.

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς λυρικῆς ποιήσεως τοῦ Χρηστοπούλου εἶναι ἡ εὐθυμία. Οὕτως ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸν χαρακτηριστὴρα τῆς Φαναριωτικῆς κοινωνικῆς ἡ ὑλικῆς εὐθυμίας καὶ ἡ συναισθησις τῆς ἰδίας ἀξίας. Οἱ Φαναριῶται προσεπάθησαν νὰ λησμονήσωσι τὴν ταπεινῶσιν τοῦ παρελθόντος, τὰς μερίμνας τοῦ ἐνεστῶτος καὶ τὰς ἀνησυχίας τοῦ μέλλοντος, βυκαλιζόμενοι μὲ τὸν ρυθμὸν τερπνῆς ποιήσεως. Καθὼς ἡ δραστηριότης αὐτῶν οὐδέποτε ἀπεχωνώθη ὡς ἐκ τοῦ κλίματος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ ἐνευρίζει τοὺς Τούρκους καὶ κυριεῖει τοὺς ξένους περιηγητάς, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα των ἀνευρεν ἐπὶ τέλους τὴν Ἀθηναϊκὴν εὐθυμίαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν τῆς δουλείας θλίψεων.

Τοῦτο ἐξηγεῖ τὸν λόγον, δι' ὃν πάντα τὰ ἔργα τῆς σχολῆς ταύτης, τὰ πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως γραφέντα, ἔχουσι τι τὸ ἐλλειπές ἑλλείπει ἐξ αὐτῶν τόπος καὶ δύναμις. Ἡ τραγεῖα πνοὴ τῆς ἐλευθερίας δὲν ζωογονεῖ τὰς παιδικὰς τὰς τῆς διανοίας. Ἐν τοῖς ἔργοις τούτοις ἐπικρατεῖ τὸ ἐπιτετηθευμένον καὶ τὸ κομψόν. Φαίνονται πῶς προϊόντα ἄτμοσφαιρας ἀριστοκρατικῆς. Ἐν ταῖς μικραῖς ἐκεῖναις ἀυλαῖς τῶν ἐν ἰσχύϊ ἡ πεπτωκότων ἡγεμόνων τοῦ Φαναρίου, οὐδὲν τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἀπορρέοντων

αίσθημάτων ένυπάρχει. Αὐτόθι τιμᾶται καὶ χρησιμεύει ὡς ὑπογραμμὸς ἡ ἀκριβολόγος ποίησις εἴτε σπουδαία εἴτε ἑλαφρὰ τῶν Γάλλων Ρακίνα καὶ Βολτζέριου, ἢ τοῦ Ἰταλοῦ Μεταστασιῦ. Γίνεται μὲν βεβαίως λόγος περὶ Περικλέους καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ δὲν γεννᾶται ἐκεῖ ἡ ἐλευθερία ἢ βγαλμένη ἀπ' τὰ ἱερὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων. Ἐὰν ἐνίοτε ψάλλωσι τοὺς ὕμνους τοῦ Ρήγγ, τοὺς ψάλλουσι κρυφίως. Ὁ τύραννος ἐπιβλέπει, ἀκραῖται, τὸν περιφρονοῦσι μὲν, ἀλλὰ καὶ τὸν φοβοῦνται συνάμ. Κακολογοῦσι περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ χαμηλῇ τῇ φωνῇ ὡς ἐκ τοῦ φόβου μὴ ἀκουσθῶσιν ἀπώλεσαν τὴν ἔξιν τοῦ νὰ ὑφόνωσι τὴν φωνήν.

Οὐχ ἤττον, παρέχοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ πρότυπα ταῦτα τῆς καλαισθησίας εἰς τὸ λυρικὸν ἢ τὸ σατυρικὸν εἶδος, προσπελάζοντες κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἤττον τῇ ἀρχαιότητι, ἔστω καὶ διὰ τῆς μεσολαβήσεως ἄλλων ξένων λαῶν, ἐξυπηρέτουσιν τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐξηυγέειζον τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Ἄλλως τε, ὡς ἀπεδείξαμεν ἤδη, ὁ πατριωτισμὸς οὗτος καὶ τοι πεφοβισμένος, εἶναι ὅμως διαρκῆς ἐπίκλησις εἰς τὴν πατρίδα Ἑλλάδα.

Διότι ἐὰν ἔκρυπτον τὸν πατριωτισμὸν αὐτῶν ὑπὸ τερπνὴν φιλολογίαν, ὑπὸ εἰρηρικὰ ἐξωτερικά, ὑπὸ ἐπιφάνειαν εὐμαροῦς βίου, ἂν καὶ ἀπέκτησαν ἐξ ἀνάγκης τὴν συνήθειαν τοῦ διαρκῶς υποκρύπτεσθαι, οὐχ ἤττον οἱ Ἕλληνες οὗτοι τῆς πρωτεύουσας, ἐν ἣ ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἐστρατολόγει πολυάριθμα μέλη, ὠνειρεύοντο ἀενάως τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ὅτε ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις οἱ Φαναριῶται ἀπέτισαν τὸν φόρον αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐχυσαν ὑπὲρ αὐτῆς τὸ αἷμά των καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ εἰς τὰ βασιανιστήρια.

Τῷ 1821 ὁ Ὑψηλάντης πρῶτος ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως, ἧς συμμετέσχον οἱ τότε ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Οἱ νέοι Φαναριῶται, ἔσπευσαν μετὰ ζήλου νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸν ἱερὸν λόχον, ὅστις θυσιασθεὶς ἐν Δραγασανίῳ, ἐξυμνήθη ὑπὸ τοῦ Κάλβου. Διὰ τοῦ ἀτιμωτικοῦ θανάτου τοῦ πατριάρχου, διὰ τῆς ἀποκεφαλίσεως τῶν Ἑλλήνων προύχόντων πρὸ τῶν θυρῶν τῶν ἰδίων αὐτῶν οἴκων, διὰ τῆς σφαγῆς τοσούτων ἀθῶων ἀνὰ τὰς ἁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι ἐπλήρωσαν ἀκριβὰ τὰς πρώτας ἐκρήξεις τῆς ἐθνικῆς ἐπανάστασεως. . .

Μετὰ τοὺς ἐπεληθόντας καταδιωγμούς, οἱ Φαναριῶται δὲν ἠδύναντο οὔτε νὰ σκέπτωνται, οὔτε νὰ γράφωσι ἐν Κωνσταντινουπόλει· διὸ κατέφυγον εἰς Ἑλλάδα.

Ὁ Μαυροκορδάτος, εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, ὁ Νέγρης, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀκόμη ἦλθον ἐκ τοῦ Φαναρίου. Τὰ τέκνα αὐτῶν ἐγκατεστάθησαν ἐν Ἀθήναις. Τὸ Φανάριον ὑπάρχει εἰσέτι, τὸ Πατριαρχεῖον ὑφίσταται, ἀλλ' οἱ Φαναριῶται ἐξέλιπον. Συνεχωνεύθη

σαν μετὰ τῆς πατρίδος, τὴν ὁποίαν ἀνέκτησαν διὰ τῶν θριάμβων τῆς ἐπανάστασεως.

Ἐκεῖ ἐν τῇ κυρίῳ, Ἑλλάδι, μετεφυτεύθη ἡ ποιητικὴ Σχολὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρὶν ἢ ὅμως τὴν παρακολουθήσωμεν ἐν Ἀθήναις θὰ ἀφιερῶσωμεν μίαν ἔτι σελίδα εἰς τὸν τελευταῖον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπον τῆς Σχολῆς ταύτης.

Γ

Ὁ Ἠλίας Τανταλίδης ἐγεννήθη ἐν Φαναρίῳ τῷ 1818. Τυφλωθεὶς εἰς τὸ εἰκοστὸν ἑβδομὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὑπέστη τὴν δοκιμασίαν ταύτην μετὰ γενναιότητος καὶ καρτερικῆς συγνιητικῆς. Δὲν διέκοψε τὰς φιλολογικὰς αὐτοῦ μελέτας καὶ καθεῖξεν ἐπαξίως τὴν ἑδραν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν ἐν Χάλκῃ Θεολογικὴν Σχολήν, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ τῷ 1876. Ἡ πολυμαθεία του, τὸ γόητρον τῆς συναστροφῆς του, ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ φύσις, παρέσχον αὐτῷ φίλους σταθεροῦς· τὰ δὲ ποιήματά του κατέστησαν τ' ὄνομά του δημοτικώτατον. Ὁ ποιητικὸς δριζών τοῦ Τανταλίδου δὲν εἶναι εὐρύτερος ἢ ὁ τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ ποιητῶν· ὡς ὁ Χρηστόπουλος, ψάλλει καὶ αὐτὸς τὸν ἔρωτα καὶ τὸν Βάκχον, ὡς ὁ Ρίζος Νερούλης περιγράφει μὲ λεπτὴν εἰρωνίαν τὰ ἦθη τῶν συμπατριωτῶν του· ἀλλὰ δὲν εἶναι μιμητῆς κοινός. Μιμούμενος διατηρεῖ τὴν πρωτοτυπίαν του. Οἱ στίχοι του εἰς εἶδη τὰ ὁποῖα δὲν ἐδημιούργησεν αὐτός, κέκτηνται ἰδιόρρυθμον χάριν. Ἡ ἀτμοσφαῖρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιβάλλει εἰσέτι τὸν ἀόμικτον ποιητὴν· δὲν βλέπει τὰς καλλονὰς τῆς, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ ν' ἀνκπνέῃ τὴν ἠδύτητά της.

Ἐνίοτε ὁ Τανταλίδης, στενάζει πικρῶς, πλὴν πάραυτα ἡ καλοκάγαθος αὐτοῦ φύσις ἀναλαμβάνει τὴν ἑαυτῆς εὐθυμίαν. Τότε καὶ δείκνυται ὑπὸ τὴν εὐνοϊκοτέρην αὐτοῦ, ὄψιν.

Ἡ Γοητὴ

1

Χθεσινὰ μου κουζελάκια, τρελοκόριτσα ἀκόμη,

Δίχως στόχασι καὶ γνώμη,

Βγήκατε καὶ σεῖς ἔς τὴ μέτη κοκκωλίτσες ἔς τὸ ἐξῆς

Καὶ γελάτε μὲ τὰ λόγια μιᾶς ἐξακουστῆς Λοῦζης!

Ἦμουν νέα καὶ γώ, ὅμως εἶχα κἄν καὶ κἄν καμάρι·

Εἶχα μάτια σαν δυὸ ἄστρα, καὶ ἕνα πρόσωπο φεγγάρι.

Λωλοκόριτσα φευγάτε . . .

Μὲ τὰ μάτια μου γελάτε;

Τώρα βγάζω τὸ παπούτσι καὶ σὰς πιάνω,
Καὶ σὰς κάνω!
Τώρα ἀρπάζω τὰ μαλλιά σας καὶ σὰς ρίχνω,
Καὶ σὰς δείχνω!

=

Εἶσθε τάχα καὶ σεῖς νέαις, καὶ κ' ἔχετε καὶ σεῖς καὶ νεότη!
Αἶ, ποῦν' οἱ καιροὶ οἱ πρῶτοι;
Ποῦν' ἐκεῖνα τὰ σκρίνια, ποῦ ἐκεῖνα τὰ ἀντέρια,
Τὰ ζουνάρια, τὰ σαλβάρια, καὶ τὰ ροῦχα τὰ βαριά,
Τὰ τετράξανθα πλεξούδια ὅταν ἤθελα νὰ πλέξω,
"Ἐλεγε τὸ πρόσωπό μου: — «Φέξε "Ἦλιε γιὰ νὰ φέξω!»
Ζουλιαρόγατες, φευγάτε·
'Απ' τὴ ζούλια σας γελᾶτε.
Τώρα βγάζω τὸ παπούτσι καὶ σὰς πιάνω,
Καὶ σὰς κάνω!
Τώρα ἀρπάζω τὰ μαλλιά σας καὶ σὰς ρίχνω,
Καὶ σὰς δείχνω!

=

Ποῦναι ποῦ γυαλοκοπούσα ἀπὸ πίσ' ἀπ' τὸ καφάσι
Μάτι μὴ μὲ ξεσκεπάση!
"Οπου ἓνα παληκάρι, σὰν τὸ μάλαμα καλό,
Μ' εἶδε καὶ ἔχασε τὸν νοῦν του καὶ κατήνησε τρελό;
Κ' ἓνας ξένος μὲ ἐλπίδα τὴν Λοξὴ νὰ πάρη
Μαχαιριὰς μπροστά μου πῆρε τρεῖς κοντὰ εἰς τὸ ζωνάρι.
Ναί! σκοτόνουνταν οἱ ἄνδρες; ὅμως ποῦ νὰ πλησιάσουν,
Τὴν ἀκρήτσα μας νὰ πιάσουν.
Τώρα ἔρχονται ἰσοθούλια καὶ ἔρωτες σὰς τραγωδοῦν
Σὰς ἴμιλοῦν σὰς ἀγκαλιάζουν καὶ σὰς πιάνουν καὶ πηδοῦν
Τότε ἡμεθα κλεισμέναις ἔς τὸ κλουβὶ σὰν τὰ κανάρια·
Τὴν ἀσκιά μας ποῦ νὰ διοῦνε τὰ καυμένα παληκάρια;
Τώρα τρέχουν νὰ σὰς εὔρουν μόλις φέγγει καὶ δὲν φέγγει
Ἐκατὸν Φραγκολελέγκοι
Τὸ χεράκι σας τὸ σφίγγουν, φράγγικα σὰς ὀμιλοῦν,
Κάθεσθε γόνα μὲ γόνα καὶ γελᾶτε καὶ γελοῦν.
Αἶ... κκιρε κκτηραμένε! κ' ἐγὼ φαίνομαι ἀντίκα
Μὲ αὐτὴν τὴν ταμπκιέρα καὶ μ' αὐτὴν τὴν μαγουλίκα!
Ἄξετσίπωτες φευγάτε...
Ἐ τοὺς ταμπάκους μου γελᾶτε.

Τώρα βγάζω τὸ παπούτσι, καὶ σὰς πιάνω
Καὶ σὰς κάνω!
Τώρα ἀρπάζω τὰ μαλλιά σας, καὶ σὰς ρίχνω,
Καὶ σὰς δείχνω!

"Αρινα τὸν ἀργαλειό μου, ταῖς λανάρες, τὰ σκουλιά μου,
Ἄμελοῦσα τὴ δουλειά μου;
Τώρα σεῖς ἀπὸ τοὺς δρόμους ἔχετε συμμαζεμὸ;
Ἰά! ἐγὼ γρηὲ γυναῖκα κάθουσε καὶ πολεμῶ
Μὲ τὴ ρώκα, μὲ τ' ἀδράχτι, μὲ βαμβάκι καὶ μὲ νῆμα,
Καὶ μιὰ ὥρα νὰ καθήσω ἔς τὴν ψυχὴν μου τόχω κρέμα
Ξελαγιάσματα φευγάτε...
Τὴν γερόντισσα γελᾶτε;
Τώρα βγάζω τὸ παπούτσι, καὶ σὰς πιάνω,
Καὶ σὰς κάνω...
Τώρα ἀρπάζω τὰ μαλλιά σας καὶ σὰς ρίχνω,
Καὶ σὰς δείχνω!

Τὰ ποιήματα ἐν οἷς ὁ Γανταλίδης ὑπαινίττεται τὸ περελθὸν καὶ εἰ-
κονίζει τὰ παλαιὰ ἔθιμα τοῦ ζῆν καὶ τὰ ἦθη τῆς Κωνσταντινουπόλεως
εἶναι χαριέστατα, διὸ ἀρέσκουσιν ἰδίως εἰς τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ.
Ἰδοῦ ἕτερον ποίημα, ἔχον γενικώτερον χαρακτῆρα:

Ποιητῆς

Αὐτὸν ἐδῶ τὸν βλέπετε μὲ φρόδι ἀνασυρμένα;
Μὲ σουφρωμένον μέτωπον, μὲ μάτια βυλιαγμένα;
Σωπᾶτε καὶ εἶναι ποιητῆς
Μὲ τῆς πικρίας τὸ ραβδί τὰ σύμπαντα θὰ δειρῆ.
Γλυνίτσαρος τῶν ποιητῶν, ἀρπάζει τὸ σατίρι,
Καὶ θὰ φωνῆ σατυριστής.

Σατυριστής... Ὡς κερκυνὸν βραστᾶ τὸν κάλαμόν τοῦ·
Τὰ βέλη του ἐβούτησε ἔς τὸν βοαστερόν θυμόν του.
Φορέτραν κρέμασε διπλῆν
Ἄπόλλων νυκτοπρόσωπος τεντόνει τὸ δοξάρι
Τὸν κόσμον ὅλον σύσσωμον ὁ διάβολος θὰ πάρη.
Μὲ πρῶτον τείναγμα τῆς... Πλὴν
Ἐσκάλωσεν ἡ εὔροια τῶν στίχων μου, σταθῆτε,
Ἄκουτε τὸν σατυριστὴν; ἀγανακτεῖ, λυπεῖται·
Τὸν κάλαμον συχνοβουτᾶ
Ἐ τὰ εἰκοσὶ του δάκτυλα τὰ μέτρα συλλαβίζει,
Ἄλλάζει τὸ τετράδιον, τὸν ἴδρων του σκουπίζει,
Τὸ κάλαμαρι του πετᾶ.
Μὲ τὰς σβυσμένας λέξεις του λουλούδια σχεδιάζει,
Τοῦ στίχου ἢ κατάληξις ὀλίγον δὲν τεριάζει.
Καὶ τὴν ζητεῖ στὰ λεξικά.

Φυσῆ, σφυρίζει, ξύνεται, ἀνάλατα τὰ κρίνει
Καὶ σβύνει, γράφει ἄτυχα, καὶ σβύνει, γράφει, σβύνει.
"Ω! τί δεινὰ ποιητικά!

Πλὴν νά σου τον . . . ἐμπνέεται, τὰ φρύδια διέτε κάτου'
'Ἐπῆρε δρόμ' ὁ κάλαμος, γελοῦν τὰ βλέμματά του.
"Ἴδὲ συνέλαβε, θαρρῶ.
'Ἐγκαστρομέν' ἡ Μοῦσά του 'ς τὸν σκάμνον πρὶν καθήση,
Θ' ἀποβαλθῆ παράκαιρα, καὶ μέλλει νά γεννήση
Τετραμηνήτικο μωρὸ'

'Ἐγέννησε . . . ἀκροατὰς ζητεῖ νά τ' ἀναγνώσῃ'
Φευγῶ παιδιὰ! τί στέκεσθε; θὰ μᾶς καταπλακώσῃ!
"Ἄφες μας, ἄφες, Ποιητή!
Νὰ ζῆ τὸ νεογέννητο! τ' αὐτίξ μᾶς μὴ πειράζεις,
Ἐὶν' εὐτυχὲς τὸ ποίημα, καὶ νὰ μᾶς τὸ διαβάζης
Ἐὶν' τιμωρὶκ περιττή . . .

Ὁ Τανταλίδης εἶχε ἰσχυρὸν θρησκευτικὸν αἶσθημα, ὅπερ πολλάκις ἐξεδήλωσεν εἰς τοὺς στίχους αὐτοῦ. Ἐνίοτε καὶ ὁ πατριωτισμὸς εὐρίσκει τρόπον νά ἐκχυθῆ ἐκ τῆς καρδίας του εἰς μικρὰ ποιήματα ὡς εἰς τὸ ἐξῆς; τὸ ὁποῖον ἀρυόμεθα ἐκ συλλογῆς χάριν τῶν παιδῶν φιλοπονηθείσης. Τοῦτο εἶναι τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἔργον:

Τὸ Ναυτόπουλο

1
Μὲ καρδίᾳ στὰ ταξείδια,
Τὸ ναυτόπουλο γυρνᾷ
Καὶ 'ς τῆς θάλασσας τὰ φεῖδια,
Τὰ μικράτα του περνᾷ.

2
Ὁ βοργιὰς δὲν τὸ τρομάζει,
Οὔτ' ἡ ἄπιστη νοτιά,
Οὔτε χιόν' οὔτε χαλάζι,
Οὔτε κύματα πλατιά.

3
Στὴ δουλιὰ πουρνὸ καὶ βράδου,
Μὲ τὸν στρόμπο στὰ πλευρῶ,
Ξερὸ τρώγει παξιμάδι,
Πίν' ἀκάθαρτο νερό.

'Ἐπανερχόμεθα νῦν εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετενεχθεῖσαν εἰς τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν Ἑλλάδα.

(ἀκολουθεῖ)

4
Πεταχτὸ 'σάν τὸ ξεφτέρι,
'Ανεβαίνει στὰ πανιά.
Καὶ μὲ ρόζους εἰς τὸ χέρι,
Λύνει δένει τὰ σχοινιά.

5
Στοῦ κινδύνου τὴν τρομάρα,
Τὸ φυλάγει μοναχῆ
Τῆς μανουλάς του ἡ λαχτάρα,
Τῆς μανουλάς του ἡ εὐχή.

6
Ποῦ ἐλπίζει παληκάρι
Νὰ τὸν διῆ καμμιὰ φορὰ
Νὰ τὸν 'ποῦν μικρὸν Κενάρη
Μέσ' στ' ἀθάνατα Ψαρρά.

Εὐφρασία Κετσέα

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΡΟΒΕΛΙΑΝΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ*

Γ'. Δῶρον.

Αἱ τετμημένοι πλίνθοι.

Νέους πάλιν θησαυροὺς ἀποκαλύπτει εἰς τὸν παῖδα καὶ τὸ γ'. δῶρον, ἐν τῷ κιβωτίῳ, τοῦ ὁποῖου ἰσομεγέθης πάλιν τῇ προηγουμένῳ κύβῳ εἶναι τετμημένος δις κατὰ μῆκος καὶ κατὰ πλάτος, οὐδόλως δὲ ἐν τῷ μέτῳ, ἐξ οὗ προκύπτουσιν 27 πλίνθοι, ὧν οἱ 9 πάλιν εἶναι τετμημένοι, οὐχὶ ὅμως διαγωνίως, ἀλλ' οἱ μὲν ἐξ ὀριζοντίως εἰς δώδεκα ἄβασκας, οἱ δὲ τρεῖς καθέτως εἰς ἐξ στυλίσκους. Τὸ γ' λοιπὸν δῶρον ἀποτελεῖ συνέχειαν τῶν πλίνθων τοῦ δ'. δῶρου, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις περιέχει ὅλως νέα σχήματα, τοὺς ἄβασκας καὶ τοὺς στυλίσκους, δι' ὧν νέα πάλιν ἐμφαζίζονται σημεῖα ἐπαφῆς καὶ νέοι καταρτίζονται συνδυασμοί.

Ἡ πληθὺς τοῦ ὕλικου καὶ πάλιν παρέχει τὴν ἀφορμὴν τοῦ νὰ ἐπαναλαμβάνωνται καὶ διὰ τοῦ δῶρου τούτου αἱ συνθετώτεραι καὶ πολυπλοκώτεραι ἀριθμητικαὶ ἀσκήσεις τοῦ ε' δῶρου, ὡς καὶ πλείοτερα μαθηματικά σχήματα. Ἐὰν δὲ ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸν παῖδα νὰ παραθέσῃ ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας τὰ ὕλικά τοῦ γ' δῶρου, ὑέλει παρατηρήσει, ὅτι δι' αὐτοῦ δύναται νὰ περιλάβῃ πολὺ περισσώτερον χῶρον ἢ ὅτι δύναται διὰ τοῦ ὀγκωδωστεύου ε' δῶρου Ἐν ᾧ δὲ τοῦτο πλουσιώτερα καὶ ὠραιότερα ἔχει τὰ καλλιτεχνικά σχήματα καὶ στερεὰ μὲν (ἐνεκα τοῦ κυβικοῦ σχήματος), ἀλλ' ἐνεκα τούτου βραχέα τὰ βιωτικά, τὸ γ'. δῶρον, τὰνᾶπαλιν, ὀλιγώτερον καὶ ἥττον καλὰ ἔχει τὰ καλλιτεχνικά σχήματα, εἶναι δὲ καταλληλότερον πρὸς καταρτισμὸν λεπτοτέρων, καλλιτεχνικωτέρων καὶ ὑψηλοτέρων οἰκοδημάτων, δηλ. βιωτικῶν σχημάτων.

Ζ'. δῶρον.

Τὸ δῶρον τοῦτο δὲν συνετέθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Φροέβελ, ἀλλ' εἶναι μεταγενέστερον, καταρτισθὲν κατὰ τὰς φροβελιανὰς ἀρχάς. Ἐνεκα τούτου καὶ ἐπειδὴ καλῶς συνεχίζει τὰ τῶν κύβων τοῦ ε' δῶρου, εἰσάγον τὸν παῖδα καὶ εἰς τὰ καμπυλόγραμμα σχήματα, προσλαμβάνεται εἰς τὴν σειράν τῶν φροβελιανῶν παιγνίων, ὡς ζ'. δῶρον, καθ' ὅσον καὶ αὐτὸς ὁ Φροέβελ εἶχεν ὑποδείξει τὸν τρόπον, καθ' ὃν τὰ β δῶρα τῶν στερεῶν σωμάτων ἠδύναντο νὰ συνεχισθῶσιν ἐλτεινόμενα. Τὸ ζ'. δῶρον περιέχει

* Ἴδε σελ 51.

27 πάλιν κύβους, ἤτοι 12 δλοκλήρους, 3 τετμημένους εἰς τέταρτα καὶ 12 εἰς σπονδύλους καὶ εἰς τόξα, δηλ. εἰς 12 ἡμίση σπονδύλων καὶ εἰς 8 ἡμίση τόξων. Ἄφ' οὗ δὲ ὁ παῖς γνωρίση κατὰ μέρος καὶ ἐν συνόλῳ τὰ νέα σχήματά του, ἐν οἷς εὐκόλως πάλιν ἀναγνωρίζει τὰ ἐκ τῶν προηγουμένων γνωστὰ αὐτῷ, ὡς ἐκ τοῦ κυλίνδρου τὸν σπόνδυλον· ἀφ' οὗ διδάχθη πῶς καὶ κατὰ πόσους τρόπους δύναται νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὰ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, τότε καὶ δι' αὐτῶν προβαίνει εἰς κκαρτισμὸν ποικίλων καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων, ἅτινα, ἕνεκα τῶν σπονδύλων καὶ τῶν τόξων, ἐκπῶς ἀπεικονίζουσι τὸν ῥωμανικὸν ῥυθμόν. Ἀληθῶς δὲ ὠραία σχήματα καὶ οἰκοδομήματα παρέχονται διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν τριῶν τούτων δώρων ὁμοῦ, ἀλλὰ βεβλῶς ἢ τελειοποιήσις αὐτῶν μόνον κκατὰ τὰς ἀνωτέρας προκαταρκτικὰς τάξεις δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ. Ἐνταῦθα δὲ εἶναι ἀπὸ σκοποῦ νὰ ἐκφέρωμεν τὴν εὐχὴν, ὅπως κατὰ τὴν παρ' ἡμῶν πλήρη εἰσαγωγὴν τοῦ φροβελιανοῦ συστήματος προστεθῶσι τρία ἔτι κιβώτια εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἑπτὰ, ἐν οἷς νὰ εὐρίσκωσιν οἱ ἑλληνοπαῖδες κιονόκρανα καὶ στύλους ἀναπικριστῶντας τοὺς τρεῖς ῥυθμούς τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τοῦτο εὐκολώτατα κατορθοῦται καὶ θέλει εἶσθαι ἢ συμπλήρωσις μάλιστα τῶν προηγουμένων· διότι ὡς ἐκ τῶν κύβων τοῦ ε'. δώρου ἐσχηματίσθησαν οἱ σπόνδυλοι τοῦ ζ'. δώρου, οὕτω καὶ τὸ ἦ. δῶρον, ἀξάνόμενον εἰς 64 κύβους, δύναται νὰ περιέχῃ 18 δλοκλήρους κύβους, 42 ἄλλους, μετασκευασθέντας εἰς 42 σπονδύλους δωρικοῦ ῥυθμοῦ, ἀπαρτίζοντας, ἀνά τρεῖς σπονδύλους, 14 δωρικοὺς κίονας· καὶ τέλος 14 ἄλλους μετασχηματισθέντας εἰς δωρικά κιονόκρανα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τῶν πλίνθων τοῦ ζ'. δώρου δύναται νὰ καταρτισθῇ τὸ θ' δῶρον, περιέχον 64 πάλιν τεμάχια, πλίνθους δηλ. ἄβακας καὶ ἀντὶ ἀπλῶν στυλίσκων κιονόκρανα καὶ κίονας ἰωνικούς. Ομοίως δὲ καὶ τὸ ι' δῶρον, περιέχον πλίνθους καὶ ἄβακας, ἀλλὰ καὶ κιονόκρανα καὶ κίονας κορινθιακούς. Οὕτω ἢ μεγκλητέρα πάλιν πληθῶς τοῦ ὕλοις πληρεστέραν ἔτι ἤθελε παρέχει τὴν ἀφορμὴν πρὸς ἀριθμητικὰς καὶ γεωμετρικὰς ἀσκήσεις, τὰ δὲ καλλιτεχνικώτατα σχήματα τῶν ἑλληνικῶν κίωνων ἤθελον τελειοποιεῖ καὶ τὰς ἐν τῇ οἰκοδομητικῇ παραγωγῇ τῶν παιδῶν, παρέχοντα αὐτοῖς τὴν ἀφορμὴν τοῦ νὰ σπουδάσωσι πρῶτως τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ὅπως κατὰ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, παίζοντα τὸ πρῶτον, ἀπομιμῶνται αὐτὰ.

Διὰ τῶν ἀπαριθμηθέντων τούτων δώρων τῶν ἀπικριστῶντων τὰ παίγνια τῶν στερεῶν σωμάτων, ὁ παῖς ἐδιδάχθη παντοίας ἰδιότητος τῶν σωμάτων τούτων· τὴν ὕλην, τὸ σχῆμα, τὸ μέγεθος, τὸν ἀριθμόν, τὸ χρῶμα, τὰς διευθύνσεις, τὰς κινήσεις, τοὺς τρόπους τῆς ἐπαφῆς καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἐν γένει. Καὶ ταῦτα πάντα, οὐχὶ ἀφῆρημένως καὶ ὡς θεωρητικὸν μάθημα, ἀλλ' ἐν πολυειδῇ καὶ πολυτρόπῳ ἐφαρμογῇ ἐπὶ τῶν τοῦ

καθημερινοῦ πρακτικοῦ βίου. Ἐν γένει ὅλαι αἱ ἀνωτέρω ἀλήθειαι δὲν διδάσκονται εἰς τοὺς παῖδας, ἀλλὰ παρέχονται εἰς αὐτοὺς αὐτὰ τὰ παίγνια, ὅπως διὰ τοῦ χειρισμοῦ αὐτῶν, διὰ τῆς παρατηρήσεως, καὶ τῆς συγκρίσεως, μόνον ἀνευρίσκωσι πάσα τὰς ἐν ἐκάστῳ περιεχομένης ἀληθείας. Μεταχειρίζονται δὲ ταῦτα παίζοντα κατὰ τρεῖς τρόπους, ὡς μέσα διδασκαλίας, διὰ τῶν ἀριθμητικῶν ἀσκήσεων καὶ τῶν μαθηματικῶν σχημάτων, δι' ὧν ἰδίως ἀτιοῦνται αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις. Ὡς μέσα μορφώσεως τῆς καλλιθεσίας καὶ ἀσκήσεως τῶν αἰσθημάτων ἐν γένει, διὰ τῶν καλλιτεχνικῶν σχημάτων καὶ ὡς μέσα παρασκευῆς καὶ εἰσαγωγῆς εἰς τὰ τοῦ πρακτικοῦ βίου, καὶ ἐπομένως ὡς ἀκασιν τῆς βουλήσεως, διὰ τῶν βιωτικῶν σχημάτων. Ἐκ τούτων ποικιλωτάτη παρέχεται ἀφορμὴ πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ πληρεστέραν ἐπεξήγησιν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς λεγομένης πραγματογνωσίας· διότι, ἐν ᾧ τὰ παιδία σχηματίζουσι διαφορὰ βιωτικὰ σχήματα διὰ τῶν κύβων ἢ τῶν πλίνθων ἢ παραλληλίζουσι ταῦτα πρὸς ἄλλα γνωστὰ αὐτοῖς, ἢ μῆτηρ, ἢ ἢ νηπιγῶδος, συνδιαλέγεται τερπνῶς μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, τ' ἀνάπαλιν δ' ἐν τῷ κῆπῳ ἢ ἄλλαχού ἐπὶ τῇ θέσῃ τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου, ἀνακαλοῦνται πάλιν τὰ εἰς ταῦτα ἀναφερόμενα σχήματα. Οὕτω παίζων ὁ παῖς δύναται νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰς γενικὰς γνώσεις τῆς τε φυτικῆς καὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας διὰ τῆς πρακτικῆς γνώσεως, δηλ. τῆς πείρας τῶν τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν φυσικοῦ κόσμου. Διότι ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ἰδιοτήτων τῶν παίγνιων αὐτοῦ, ὀδηγεῖται εἰς ἀνεύρεσιν τῶν ἰδιοτήτων τῶν περὶ αὐτὸ σωμάτων, ἕρκετων, φυτῶν καὶ ζῶων, καὶ τέλος τοῦ ἰδίου αὐτοῦ σώματος. Ὅθεν λαμβάνων δι' αὐτῶν γνώσιν ὅλων τῶν εἰς τὴν μικρὰν αὐτοῦ ἀντίληψιν ἐφικτῶν στερεῶν σωμάτων, εἰσάγεται ἀνεπικισθήτως εἰς τὴν σαφῆ διακρίσιν τῶν ἀνοργάνων, ἐνοργάνων καὶ ἐμφύχων ὄντων, σπουδαίως ἀναπτύσσει τὴν διάνοιάν του καὶ πρῶτως ἐξεγείρει καὶ ἐνισχύει τὴν ἀτομικότητά του, καθ' ὅσον ὀδηγεῖται ν' ἀναζητῇ ὁποῖαν αὐτὸς ἀπέναντι τῶν λοιπῶν κτισμάτων κκατέχει θέσιν. Πρὸς δὲ καὶ καταλλήλως παρασκευάζεται πρὸς τὴν μετέπειτα ὀρθότεραν καὶ θετικώτεραν ἀντίληψιν καὶ οἰκειοποίησιν πάσης γνώσεως καὶ ἐπιστήμης.

Ἐπιφάνειαι

Αἱ πλινθίδες.

Ἀπὸ τῶν στερεῶν σωμάτων μεταβαίνομεν ἤδη εἰς ὅλως νέον ἀντικείμενον, τὰς ἐπιφανεῖς. Σπουδαιοτάτην ἀρχὴν τοῦ συστήματος του ἔθεσεν ὁ Φροβέλ τὴν τῆς ἐπαναλήψεως. Διότι καὶ ὁ εὐφυέστατος παῖς διὰ τῆς ἐνδλεχοῦς μόνον ἐπαναλήψεως κατορθώνει νὰ ἐμκνθάνῃ βασίμως ὅ,τι

διδάσκεται. Ἄλλ' ἡ συνεχῆς ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν ἰδεῶν καὶ πραγμά-
των διὰ τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων φέρει κόρον, καθ' ὃν παύει πᾶσα πνευ-
ματικὴ λειτουργία, διότι δὲν διατηρεῖται ἡ προσοχὴ ἐν ζωηρότητι καὶ
ἐνεργείᾳ. Ἡ δ' ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τῆς διανοίας τοῦ παιδὸς ἐξακο-
λούθησις τῆς ἐπαναλήψεως τῶν δεδιδαγμένων ἐπιφέρει τὸν ἄνευ ἐνδια-
φέροντος ψιττακισμὸν καὶ τὸν μηχανισμὸν ἐν γένει. Πρὸς ἀποφυγὴν τού-
των ὁ Φροέβελ παρέχει εἰς τὸν παιῖδα νέα ἐκάστοτε ὑλικά, δι' ὧν ἐπανα-
λαμβάνει τὰ διὰ τῶν προηγουμένων διδχθέντα. Ἐὰν ἐπαναλαμβάνει δὲ
μετὰ πλειοτέρας ἔτι προθυμίας καὶ χαρᾶς, καθ' ὅσον ἐκάστοτε καὶ πλειό-
τερον ἔχει ἐνδιαφέρον καὶ χαίρει δσάκις ἐν τῷ νέῳ ἀντικειμένῳ εὐρίσκει
καὶ ἀνακαλύπτει, οὕτως εἰπεῖν, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἰδιότητος καὶ σχήματα,
ἀναφορὰς ἔχοντα πρὸς τὰ ἤδη γνωστὰ αὐτῷ. Οὕτω διὰ τῆς νέας σειρᾶς
τῶν φροβελιανῶν παιγνίων, ἦτοι διὰ τῶν ἐπιφανειῶν, ὁ παῖς ἐπαναλαμβάνει
ὅσα διὰ τῶν στερεῶν σώματων ἐδιδάχθη· πρῶτον δὲ τοῦτο μετὰ νέου
ἐνδιαφέροντος, διότι πρὸς τοῖς γνωστοῖς ἔχει νῦν παρατηρήσει νέα σχή-
ματα καὶ νέας ἰδιότητας.

Τὰς ἐπιφανείας πολυειδῶς παριστῶσιν αἱ μικραὶ πλινθίδες. Αὗται εἴ-
ναι τετράγωνοι καὶ τρίγωνοι. Αἱ δὲ τρίγωνοι εἶναι ἰσοσκελεῖς ὀρθογώνιοι,
ἰσοσκελεῖς ὀξυγώνιοι καὶ ἀμβλυγώνιοι, καὶ τέλος ἀνισοσκελεῖς ὀρθογώνιοι,
ἦτοι σκαλιὰ τρίγωνα. Αἱ τετράγωνοι πλινθίδες συνδέονται μὲ τὰ προη-
γούμενα φροβελιανὰ δῶρα διὰ τοῦ κύβου πάλιν, διότι διὰ τῆς ὑπερθέσεως
12 τετραγώνων πλινθίδων, ὁ παῖς ὀδηγεῖται νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι οὗται
ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὸν κύβον καὶ κατὰ συνέπειαν ἀποτελοῦνται ἐκ τῆς
πολλαπλῆς καθέτου ὁ ὀριζοντίου αὐτοῦ τομῆς, ὅπως ἐκ τῆς διαγωνίου πάλ-
ιν τομῆς τῆς τετραγώνου πλινθίδος προκύπτουσιν αἱ ὀρθογώνιοι τρίγωνοι
πλινθίδες. Ἀλλὰ τὸ νέον τοῦ παιγνίου τούτου, ἰδίως, εἶναι αἱ ἐπιφάνειαι.
Παραλληλίστων τὰς πλινθίδας πρὸς τοὺς κύβους ὁ παῖς παρατηρεῖ ὅτι δὲν
εἶναι στερεὰ σώματα, ὡς ἐκεῖνοι, δὲν ἔχουσι τὸν ὄγκον, τὴν στερεότητα,
τὰς διαστάσεις ἐκεῖνων, ἀλλ' εἶναι τὸ ἴνδαλμα αἱ εἰκόνες μόνον ἐκεῖνων·
τὰ δὲ δι' αὐτῶν ἀπαρτιζόμενα σχήματα δὲν γίνονται καθ' ὕψος, ἀλλ' ἐπὶ
τῆς ἐπιφανείας ἄλλου ἐπιπέδου σώματος. Ἐπομένως τὰ σχήματα ταῦτα
δὲν εἶναι ψηλαφητὰ πάντοθεν, ὡς τὰ προηγούμενα, καὶ κατὰ συνέπειαν
ἡ δι' αὐτῶν ἀσκήσις εἶναι πνευματικωτέρα ἐκείνης, διότι ὁ παῖς πρέπει
νὰ συμπληροῖ τὸ ἴνδαλμα τοῦ σχήματός του διὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ.
Ἐνεκα τούτου τὰ παίγνια τῶν πλινθίδων δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν βρεφι-
κὴν, οὐδ' εἰς τὴν πρώτην νηπιακὴν ἡλικίαν, οὐδὲ κινουσι ταῦτα τὸ ἐν-
διαφέρον τῶν μικροτέρων νηπίων, ὅσον τὰ στερεὰ σώματα· ἐὰν δὲ προσ-
φέρωμεν εἰς νήπιον σφαῖραν καὶ πλινθίδα, βεβαίως θέλει προτιμῆσαι τὴν
σφαῖραν. Ἀπὸ 5 δὲ ἐτῶν καὶ ἄνω εἰσάγουσι τὸν παιῖδα εἰς τὴν ἰχνογρα-
φίαν καὶ διὰ τῶν ποικιλωτάτων σχεδίων, ἅτινα δι' αὐτῶν δύναται νὰ

ἐκτελέσῃ, πρὸς αὐτῷ ἀφορμὰς εἰς πλουσιωτάτας ἐφαρμογὰς ἐν τῷ
πρακτικῷ βίῳ, διότι καὶ τῶν ὑφαντῶν τὰ σχέδια δύναται δι' αὐτῶν νὰ
παρσκευάζωνται, τὰ τῶν κεντημάτων, τῶν δικφῶρων μωσαϊκῶν καὶ
ἄλλα πολλὰ. Ταῦτα ἀφαιρετότερα ἀκόμη εἶναι διὰ τὸν λαόν, ὅπερ ἐνό-
ησαν πολλοὶ τῶν μεγκλητέρων ἐν τῇ δόξει ἐργοστασιαρχῶν, διατηροῦν-
τες νηπιακοὺς κήπους διὰ τὰ τέκνα τῶν ἐργατῶν αὐτῶν, δηλ. διὰ τοὺς
μέλλοντας ἐργάτας των. Ἀλλὰ πάντων τούτων καθίσταται ἀπαρτίτη-
τος ἡ ἐξκολούθησις ἐν τῷ κυρίως σχολείῳ, ὅπου μόνον δύναται νὰ ἐπι-
τευχθῇ ἡ ἀληθῆς τελειοποίησις αὐτῶν.

Αἱ τετράγωνοι πλινθίδες πρῶται πρὸς αὐτῶν εἰς τὰ παιδίον, ἀνὰ ὀκτὼ
ἐντὸς ἰδίων πάλιν κιβωτίων, πρὸς αὐτῶν εἰς τὰ παιδίον, ἀνὰ ὀκτὼ
δηλ. εἶναι λεῖται καὶ κεχρωματισμένα διαφόρως ἐκ τῶν δύο αὐτῶν ὕψων,
ὅπερ ἐπαυξάνει τὰς πρὸς ἀσκήσιν τῆς καλαισθησίης ἀφορμὰς. Μετὰ τὴν
γνώσιν τῶν μερῶν τῶν πλινθίδων, ἅτινα διὰ τῶν ἐδρῶν, τῶν ἀκμῶν καὶ
τῶν κορυφῶν τῷ ἀνακαλοῦσι τὰ μέρη τοῦ κύβου καὶ τῆς πλινθίδος, ὁ παῖς
ὀδηγεῖται πάλιν καὶ διὰ τούτων εἰς τὴν ἐξάντησιν τῶν σημείων τῆς ἐπα-
φῆς, εἰς ἀριθμητικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς κατασκευὴν μαθηματικῶν, καλλι-
τεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων. Ἐὰν αὐτὰ δὲ ἐκτελεῖ καὶ διὰ τῶν τρι-
γωνικῶν πλινθίδων, αἵτινες οὐσιωδῶς καταδεικνύουσι τὰ πλεονεκτῆματα
τῆς φροβελιανῆς μεθόδου, καθ' ὅσον, διὰ τοῦ ὅλως διαφόρου σχήματος ἐ-
κάστης, πολλαχῶς τροποποιοῦσι τοὺς συνδυασμοὺς, ὥστε νὰ φαίνωνται
ἐκάστοτε ἄλλοιοι, πρὸς μεγίστην τέρψιν τῶν παιδίων. Διὰ τῶν τριγωνι-
κῶν πλινθίδων ἀποτελοῦνται καὶ διάφοροι συνθέσεις, αἵτινες χρησιμεύου-
σιν ὡς βάσις εἰς τε τοὺς πλουσιούς συνδυασμοὺς τῆς γραμμογραφίας καὶ
εἰς τοὺς τῶν λοιπῶν συλλογῶν τῶν φροβελιανῶν ἐργασιῶν. Πρὸς καταρ-
τισμὸν συνδυασμῶν ἀπαιτοῦνται μέρη συνθετικὰ καὶ πρὸς ταῦτα μονά-
δες. Ἐκ τῆς πλήρους γνώσεως τούτων καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν ἐξαρτᾶ-
ται ἡ ἐπιτυχία τῶν συνδυασμῶν. Ἐὰν τρίγωνα τῶν πλινθίδων ἀποτε-
λοῦσι γωνίας, αἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς μονάδες καὶ ἐνούμεναι ἀνὰ 2
καὶ ἀνὰ 4, 8, 16, 32 κ. τ. λ. ἀποτελοῦσι ποικιλωτάτους συνδυασμοὺς
ἐμφανιζομένους ἐκάστοτε ὑπὸ ἄλλοιαν μορφήν, ὁσάκις, καίτοι τηρουμέ-
νων τῶν αὐτῶν διευθύνσεων καὶ ἀναλογιῶν, μεταβάλλονται τὰ ὑλικά
τῶν μονάδων, δηλαδή ἀντὶ ὀρθογωνίων λαμβάνονται ἀμβλυγώνια ἢ σκα-
λιὰ τρίγωνα. Ἡ γνώσις τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι ἡ κλείς, δι' ἧς τὰ
παιδίον ὀδηγοῦνται νὰ ἐπεξεργάζωνται ποικιλωτάτα σχέδια ἄνευ ὑπο-
δειγμάτων. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ πρὸς ταῦτα ἀπαιτεῖται μεγαλητέρη ἀνά-
πτυξις, οὐδ' οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον.

Αἱ γωνίαι εἶναι \perp , Γ , \lrcorner καὶ \llcorner , ἐνοῦνται δὲ εἰς
τρεις συνδυασμοὺς $\alpha + \beta$, $\alpha + \gamma$ καὶ $\alpha + \delta$. Ὁ συνδυασμὸς $\alpha + \beta$ παρ-
αίρει πλαγιόγραμμα σχήματα, ὁ $\alpha + \gamma$ στροβιλικὰ, δηλ. καμπυλόγραμμα

και δ $\alpha + \delta$ εὐθύγραμμοι. Ἄρα, οὗτος, δ $\alpha + \delta$, δρίζεται, ὡς πρῶτος, διότι πάντοτε ἀπὸ τῶν εὐθύγραμμων ἀρχόμεθα. Δεύτερος συνδυασμὸς εἶναι δ $\alpha + \beta$, δηλ. τὸ πλαγιόγραμμο, και τρίτος δ $\alpha + \gamma$, ἦτο· τὰ καμπυλόγραμμοι. Τὴν σειρὰν ταύτην παρατηροῦμεν καθ' ὅλας τὰς φροβελαϊκὰς ἀσκήσεις και ἐργασίας, ὅτι δηλ. προηγούνται αἱ εὐθεῖαι γραμμαί, κάθετοι και δρίζονται και ἡ ἔνωσις τούτων εἰς τετράγωνα· ἔπονται αἱ πλάγιαί γραμμαί, δεξιόθεν πρὸς τ' ἀριστερὰ και ἀριστερόθεν πρὸς τὰ δεξιὰ, και ἡ ἔνωσις τούτων εἰς ῥόμβους, και τελευταῖαι τίθενται αἱ καμπύλαι γραμμαί, κοίλαι και κυρταί και ἡ ἔνωσις τούτων εἰς κύκλους. Ἀντιθέσεις εἶναι αἱ εὐθεῖαι και αἱ καμπύλαι γραμμαί, μεσάζουσαι δὲ αἱ πλάγιαί. Οὕτω δ συνδυασμὸς $\alpha + \delta$ και δ $\alpha + \gamma$ εἶναι αἱ ἀντιθέσεις, μεσάζουσαι δὲ δ $\alpha + \beta$. Αἱ γωνίαι α , β , γ , δ , θεωροῦνται ὡς θέμα· ἐν τῇ ἀναπτύξει δὲ και ποικίλσει τοῦ θέματος τούτου διὰ τῶν συνδυασμῶν, τοῦτο ἐκάστοτε τίθεται ὡς βᾶσις και ὁδηγὸς τῶν συνδυαζομένων σχημάτων. Οὕτως ἐν τῷ πρώτῳ συνδυασμῷ $\alpha + \delta$ τὸ θέμα πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε ἀριστερὰ ἄνω, ἐν τῷ τρίτῳ $\alpha + \gamma$ πάντοτε ἀριστερὰ κάτω, και ἐν τῷ δευτέρῳ $\alpha + \beta$ πρῶτον ἄνω ἀριστερὰ και κάτω δεξιὰ, εἶτα κάτω ἀριστερὰ και ἄνω δεξιὰ. Ὁ πρῶτος συνδυασμὸς παρέχει τέσσαρα σχήματα· α.) ὅλαι αἱ γωνίαι ἐν τῷ κέντρῳ, β.) ὅλαι αἱ γωνίαι πρὸς τὰ ἔξω, γ.) δύο γωνίαι ἄνω ἐν τῷ μέσῳ και δύο ἐν τῷ μέσῳ κάτω και δ.) δύο γωνίαι ἐν τῷ μέσῳ δεξιὰ και δύο ἀριστερὰ. Ἐκ τῶν τεσσάρων σχημάτων τοῦ δευτέρου συνδυασμοῦ $\alpha + \beta$, τὸ πρῶτον ἔχει δύο γωνίας ἐν τῷ μέσῳ και τὰς κάτωθεν αὐτῶν δύο πρὸς τὰ ἔξω· τὸ δεύτερον ἀντίθετον τούτου, δηλ. τὰς ἄνω γωνίας πρὸς τὰ ἔξω και τὰς δύο κάτωθεν τούτων ἐν τῷ μέσῳ. Τὸ τρίτον σχῆμα ἔχει τὰς ἐν τῷ μέσῳ ἠνωμένας γωνίας πρὸς τ' ἀριστερὰ, και πλησίον αὐτῶν δεξιόθεν τὰς δύο ἄλλας γωνίας πρὸς τὰ ἔξω· τὸ δὲ τέταρτον σχῆμα, ἀντιθέτως τῷ προηγουμένῳ, ἔχει τὰς ἠνωμένας γωνίας πρὸς τὰ δεξιὰ και πλησίον αὐτῶν ἀριστερόθεν τὰς ἄλλας δύο πρὸς τὰ ἔξω. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων σχημάτων τοῦ β. συνδυασμοῦ ἀποτελοῦνται δύο ἀστέρες, ὧν ὁ πρῶτος λέγεται ἔχων τὸ κέντρον πλήρες, ὅταν τὰ ἠνωμένα ἄκρα τῶν γωνιῶν συμπίπτουσιν εἰς τὸ κέντρον και ὁ δεύτερος τὸ κέντρον κενόν, ὅταν τὰ ἄκρα ταῦτα ἀφίστανται τοῦ κέντρου. Ὁ συνδυασμὸς $\alpha + \gamma$ ἔχει σχήματα, διότι δύο τούτων κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος γ και δ λαμβάνονται, ἀντιστροφόμενα, δίς. Ἀστέρες δὲ σχηματίζονται, ἐκ τοῦ δ και τῆς ἀντιστροφῆς αὐτοῦ. δύο πάλιν, κέντρον πλήρες και κέντρον κενόν. Οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι ἐπαναλαμβάνονται διὰ τῶν ὀρθογωνίων πλινθίδων, διὰ τῶν ἀμβλυγωνίων και διὰ τῶν σκαλινῶν τριγώνων. Αἱ ὀξυγωνιοὶ μόνον πλινθίδες ἰδιαιτέραν ἔχουσι θεωρίαν, καθ' ὅσον δὲν ἀποτελοῦσι τέσσαρας γωνίας, ἀλλὰ δύο μόνον \triangle α και ∇ β, αἵτινες ἐνούμε-

και ἄνα δύο, 4, 8, 16 και 32 ἀποτελοῦσι διάφορα σχήματα. Πάντες οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι τὸ πρῶτον τίθενται καθέτως, εἶτα δὲ τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται δρίζοντως και τέλος ἐν συνδυασμῷ ἀμφοτέρων. Ἀπερίγραπτος δὲ εἶναι ὁ πλοῦτος τῶν σχεδίων και τῶν συμπλεγμάτων, ἅτινα παράγονται ἐκ τῆς ἐνώσεως πλινθίδων διαφόρων σχημάτων ὁμοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ και πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἰκανὴ ἀνάπτυξις, εἶναι βέβαιον, ὅτι δὲν δύναται νὰ δριστηῖ μέχρι ποίας ἡλικίας αἱ πλινθίδες δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν, ὡς ὠφέλιμος και τερπνὴ ἐνασχόλησις τῶν παιδῶν, καθ' ὅσον πολλάκις και οἱ ἐνήλικες εὐρίσκουσιν εὐχαρίστησιν ν' ἀσχολῶνται εἰς τὴν δι' αὐτῶν σύνθεσιν ποικίλων συνδυασμῶν και ἐπιτυχῆ ἀπομίμησιν τῶν βιωτικῶν σχημάτων.

Γραμμαί.

Σχίδακες, ξυλάρια και δακτύλιοι.

Ἀπὸ τῶν στερεῶν σωμάτων ὁ πρῶτος μετέβη εἰς τὰς ἐπιφανείας, δι' ὧν νέας πάλιν ἀληθείας ἐδιδάχθη, και τοὶ προθύμως ἐπανελάθε διὰ τοῦ νέου ὕλικου τὰ πρότερον διδάχθέντα. Ἀφ' οὗ δὲ ἐν τῷ στερεῷ σώματι εἶδεν ἐνώπιόν του ὀλόκληρον τὸ σχῆμα τοῦ παιγνίου του, κατὰ τὰς ἐπιφανείας διὰ τῶν πλινθίδων τὴν εἰκόνα μόνον, τὸ ἰνδκλιμα αὐτοῦ ἠδυνήθη νὰ εἶδῃ και νὰ εἰκονίσῃ διὰ τῶν παραγωγῶν του. Εὐκόλως λοιπὸν δύναται νὰ προβῆ εἰς νέαν ἀφαίρεσιν και ἀπομακρυνόμενος ἔτι μᾶλλον τῆς πρώτης νηπιικῆς ἡλικίας, νὰ φθάσῃ εἰς τὰς γραμμαίς, δι' ὧν τὸ διάγραμμα μόνον τῶν ἰνδκλιμάτων τῶν στερεῶν σωμάτων κατορθώνει ν' ἀπεικονίσῃ.

Ἄλλὰ πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὰς γραμμαίς, ἀπαντᾷ ἄλλο ἀντικείμενον, μετέχον ἐν μέρει τῆς ἐπιφανείας διὰ τῆς πλατυτέρας πλευρᾶς του και τῆς γραμμῆς διὰ τῆς στενωτέρας, ἕνεκα τοῦ ὁποῦ και μεσάζει μεταξὺ τῶν ἐπιφανειῶν και τῶν γραμμῶν. Εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ξύλινος σχίδαξ. Οὗτος δύναται νὰ ἦναι πολλῶν μεγεθῶν, τὸ συνηθέστερον ὁμοῦς μήκος εἶναι 0,25, πλάτος δὲ 0,1 [1] ἑκατοστῶν και πᾶχος 1 χιλιοστοῦ τοῦ μέτρου. Ὁ σχίδαξ διὰ τοῦ μήκους αὐτοῦ, διὰ τοῦ στενοῦ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, δι' ἧς ὁμοιάζει πρὸς τακινίαν, και διὰ τοῦ λεπτοῦ τοῦ ὄλου σχήματος αὐτοῦ, πρὸς τὰς ἤδη γνωστὰς εἰς τὸν παῖδα ιδιότητας τοῦ ξύλου, διδάσκει, ὡς νέας, τὴν ἐλαφρότητα, τὴν ἐλαστικότητα, τὸ εὐλύγιστον και τὸ εὐθραυστον· διότι παρατηρεῖ ὅτι, ἐὰν βιαϊότερον ἢ πλείοτερον λυγίσῃ αὐτὸν θραύεται εἰς τμήματα. Ἐνεκα δὲ τοῦ εὐλύγιστου τοῦ σχήματός του και εὐκόλως περᾶγει δονήσεις, και τοῦτο σχεδὸν μέχρι

παραγωγῆς ἤχου τινός. Τοῦτο παρέχει τερπνὸν παίγιον διὰ τὰ μικρά, ἐὰν εἰς τὸ ἄκρον τραπέζης κρατήσωμεν προσηρημένον διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸν σχίδακκ, διὰ δὲ τῆς ἐτέρας χειρὸς πληξώμεν ἐλαφρῶς τὸ ἀντίθετον αὐτοῦ ἄκρον. Ὁ παῖς παρατηρεῖ, ὅτι, ὅσον μακρύτερος εἶναι ὁ πληττόμενος σχίδαξ, τοσοῦτον λεπτότερος εἶναι ὁ ἤχος, ὃν παράγει, ἐν ᾧ οὗτος καθίσταται βαθύτερος, ὅσον βραχύτερος εἶναι ὁ σχίδαξ. Καὶ ἰσοροπίας παίγιον γίνεται, ἐὰν ἐπὶ τοῦ δακτύλου τοῦ ἁπαῖς ζυγίσῃ αὐτόν, προσπαθῶν ν' ἀνεύρῃ τὸ σημεῖον, ὑφ' οὗ στηριζόμενος νὰ ἰσοροπῇ. Καὶ ὡς μέτρον μεταχειρίζεται αὐτὸν ὁ παῖς, γυμναζόμενος εἰς τὸ νὰ καταμετρή τὰ ἔκτασιν ἔχοντα ὑλικά ἀντικείμενα καὶ νὰ παραβάλλῃ τὸ μῆκος ἢ πλάτος αὐτῶν πρὸς τὸ ὀρισμένης μονάδος. Ἀλλὰ καὶ ὡς χάρακα τὸν μεταχειρίζεται, ἀσκούμενος ἐπὶ τοῦ ἀβακίου του εἰς τὸ νὰ χαρακῶν ἄσφαλῶς καὶ εὐθέως.

Ἀφ' οὗ διέκρινεν ἐπὶ τοῦ σχίδακος ὁ παῖς τὰς πλευράς, δηλ. ἐπιμήκεις ἐπιφανείας, τὰς ἀκμὰς καὶ κορυφάς, μεταχειρίσθη αὐτὸν καὶ ὡς καταλληλότερον μέσον ἀσκήσεως ἀριθμητικῆς, εἶδε καὶ τὰ σημεῖα τῆς ἐπαφῆς καὶ τὸν τρόπον τῆς χορήσεως αὐτοῦ, τότε καὶ διὰ τοῦ σχίδακος προβαίνει εἰς καταρτισμὸν ποικίλων καλλιτεχνικῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων, προχωρῶν πάντοτε ἀπὸ τ' ἀπλοῦστερα, δι' ὀλιγωτέρων σχιδάκων ἀποτελουμένων, εἰς τὰ διὰ πολλῶν δυσκολώτατα συμπλεκόμενων, ἅτινα ἄριστα ἀσκοῦσι τὴν χεῖρα καὶ τὴν δεξιότητα ἐν γένει τοῦ παιδός. Ἐπειδὴ δὲ συμπλεκόμενα καὶ ὑπερτιθέμενα ἐνοῦνται κατὰ τὰ ἄκρα, εὐκόλως ἀποτελοῦσιν ἐν ὅλῳ διαρκές καὶ δυνάμενον νὰ μεταφερθῇ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ὅπερ αὐξάνει τὴν χαρὰν τοῦ παιδός, ὅστις καὶ γράμματα κεφαλαῖα σχηματίζει δι' αὐτῶν, ἀσκούμενος οὕτω καὶ εἰς τὴν γραφὴν καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν.

Ἐκ τῶν σχιδάκων δὲ μεταβαίνει εἰς αὐτὰς τὰς γραμμὰς, ἅς ἀντιπροσωπεύουσιν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν φροβελιανῶν πειγνίων τὰ ξυλάρια. Ὡς ὁ παῖς ὠδηγήθη νὰ φαντασθῇ τὴν ἐπιφάνειαν πηγάζουσαν ἐκ τοῦ εἰς πολλὰς λεπτὰς λωρίδας κεκομένου κύβου καὶ τὸν σχίδακκ ἐκ τμημάτων ἐπιφανείας, οὕτω καὶ ἐκ τῆς εἰς στενὰς λωρίδας τμήσεως τοῦ σχίδακος ὠδηγεῖται νὰ φαντασθῇ πηγαζούσας τὰς γραμμὰς. Οὐχ ἦττον, χάριν στερεότητος, τ' ἀντιπροσωπεύοντα τὰς γραμμὰς ταύτας ξυλάρια εἶναι παχύτερα τῶν σχιδάκων, ἀνακαλοῦσι δὲ εἰς τὸν παῖδα ἄλλο γνωστὸν ἤδη αὐτῷ σχῆμα, τὸν κύλινδρον· διότι, ὡς ἐκεῖνος, ἔχουσι καμπύλην τὴν ἐπιφάνειαν καὶ εἰς τὰ δύο ἄκρα, μικροτάτας ἑδρας, περὶ ἣν καὶ δύο καμπύλας ἀκμὰς. Τὸ σύνθημα πᾶχος τοῦ ξυλαρίου εἶναι τὸ τῶν ξυλίνων κοινῶν πυρῶν, διότι καὶ λαμβάνονται ἐκ τῶν ἐργοστασίων ἐκείνων, πρὶν ἢ βυθισθῶσιν ταῦτα εἰς τὰς εὐφλέκτους ὑλας. Τὸ μῆκος ὅμως αὐτῶν εἶναι ποικιλιώτατον, διότι ὑπάρχουσι τοιαῦτα καὶ μέχρι τοῦ πῆχεως

μακρᾶ. Τὸ σύνθημα ἐν τούτοις μέγεθος αὐτῶν εἶναι τριπλοῦν 6, 8 καὶ 10 ἑκατοστῶν. Καὶ πάλιν μεταχειρίζεται ταῦτα πολυειδῶς ὁ παῖς εἰς τὰς ἀριθμητικὰς του ἀσκήσεις, καθ' ἃς θραύει τινὰ αὐτῶν εἰς παραγωγὴν κλασμάτων, ἔτι δὲ πρὸς ἐξάντησιν τῶν σημείων τῆς ἐπαφῆς καὶ ἀπεικόνισιν ὄλων τῶν μαθηματικῶν σχημάτων, καὶ τέλος πρὸς σχηματισμὸν τῶν ποικιλιωτάτων καλλιτεχνικῶν συνδυασμῶν καὶ βιωτικῶν σχημάτων. Καὶ πάλιν λοιπὸν ἐξασκεῖται εἰς τὰ μεγέθη καὶ τὰς σχετικὰς τούτων ἀναλογίας τοῦς ἀριθμούς καὶ τὰ κλάσματα, καὶ τὰ σχήματα παντὸς εἶδους. Καταλληλότερα εἶναι ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς γραφῆς, ἰδίως δὲ ὡς ἀρχὴ καὶ προτοιμασία τῆς ἰχνογραφίας, καθ' ὅσον δι' αὐτῶν ὁ παῖς βαθμηδὸν ἀπομιμνῆται τὰ πλεῖστα τῶν περὶ αὐτὸν ἀντικειμένων, ὅπερ βαθμηδὸν καὶ ἐκ μνήμης πράττει, προβαίνων οὕτω καὶ εἰς τὰς ἐλευθέρας συνθέσεις. Ἀλλ' ἐνῶ οἱ σχίδακες ἐνοῦμενοι συνεκροτοῦντο, ἀπαρτίζοντες αὐτοτελῆς σχῆμα, τὰ ξυλάρια δὲν συνδέονται ἀλλ' ἀπλῶς παρατίθενται ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας. Πῶς ὅμως ὁ μὴ ἀσκηθεὶς παῖς δύναται ἀρχῆθεν νὰ εὕρισκῃ ἀτραπῶς τὰς διευθύνσεις, καθ' ἃς πρέπει νὰ τοποθετῇ τὰ ξυλάρια του, ὅπως δι' αὐτῶν σχηματίσῃ κανονικὰ σχήματα; Χάριν εὐκολωτέρως καὶ ἀποκατετέρως εἰς τοῦτο προτοιμασίας ὁ Φροβέλ ἀρχῆθεν ἐπενόησε τὸ δίκτυον τῶν καθέτων καὶ ὀριζοντίων γραμμῶν, ὅπερ ὁ παῖς εὕρισκει ἐπὶ τῶν τραπέζων του, τῶν πινακῶν, τῶν ἀβακίων καὶ τοῦ χάρτου ἐφ' οὗ ἐργάζεται. Οὕτως ἀσκεῖται βαθμηδὸν εἰς τὸ νὰ θέτῃ τὰ σχήματά του ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ἐνώπιόν του ἐτοίμων γραμμῶν καὶ ἐξοκολουθεῖ τοῦτο μέχρι οὗ δι' ἐπανειλημμένων δοκιμῶν βεβαιωθῇ, ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ δικτύου εὕρισκει ἀκριβῶς τὰς διαφόρους διευθύνσεις. Οὕτω καὶ κατὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν ξυλαρίων ὀδηγεῖται ὑπὸ τοῦ δικτύου πρὸς τήρησιν τῆς εὐθυγραμμίας καὶ τῶν διαφόρων ἀναλογιῶν τῶν ἀποστάσεων καὶ μεγεθῶν τῶν σχημάτων του. Διότι κατ' ἀρχὰς λαμβάνει ὀλίγα ξυλάρια τῶν 0,06, τρία μέχρι πέντε, καὶ ἐργάζεται δι' αὐτῶν ἐπὶ πλάτους ἐνὸς μόνου τετραγώνου τοῦ δικτύου του, ὅπερ ἐπίσης ἔχει μῆκος καὶ πλάτος 0,06. Εἶτα λαμβάνει πλεῖστερα ξυλάρια, ἢ καὶ δύο μεγεθῶν, καὶ προβαίνει εἰς πλάτος δύο τετραγώνων. Τέλος τῷ δίδομεν καὶ τοῦ τρίτου μεγέθους ξυλάρια καὶ τὸν ὀδηγοῦμεν νὰ ἐργάζεται ἐπὶ τριῶν καὶ πλείονων τετραγώνων τοῦ δικτύου του. Ὡς πρὸς τὰς γραμμὰς, τῷ δεικνύομεν, ὅτι αὐταὶ εἶναι εὐθεῖαι, τεθλασμένα καὶ καμπύλαι, καὶ ὡς πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν, κάθετοι, ὀριζόντιοι, ἡμικάθετοι καὶ ἡμιοριζόντιοι, δηλ. πλάγιοι καὶ ἡμιπλάγιοι. Ἀλλὰ διὰ τῶν ξυλαρίων εὐθύγραμμα καὶ πλαγιόγραμμα μόνον σχήματα γίνονται. Οὐχ ἦττον ὅταν θραύσωμεν αὐτὰ ὀλίγον χωρὶς ν' ἀποκόπτωμεν αὐτὰ ἐντελῶς, εἰσάγομεν τὸν παῖδα καὶ εἰς τὰ τῆς καμπύλης γραμμῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ἢ οὕτω σχηματισθεῖσα δὲν εἶναι ἐν-

τελῶς καὶ δμαλῶς καμπύλη, παρέχεται αὐτῷ νέον πάλιν ὕλικόν, οἱ δακτύλιοι, δι' ὧν τέλεια δύναται νὰ κατάρτιζῃ καμπυλόγραμμα καὶ κυκλικὰ σχήματα. Ὁ δακτύλιος εἶναι ξυλαρίον κυρτωμένον, ἐπειδὴ ὁμοῦ διὰ τοῦ ξύλου δὲν θὰ κατωρθοῦτο καλῶς ἢ κύρτωσις, κατεσκευάσθη οὗτος ἐκ χάλυβος, καὶ ἰδοὺ καὶ νέα παρατήρησις, ὡς πρὸς τὴν διάφορον ὕλην τοῦ νέου παίγιου. Ἐν τῷ κιβώτιῳ ὑπάρχουσι δλόκληροι δακτύλιοι τριῶν μεγεθῶν, διαμέτρου 2 1/2, 4 καὶ 6 ἑκατοστῶν, ἀνὰ 6 ἑκάστου μεγέθους· καὶ ἡμίση δακτυλίων πάλιν τριῶν μεγεθῶν, ἀνὰ 12 ἑκάστου εἴδους, ὥστε 54 τεμάχια ἐμπεριέχει τὸ κιβώτιον, δι' ὧν 36 ἀποτελοῦνται δακτύλιοι τριῶν μεγεθῶν.

Ἡ σφαῖρα τοῦ α' δώρου, ὁ κύλινδρος τοῦ β. καὶ τὰ πολυεῖδη κυκλικὰ σχήματα, ἅτινα διὰ τε τῶν κύβων καὶ τῶν πλινθίδων ὠδηγήθη νὰ σχηματισθῇ ὁ παῖς, εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν κύκλον καὶ τὸ σφαιρικὸν ἐν γένει σχῆμα. Ἄλλ' ὁ δακτύλιος εἶναι ἡ πλήρης πρωτοποποίησις αὐτοῦ τοῦ κύκλου, εἶναι ἕτοιμος κύκλος καὶ τὰ ἡμίση τοῦ δακτυλίου, τμήματα αὐτοῦ τοῦ κύκλου, καὶ ἐπομένως τὸ δι' αὐτῶν παίγιον δίδει εἰς τὸν παῖδα πᾶσαν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ οικειοποιηθῇ ἐντελῶς τὰ τῶν καμπυλόγραμμων καὶ κυκλικῶν συνδυασμῶν. Τὸ σφαιρικὸν σχῆμα φύσει ἐλκύει τὰ μικρὰ· ὁ δὲ οὐδ' ἀρχὴν οὐδὲ τέλος ἔχων κύκλος εἶναι διὰ τὸν παῖδα μυστηριώδης, ὅσον ἦτο καὶ διὰ τοὺς ἀρχηγόνους ἀνθρώπους. Ἐν ᾧ δὲ ἡ σφαῖρα του, ὁ κύβος, ἡ πλινθίς, καὶ τὰ λοιπὰ μέχρι τοῦδε ἀντικείμενα τῶν παιγνίων του, ἦσαν πλήρη, ἢ ἠδύναντο νὰ τεθῶσι περὶ ὠρισμένον χῶρον, ἢ περὶ ἄλλο ἀντικείμενον, ὅπως περιλάβωσιν αὐτό, ὁ κύκλος περιορίζει αὐτοτελῶς τὸν ὑπ' αὐτὸν χῶρον, παρέχων οὕτω εἰς τὸν παῖδα σταθεράν τὴν ιδέαν τοῦ ἐντός, δηλ. τοῦ περιέχοντος καὶ τοῦ περιεχομένου. Ὁ δακτύλιος, ὡς τὸ ξυλαρίον καὶ ὁ κύλινδρος, μίαν ἔχει καμπύλην ἐπιφάνειαν· ἀλλ' ἕνεκα τοῦ συνεχομένου κυκλοτεροῦς σχήματος, δύο ἐμφαίνει καμπύλας, δηλ. κυκλικὰς πλευράς, μίαν ἐσωτερικὴν κοίλην, καὶ ἄλλην ἐξωτερικὴν κυρτήν. Τὰ δὲ τμήματα τοῦ κύκλου πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἔχουσι καὶ δύο ἄκρα, ἐπ' αὐτῶν μικρὰς ἑδρας καὶ περὶ αὐτάς ἀνὰ μίαν καμπύλην ἀκμὴν. Εἰς ἐπαφὴν δυνάμεθα νὰ φέρωμεν δύο ὁλοκλήρους δακτυλίου μόνον κυρτὴν καμπύλην ἐπιφάνειαν πρὸς κυρτὴν καμπύλην ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ τοῦτο καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἄνω, κάτω, δεξιὰ, ἀριστερά κτλ. ἐνῶ δύο ἡμίση δακτυλίου δυνάμεθα νὰ ἐνώσωμεν καμπύλην ἐπιφάνειαν πρὸς καμπύλην ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ καὶ ἄκρα μὲ ἄκρα, ὅτε ἀποτελεῖται ὁ κύκλος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄκρον πρὸς ἐν ἄκρον καὶ τοῦτο πολλαχῶς, δηλ. ἐξωθεν ἀμφοτέρω, ἐν ἔσωθεν καὶ τὸ ἄλλο ἐξωθεν καὶ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Ἀλλὰ καὶ ἄκρον πρὸς κοίλην ἐπιφάνειαν, ἄκρον πρὸς κυρτὴν ἐπιφάνειαν καὶ τοῦτο πάλιν πολλαχῶς. Καὶ διὰ τῶν δακτυλίων ἀσκεῖται εἰς τὴν ἀριθμητικὴν καὶ ἐκτελεῖ πλεῖστα καλλιτεχνικὰ καὶ τινα κυκλικὰ καὶ

καμπυλόγραμμα βιωτικὰ σχήματα, καρπούς καὶ ἄλλα. Ταῦτα δὲ καθίστανται ἀτελεύτητα ὅταν ἐνωθῶσιν οἱ δακτύλιοι μετὰ τῶν ξυλαρίων, δηλ. καὶ εὐθεῖαι, πλάγια καὶ καμπύλαι γραμμαὶ ὁμοῦ. Τότε καὶ τὰ γράμματα σχηματίζονται ὅλα καὶ ἀπεικονίζονται πάντα ὅσα καὶ διὰ τῆς ἰχνογραφίας καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ τοπεῖα.

Εἰς νέαν καὶ πάλιν ὠδηγοῦμεν τὸν παῖδα ἀφαιρέσειν, ἐκ τοῦ ξυλαρίου καὶ τοῦ δακτυλίου εἰς τὸ σημεῖον. Ἐκ τοῦ κύβου ἀφῆρη ἡ πλινθίς (ἐπιφάνεια) ἐκ ταύτης ἀπεκόπη ὁ σχίδαξ, ἐκ τούτου ἐπήγαγε τὸ ξυλαρίον καὶ ὁ δακτύλιος (γραμμικὴ) καὶ ἐκ τούτων ἐσημακτίσθη τὸ σημεῖον, σπόροι, ὄσπρια, κογχύλια, λιθάρια κτλ. Καὶ τ' ἀνάπαλιν πάλιν διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν σημείων ὠδηγεῖται ὁ παῖς νὰ σχημακτίξῃ γραμμὰς, ἐκ τῆς ἐνώσεως τούτων ἐπιφάνειαις καὶ ἐκ τούτων στερεὰ πάλιν σώματα. Ἐνταῦθα γὰ ἄκρα τῶν ἀντιθέσεων εἶναι τὸ στερεὸν σῶμα καὶ τὸ σημεῖον, μεσάζουσι δὲ ἡ ἐπιφάνεια καὶ ἡ γραμμὴ. Πλούσιως παρέχει ἡ φύσις τ' ἀντιπροσωπεύοντα τὸ σημεῖον ἀντικείμενα, δι' ὧν τ' αὐτὰ ὡς καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπαναλαμβάνονται, αἱ ἀριθμητικαὶ ἀκλήσεις τὰ μαθηματικὰ, καλλιτεχνικὰ καὶ βιωτικὰ σχήματα, διὰ τῆς παραθέσεως τῶν σημείων, σπόρων κτλ. ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας, πρὸς ἃ εἶναι ἄφροντον πάλιν τὸ δίκτυον. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ σχηματίζειν καὶ τὰ παίγνια ταῦτα ἐν γένει εἶναι οικειότατα καὶ προσφιλέστατα εἰς τὰ μικρότερα παιδιὰ 3—7 ἐτῶν, εἰς ἃ πρὸς ἄλλοις πολλὰ καὶ εἶδη σπόρων, ὄσπριων, κόκκων κτλ. ἀνμειμιγμένων ὁμοῦ, ὅπως ἀποχωρίσωσιν αὐτὰ κατὰ τὰ εἶδη, τὰ σχήματα, ἢ τὰ μεγέθη, ἢ τὰ χρώματα, ἢ κατὰ τὸ βάρος, ἢ κατὰ τὴν σκληρότητα, ἢ τὴν τραχύτητα κτλ. δι' ὧν ὅλων πρωτίμως ἀσκοῦνται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἰδιοτήτων τῶν σωμάτων. Δι' αὐτῶν ὁ παῖς ἀσκεῖ τὴν παρατηρικὴν του δύναμιν, ἀσκεῖ τοὺς ὀφθαλμούς του εἰς ταχεῖαν ἀνεύρεσιν τῶν ὁμοειδῶν, ἀσκεῖ τὸ ἀρχήθεν ἀδέξιον χεράκι νὰ ἀπτηται διὰ τῶν δακτύλων ἐλαχίστων ἀντικειμένων, καὶ τέλος τελειοποιεῖται, διότι καθίσταται εὐαίσθητος πρὸς τὴν καλλονὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἐλαχίστων προϊόντων τῆς φύσεως· ὠδηγεῖται εἰς τὴν ἀγάπην τῆς ἐργασίας, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τῆς φύσεως καὶ βαθμηδὸν εἰς τὴν ἐνδόμυχον εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν δατήρα πάντων τῶν ἀγαθῶν.

Τὸ σημεῖον σφαιρικὸν πάλιν ἔχει σχῆμα, ὡς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν σπόρων, κόκκων κτλ. τοῦτο λοιπὸν ἐν μικρῷ ἀνακαλεῖ αὐτῷ τὸ πρῶτον αὐτοῦ παίγιον τὴν σφαῖραν. Βαθμηδὸν δὲ καὶ βραδύτερον θέλει διδασθῆ, ὅτι τὸ σφαιρικὸν εἶναι τὸ γενικώτατον ἐν τῇ φύσει σχῆμα, διότι καὶ τὰ μέγιστα οὐράνια σώματα, ὅσον καὶ τὰ μικροσκοπικὰ κύτταρα καὶ ἄτομα, ἐξ ὧν σύγκεινται ὅλα τὰ σώματα, εἶναι σφαιρικά. Ἡ ἐνωσις τῶν σπόρων, ἢ ὄσπριων, μετὰ τῶν ξυλαρίων καὶ πάλιν ἐπαυξάνει τὸ πρὸς ταῦτα ἐνδιαφέρον τοῦ παιδὸς καὶ καθιστᾷ τελειο-

τέρας τὰς δι' αὐτῶν παρεργαίας αὐτοῦ. Οὕτω, δύναται νὰ σχηματίζη πλείστα ἀντικείμενα καλλιτεχνικά, μαθηματικά καὶ βιωτικά, δι' ἐρεθυνθίων καὶ ξυλαρίων. Αἱ ἐρέθυνθοι καθίστανται κατ'ἀλληλοὶ πρὸς τὴν χρῆσιν ταύτην, ἐὰν πρότερον τεθῶσιν ἐπὶ 12 ὥρας ἐντὸς ὕδατος καὶ ἔπειτα ἐπὶ ἄλλης 8 ὥρας μείνωσιν ἠπλωμένοι ἐπὶ μαλακοῦ χάρτου (ἐφημερίδος ἢ ἄλλου). Δι' αὐτῶν ἰδίως ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν παῖδα ὁλόκληρον τὸ ἐσωτερικὸν διάγραμμα τῶν σχημάτων του· δύναται δὲ νὰ κατασκευάζη ταῦτα καὶ καθ' ὕψος, καὶ συνδέων αὐτὰ πρὸς ἄλληλα νὰ καθιστᾷ αὐτὰ αὐτοτελῆ καὶ μόλιμα. Οὕτω σχηματίζονται ὠραιότατα μικρὰ ἐπιπλα, ἅτινα καλυπτόμενα δι' ὑφάσματος ἐρυθροῦ ἢ κυανοῦ γίνονται ἔτι κομψότερα καὶ διατηροῦνται ἐφ' ἱκανὸν χρόνον.

Διεπεξήλωμεν ἤδη τὰ περὶ τῶν φροβελιανῶν δώρων, δι' ὧν πολλὰ ἐδιδάχθη ὁ παῖς, ὠδηγήθη δὲ νὰ μεταχειρισθῆ παντοῖα φυσικὰ προϊόντα καὶ τ' ἀπομιμούμενα τὰ φυσικὰ σχήματα παίγνιά του, σφίρας, κύβους κ.τ.λ. ἄνευ μεταβολῆς τῆς ὕλης αὐτῶν. Πρόκειται νῦν νὰ διαλάβωμεν τὰ περὶ τῶν φροβελιανῶν ἐργασιῶν, καθ' ἃς ὁ παῖς τροποποιεῖ πολλὰ χῶς τὰ παρεχόμενα αὐτῷ ἀκατέργαστα ὑλικά, χάρτην, χαρτόνι, ὑφασμα, πηλὸν κ. τ. λ. ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων τῶν ἐργασιῶν του, πρὸς τεχνητὴν ἀπομίμησιν αὐτῶν τῶν φυσικῶν σχημάτων. Ὅσον δὲ καὶ ἀνηγηθῆ κατὰ πρῶτον εἰς ἐλευθέρας συνθέσεις διὰ τῶν παίγνιων, καὶ ἀληθῶς θαυμάσια πολλάκις ἐπινοεῖ σχήματα καὶ ἔργα ἐν γένει, ἀσκόυμενος οὕτω πρῶτως εἰς αὐτόθυμον ἐργασίαν καὶ ἐξέγερσιν τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ δυνάμεως· ἀληθεῖς παραγωγαί του, αὐτοτελῆ δημιουργήματά του ἔσονται μᾶλλον τὰ διὰ τῶν φροβελιανῶν ἐργασιῶν ἀποτελούμενα, καθ' ὅσον πρὸς αὐτὰς καὶ αὐτὰ τὰ ὑλικά του διαφόρως παρασκευάζει καὶ τροποποιεῖ. Ἄλλ' ἀφ' οὗ διὰ τῶν προηγουμένων σχετικῶς εὐκολωτέρων ἤρχισε νὰ δοκιμάζη καὶ νὰ τελειοποιῇ τὴν παραγωγικὴν του δύναμιν, βαθμηδὸν γίνεται θαρραλέωτερος καὶ προβαίνει εἰς τὰ δυσχερέστερα ἀποκτῶν δὲ οὕτω τὴν ἕξιν τῆς αὐτενεργοῦ δράσεως, δὲν βραδύνει νὰ παρέχη καὶ κατ' ἐκεῖνα πειστικὰς ἐνδείξεις τῆς τελειότητος, εἰς ἣν δύναται νὰ φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος ὅταν παιδιόθεν σκοπίμως καὶ ἑναρμονίως εἰς τοῦτο ἀσκηθῆ. Διότι εἶναι βέβαιον, ὅτι, ἐὰν καὶ ἄνευ τῆς φροβελιανῆς ἀγωγῆς μεταξὺ ἑκατῶν ἀνθρώπων οἱ 20, ὡς ἐκ φύσεως καλῶς προικισμένοι, γίνωσι καλοὶ τεχνῆται ἢ καλλιτέχναι ἢ ἐπιστήμονες κ. τ. λ. διὰ τῆς φροβελιανῆς ἀγωγῆς ὁ ἀριθμὸς τούτων δύναται νὰ φθάσῃ εἰς 80 ἐπὶ τοῖς 100, ἀφ' οὗ ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ εἰσαγωγή τοῦ συστήματος τούτου καὶ ἐν καταστάμασι ἡλιθίων ἐπέφερε καὶ παρ' αὐτοῖς τὰ θαυμαστότερα ἀποτελέσματα.

(ἔπεται συνέχεια).

Αἰκατερίνη Λασκαρίδου.

ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ *

Α'.

Περὶ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας τῆς νήσου Σόρου

Περίληψις¹

Ὁ Μονσινιόρος Ἰουστινιάνης ἐπίσκοπος τῆς Σόρου ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει ἐκθέσας προηγουμένως πρὸς τὰς ὑμετέρας ἐξοχότητας τὴν ὑλικὴν καὶ τὴν τοπικὴν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας του, καὶ μὴ συμβάντος ἐν τῷ μεταξύ πράγματος ἕξιου τῶν σκέψεών του, ἐκπληροῖ ἐφέτος τὸ χρέος του, πέμπων ἀπλὴν ἐπιστολήν, ἐκθέτουσαν τάδε.

Ἐν πρώτοις ἡ μητρόπολις του ἔχει μεγάλην ἀνάγκην ἐπισκευῆς, ἱερῶν ἀμφίων, καὶ ὀθονῶν· ὁ ἐπίσκοπος ἀδυνατεῖ νὰ προμηθεύσῃ αὐτὰ ἕνεκα τῶν ἀνεπαρκῶν ἐπισκοπικῶν εἰσοδημάτων, ἅτινα μόλις ἀρκοῦσιν εἰς συντήρησιν αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν του. Ἴνα δὲ μὴ ἡ οἰκοδομὴ καταντήσῃ εἰς χειρότεραν κατάστασιν, καὶ ἵνα τελῶνται ἀξιοπρεπῶς αἱ ἱερὰ τελεταί, παρακαλεῖ τὴν ὑμετέραν ἐξοχότητα ἵνα τῷ χρηρηγήσῃ ἀνάλογον συνδρομὴν δι' αὐτά.

Σημείωσις

Ὁ ἀποστολικὸς ἐπόπτης τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἐν ἔτει 1746 ἀνέφερον ὅτι ἡ Μητρόπολις ἦτο ἐν κακῇ καταστάσει καὶ εἶχεν ἀνάγκην ἐπισκευῆς καὶ ἐπιπλων, ἀλλὰ ἡ ἱερὰ σύνοδος ἀπεκρίθη εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἐπόπτου (ἕως διότι ἐλέχθη) ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ προμηθεύῃ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπισκοπῆς κηρία, ἔλαιον, ἀμφια κλ. Ἐν τῇ ἄλλῃ ἐκθέσει τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπόπτου, ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1757, δὲν ἐγένετο λόγος περὶ τούτων τῶν ἀναγκῶν, ἀλλ' ἐπόπτης δεικνύων τὴν σμικρότητα τῶν ἐπισκοπικῶν εἰσοδημάτων, εἶπεν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ἐκτὸς τῶν ἀνω δαπανῶν ἦτο ὑποχρεωμένος καὶ εἰς τὰς δαπάνας τῶν ἐπισκευῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐπισκοπικῶν οἰκοδομῶν· ἀλλ' οὐδὲν ἀπεφοίση περὶ τῶν ῥηθειῶν ἐπισκευῶν.

Ὅσον διὰ τὰ ἱερὰ ἀμφια, ὁ νῦν ἐπίσκοπος τῷ 1753 οὐδὲν ἄλλο ἐζήτησεν ἐν μαῦρον φελόνιον καὶ στιχάρια πρὸς χρῆσιν τῆς Μητροπόλεως· καὶ αὐτὰ τῷ ἐδόθησαν.

* Αἱ δημοσιεύμεναι τρεῖς αὗται ἐκθέσεις ἀποτελοῦσι σὺν ἄλλαις τοιαύταις ἐκθέσει καὶ ἐγγράφοις μέρος ἀνεκδότου πραγματείας. «Περὶ τῶν Δυτικῶν κοινοτήτων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους Π. Γ. Ζερλέντου.»

¹ Ristoretto.

Περὶ τῶν ἀμφίων καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν τῆς Μητροπόλεως Σύρου ὁ ἱερεὺς Στέφανος Δελλαρόκας πρῶην τρόφιμος τοῦ Collegio Urbano λέγει ὅτι αὐτὰ εἶναι εἰς τόσῳ κακὴν κατάστασιν, ὥστε πολλάκις δὲν ἐλειτούργησε, φοβηθεὶς μήπως ἀμαρτάνῃ μεταχειριζόμενος αὐτά, ὅθεν παρακαλεῖ ἵνα τῷ πέμψωσι πρὸς ἰδίαν του χρῆτιν μίαν ὀλόκληρον στολήν, ἣ τοῦλάχιστον ἐν βιβλίον τῶν λειτουργιῶν μὲ δυσκοπότερον καὶ δισκάρια.

Σημείωσις

Εἶναι συνήθεια νὰ δίδωνται τὰ ἱερὰ ἀμφια εἰς τὰς ἐκκλησίας αἰτινες ἔχουσιν ἀνάγκην αὐτῶν, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τοὺς ἱεραποστόλους, καὶ σπανίως ἐδόθη ἱερὰ στολή εἰς τρόφιμον ἀναχωροῦντα ἐκ τοῦ ἐκπαιδευτηρίου καὶ ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν ἐπαρχίαν του, ἐνθα εἶναι ὀλίγοι οἱ καθολικοὶ, ἣ δὲν ὑπάρχουσι παντάπασιν.

Ὅτι ἐὰν ἡ ἱερὰ σύνοδος δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ χορηγήσῃ τὴν ζητηθεῖσαν συνδρομήν, ὁ ἐπίσκοπος παρακαλεῖ ἵνα τοῦλάχιστον εὐαρεστηθῇ νὰ ἐγκρίνῃ σχέδιον ἰδικόν του, τουτέστιν νὰ χωρισθῇ, ὡς τὸ πάλαι μέρος τι τῶν ἐπισκοπικῶν κτημάτων καὶ νὰ δοθῇ πρὸς διαχείρισιν εἰς ἓνα ἱερέα καὶ δύο λαϊκοὺς ἐναρέτους καὶ κηδομένους τῆς ἐπαρχίας των μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντηρῶσι τὴν ἐκκλησίαν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἀρκετόν, νομίζει ὅτι ἔπρεπε νὰ δοθῇ εἰς τοὺς διαχειριστὰς ἀδειὰ νὰ συλλέγωσι δι' ἐράνου τὸ ὑπόλοιπον ἀπὸ τοὺς ἐνορίτας των. Νομίζει δὲ ὅτι εἶναι εὐκόλον νὰ εὐρεθῶσιν ἀνθρωποι, οἵτινες ν' ἀναλάβωσι τὴν ὑποχρέωσιν τούτην ἐὰν οὗτοι προσηγορεύοντο ἐπιμεληταὶ τῆς Μητροπόλεως, καὶ εὐελπ στεῖ ὅτι ἤθελον συλλέγη ἀφθόνησιν συνδρομάς, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἐκκλησία μετὰ καιρὸν ἤθελεν ἀποκτήσῃ νέον τι κτήμα. Προσθέτει δ' ὅτι ἐὰν ἡ ὑμετέρω ἐξοχότης τῷ ἐχορήγῃ τὴν ἀδειαν νὰ μεταβῇ προσωπικῶς εἰς Κωνσταντινουπόλιν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ πρὸς τῶν ἐκεῖ κατοικούντων ἐπαρχιωτῶν του γενναίαν συνδρομήν.

Σημείωσις

Ὡς πρὸς τὸν χωρισμὸν μέρους τῶν ἐπισκοπικῶν κτημάτων, ἀμφίβολον εἶναι, ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος ἤξούρη ποῖα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ποῖα εἰς τὴν ἐπισκοπήν, διότι καὶ τῷ 1746 ὁ τότε ἐπόπτης ἔκαμε τὸ ἴδιον σχέδιον νὰ χωρισθῶσι τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν ἐπισκοπικῶν κτημάτων, καὶ νὰ δοθῇ ἡ διαχείρισις τῶν πρώτων εἰς δύο ἱερεῖς ἐκλεχθισομένους ὑπ' ὅλου τοῦ κλήρου καὶ ἐγκριθητομένους ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ τῆς ὑποχρέωσως νὰ δίδωσι λόγον εἰς ἀμοτέρους· καὶ τοῦ ἐπόπτου παρουσιάσαντος εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς περιουσίας του μίαν σημείωσιν τοῦ τότε ἐπισκόπου περὶ τῶν κτημάτων καὶ εἰσοδημάτων ἐκείνης τῆς ἐπισκοπῆς, δὲν ἐγένετο διάκρισις τῶν κτημάτων τῆς ἐκκλησίας ἐκ τῶν ἐπισκοπικῶν· ὅθεν ἡ ἱερὰ σύνοδος ἀπεφάσισεν ἵνα εἰσακου-

σθῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐγένετο, διότι ὁ ἐπίσκοπος ἀνεχώρησεν ἐκ Σύρου καὶ δὲν ἐπέστρεψε πλέον.

Τὸ νὰ δοθῇ εἰς δύο ἱερεῖς ἡ ἀδειὰ νὰ συλλέγωσιν ἐράνουσ εἰς τὴν ἐνορίαν, ἐξαρθᾶται ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον καὶ εἶναι πρᾶγμα σύμφωνον μὲ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἱερᾶς συνόδου τοῦ 1748 γενομένην διὰ τὴν Ἀλβανίαν καὶ διατάττουσαν ὅτι εἰς τοὺς τόπους ὅπου ὑπάρχουσιν ἑκατοντάδες καθολικῶν οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἐφημέριοι θοφείλουσι νὰ πείθωσι τοὺς ἐνορίτας νὰ χορηγῶσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰ ἱερὰ ἀμφια, καὶ νὰ μὴν ἐπιβαρύνεται μὲ τοῦτο ἡ ἱερὰ σύνοδος, καὶ ὅμως ἐν Σύρῳ ὑπάρχουσι διςχίλιοι περίπου καθολικοὶ.

Πρὸς τοῦτοις ὁ ἐπίσκοπος ἐκθέτει ὅτι εἰς τὴν ἐπαρχίαν του διάφορα ἐκκλησιαστικὰ κληροδοτήματα δὲν ἐκτελοῦνται, καὶ τοῦτο διότι τὰ κτήματα εἰς τὰ ὁποῖα αὐτὰ ἀνήκουσιν, εἶναι εἰς κακὴν κατάστασιν, καὶ ἐπειδὴ οἱ φόροι εἶναι ὑπερόγκοι, δὲν εὐρίσκεται ἱερεὺς νὰ ἀναδεχθῇ τὸ βάρος τῶν κτημάτων ἕνεκα τῆς ὀλίγης ἐλπίδος ἐκ μέρους τοῦ ποιμνίου, καὶ τοῦ προφανοῦς κινδύνου τοῦ νὰ καταβάλλῃ ἐκ τῶν ἰδίων, εἰς τὰ ἄκαρπα ἔτη, ὥστε νομίζει εὐλόγον νὰ πωληθῶσιν ὅλα τὰ κτήματα τῶν κληροδοτημάτων ἀξίας 15 σκούδων περίπου ἕκαστον, καὶ ἐκ τῆς τιμῆς ἣ νὰ τελεσθῶσι λειτουργίαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν εὐσεβῶν εὐεργετῶν, ἣ ν' ἀγορασθῶσιν ἄλλα κτήματα, καὶ ἐκ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν νὰ τελῶνται ἐτησίως λειτουργίαι.

Τὸ δεύτερον σχέδιον φίνεται εἰς αὐτὸν κρεῖττον, ἀλλ' ἀπαντᾷ μίαν δυσκολίαν, τουτέστι δυσκόλως δύναται τις νὰ ἀγοράσῃ γαίαν προσοδοφόρον, ὅθεν τίς οἶδε πόσον θὰ ἔμενον ἀργὰ τὰ χρήματα καὶ θὰ ἀνεβάλλοντο αἱ λειτουργίαι, ἐὰν δ' ἐτοκίζοντο κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ χαθῶσιν ὀλοτελῶς. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐπιθυμεῖ πρὸς ὀδηγίαν του νὰ ἀκούσῃ τὴν γνώμην, τῶν ὑμετέρων ἐξοχότητων, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ νομίζει ἀπαραίτητον τὴν πώλησιν τῶν ἀνω ῥηθέντων μικρῶν κτημάτων, τῶν ἤδη ἐγκαταλειμμένων, ἵνα μὴ χαθῶσι καθ' ὀλοκληρίαν. ὑπάρχοντος νόμου ἐν τῷ κράτει· διατάττοντος τὴν πώλησιν ἐκείνων τῶν κτημάτων τὰ ὁποῖα δὲν ἤθελον καταβάλλῃ τοὺς ἐτησίους φόρους.

Σημείωσις

Τῷ 1755 ὁ ἐπίσκοπος παρέστητεν ὅτι ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ ὑπῆρχον ὀλίγα ἐκκλησιαστικὰ κληροδοτήματα, καὶ τὰ τῶν λαϊκῶν χορηγήματα ἀσήμυντα· δηλαδὴ ἀξίας 5 ἢ 3 ἀνατολικῶν γροσσίων, ὥστε δὲν εὐρίσκεται ἱερεὺς νὰ δεχθῇ αὐτά· ὅθεν ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε νὰ πωληθῶσι καὶ ἐκ τῆς τιμῆς νὰ ἀγορασθῇ γῆ προσοδοφόρος καὶ νὰ ἀφιερωθῇ τὸ εἰσόδημα

ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν εὐεργετῶν, καὶ ζητήσαντος τὴν ἄδειαν, ἡ ἱερὰ σύνοδος συγκατένευσε εἰς τὴν αἴτησιν, ὁ πάππς τὴν ἐπεδοκίμασε, καὶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν τῆς 15^{ης} Φεβρουαρίου 1755 ἐκοινοποιήθη τῷ ἐπισκόπῳ ἡ χορηγούμενη ἄδεια νὰ πωλήσῃ τὰς γαίας τῶν κληροδοτημάτων ἀξίας 10, 7 καὶ 3 γροσσίων, ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ νὰ ἀγορασθῶσι ἐκ τῆς τιμῆς μεγάλα κτήματα ἀκίνητα καὶ ἐκ τῆς προσόδου νὰ τελῶνται κατ' ἔτος λειτουργίαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν κληροδοτῶν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ὀρισθῆ σόμεναι.

Τέλος ὁ ἐπίσκοπος ἐπικυλοῦν τὴν αἴτησιν ἵνα αἱ ὑμέτεραι ἐξοχότητες εὐαρεστηθῶσι νὰ προμηθεύσωσι τὴν Ἐκκλησίαν μὲ ἱερὰ ἄμφια καὶ ἐπιπλα, μάλιστα ἐὰν δὲν ἐπιδοκιμάσωσι τὸ σχέδιόν του, παρακαλεῖ αὐτὰς ἵνα χορηγήσωσιν αὐτῷ ἔκτακτόν τινα βοήθειαν σημαντικωτέραν τῆς τῶν παρελθόντων ἐτῶν, διότι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ κάμῃ δαπάνας διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῇ ἐξοχῇ οἰκιῶν του.

Σημειώσεις

Ὁ Μονσινίωρος Ιουστινιάνης ἐξελέχθη ἐπίσκοπος Σύρου τῷ 1752. Τὰ εἰσοδήματα τῆς ἐπισκοπῆς ἐλογίσθησαν τῷ 1746 60 ἐτησίως ῥωμαϊκὰ σκουδὰ ἀπηλλαγμένα πκντὸς βάρους. Τῷ 1757 ὁ ἐπόπτης ἀνέφερεν ὅτι τὰ εἰσοδήματα δὲν ἀνέβηκιν εἰμὴ εἰς 166 ἀνατολικά γροσσία, ἐκ τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ ἀφαιρῶνται 50 διὰ τοὺς φόρους, καὶ ἄλλα 50 διὰ τοὺς ὑπηρετάς· ὅθεν δὲν ἔμενον εἰς τὸν ἐπίσκοπον εἰμὴ 66 εἰς συντήρησιν αὐτοῦ καὶ τῆς Μητροπόλεως, δηλαδὴ ἔλαον, κηρία, ἄμφια, καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ προστεθῶσιν αἱ δαπάναι διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐπισκοπικῆς οἰκοδομῆς, διὰ τὰς ὁποίας ὁ ἐπίσκοπος ἐχρεώσται 100 γροσσία, διὰ τὰ ὁποῖα ἐζήτησε νὰ τῷ χορηγῶσι κατ' ἔτος ἐπιχορήγησιν σκουδῶν 50, ἀλλ' ἡ ἱερὰ σύνοδος κατὰ τὸν Αὐγουστον τοῦ 1757 δὲν συγκατένευσε. Ἀνενέωσε τὴν αἴτησιν τῷ 1759 διὰ τὴν ῥηθεῖσαν χορηγήσιν, ἀλλ' ἡ ἱερὰ σύνοδος τῷ ἔδωκε σκουδὰ 40 pro unica vice, καὶ εἶπε: habebitur ratio suis loco et tempore.

Ἐπανελάβε τὴν αἴτησιν τῷ 1761 καὶ τῷ ἐδόθησαν σκουδὰ 50 pro unica vice tantum.

Καὶ τῷ 1765 ζητήσας ἔκτακτον βοήθειαν ἔλαβε ἄλλα σκουδὰ 40 pro unica vice.

Εἰς τοῦτο πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος τῆς Σύρου λαμβάνει ἐπίσης τὴν ἐπιχορήγησιν τῆς Γαλλίας 1000 φράγκων (lire) κατ' ἔτος.

* Ἐγράφη τῇ 13 Ἰουνίου τοῦ 1768.

Ἐκ χειρογράφου ἰταλιστὶ περιέχοντος ἐκθέσεις πρὸς τὸν πάππν Ῥώμης περὶ τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν Σμύρνης, Θήρας, Μήλου, Τήνου, Ἀνδρου, Πάρου, Χίου καὶ Σύρου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου ἀποκειμένου).

Β'.

* Ἐκθέσεις τοῦ Ἰησοῦτου Ταριλλῶν περὶ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας τῆς νήσου Νάξου.

Ἡ Νάξος θεωρεῖται μία τῶν ὀρειωτέρων καὶ εὐφορωτέρων νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ῥόδου ἦς ὁ ἐπίσκοπος ἦτο ἔξαρχος τοῦ Αἰγαίου, τὰ πρῶτα μετεβίβασθησαν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Νάξου, καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι τῶν μερῶν τούτων λαμβάνουσιν αὐτὰ παρ' αὐτοῦ ὡς παρὰ μητροπολίτου αὐτῶν. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ κατοικοῦσιν οἱ πρῶτιστοι εὐγενεῖς τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἄπκντες σχεδὸν καθολικοί. Εἶναι δ' οὗτοι οἱ ὑπολειπόμενοι ἐκ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων οἰκογενειῶν τῶν Γάλλων Ἰσπανῶν καὶ Ἴταλῶν, αἵτινες εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῶν κατακτήσεων τῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως.

Ἡ μητρόπολις καὶ ἡ ἀρχιεπισκοπὴ εἶναι ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ἀφρουρήτου μένοντος καίτοι περιβάλλεται ὑπὸ πυκνῶν τειχῶν, καὶ παραπλευρῶν παχέων πύργων εἴκοσι βημάτων ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχόντων. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φρουρίου ὑψοῦται παχὺς τετράγωνος ὄγκος, ἔχων κλίμακα πρὸς τὰ ἔξω ἐστραμμένη μετὰ παραθύρων καὶ ἐπάλλεων ἐκ μαρμάρου λευκοῦ. Τοῦτο δὲ ἦτο τὸ παλάτιον τῶν ἀρχαίων δουκῶν τῆς Νάξου. Ἡ κυριαρχία των ἀρξάμενη κατὰ τῷ 1208 διὰ τοῦ Μάρκου Σκνούτου, πρῶτου δουκός, ἔληξε τῷ 1566 εἰς τὸν Ἰάκωβον Κρίστον, τελευταῖον δούκα ἐκδιωχθέντα ἀπὸ Σολυμάν τὸν Β'.

Τὸ συνέδριον τῶν μελῶν τῆς μητροπόλεως, τὸ ἀρχαιότατον πάσης τῆς Τουρκίας, σύγκειται ἐκ 12 ἀρχικῶν κανονικῶν, εἰς οὓς προστεθῆσάν τινες νεωστὶ χειροτονηθέντες.

Οἱ Ἰησοῦται προσεκληθῆσαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν Νάξῳ τῷ 1627 ὑπὸ τῶν κυρίων Κορονέλλων, οἵτινες παρεχώρησαν αὐτοῖς τὸ ἀρχαῖον δουρικὸν παρεκκλήσιον, εἰς ὃ ἔκτοτε προσετέθη νάρθηξ, ἀποτελέσας ὀραῖαν καὶ μεγάλην ἐκκλησίαν. Οἱ κύριοι οὗτοι παρεχώρησαν προσέτι αὐτοῖς μίαν ἐκ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν πρὸς κατοικίαν, καὶ αἰεὶ ἐπεδαψίλευσαν αὐτοῖς μεγάλα ἀγαθὰ. Μετὰ τινὰ ἔτη ἐκάλεσαν ἐπίσης εἰς Νάξον τοὺς σ. πατέρας Καπουκίνους, παρεχώρησαν αὐτοῖς καλὸν κτήμα.

Ἡ νήσος οὔτε κατοικεῖται οὔτε καλλιεργεῖται ἀναλόγως τοῦ μεγέθους καὶ τῆς εὐφορίας τῶν γαιῶν αὐτῆς. Τὸ πολὺ πολὺ κατοικεῖται ὑπὸ 10,000 ψυχῶν. Ἄν καὶ οἱ Λατίνοι ἐν ὄλῳ εἰσι χίλιοι, κέκτηνται ὁμῶς κληρονομικῶς τὰ πρῶτα καὶ μεγκλήτερα κτήματα τῆς νήσου. Αἱ οἰκίαι τῶν κάπως διακεκριμένων Ἑλλήνων κεῖνται περὶ τὸ φρούριον ἐνθα ἀπο-

* Τῷ 1522. Σ. Μ.

τελοῦσι μεγάλην κωμόπολιν, καλύπτουσιν τὴν κλιτὸν τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ κεῖται τὸ φρούριον.

Οἱ χριστιανοὶ ἀμφοτέρων τῶν δογμάτων ζῶσιν ἐν ὁμοίᾳ, καὶ τελοῦσι μετὰ τῶν συχὰς ἐπιγαμίας, αἵτινες συντηροῦσιν αὐτήν. Οἱ ἱεραπόστολοι προσπαθοῦσι καὶ αὐτοὶ νὰ συντηρῶσι τὴν καλὴν ταύτην ἐπικοινωνίαν καὶ νὰ ἐργάζωνται πρὸς τὴν τῶν πάντων σωτηρίαν.

Αἱ συνήθειαι ἐνασχολήσεις ἡμῶν ἐν τῷ φρουρίῳ εἰσὶν αἱ διδασκαλίαι τῆς Τεσσαρακοστῆς καὶ τοῦ Σαρανταήμερου ἐν τῇ μητροπόλει καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡμῶν, ἐνθα τὸ ἀκροκτῆριον σύγκειται ἐκ Λατίνων καὶ Ἑλλήνων, διδασκαλίαι εἰς τὰς κατὰ σάββατον συναθροίσεις καὶ κατηχήσεις τῶν ἀρρένων κατὰ Κυριακὴν καὶ τῶν θηλέων κατὰ Δευτέραν. Ἐκτὸς τούτου ἔχομεν μεγάλην τάξιν παιδιῶν Λατίνων καὶ Ἑλλήνων ἐνθα οἱ νέοι κληρικοὶ ἀνατρέφονται ἰδιαιτέρως. Κατὰ παρασκευὴν μετὰ τὸ γεῦμα εἰς τῶν πατέρων ἐν τῇ μητροπόλει ἐξηγεῖ διαφόρους ἀμφιβολίας τῆς πίστεως, ἐνθα ὁ ἀρχιεπίσκοπος παρίσταται πάντοτε μετὰ τοῦ κλήρου του. Ὁ πατὴρ ἐξηγεῖ κατὰ πρῶτον τὰ ζητήματα, εἶτα δ' ἕκαστος προβάλλει τὰς ἀμφιβολίας αὐτοῦ.

Εἰσερχόμενοι εἰς τὸ δουρικὸν παρεκκλήσιον, εὖρωμεν ἐγκαθιδρυμένην ἐν αὐτῷ ἀπὸ 300 περίπου ἐτῶν τὴν ἀδελφότητα τῶν μετανουόντων τὴν καλουμένην τοῦ Ἐσταυρωμένου, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα καὶ τοὺς κανονισμοὺς τῆς Ρώμης. Ἐξακολουθεῖ δὲ μετὰ μεγάλης ὠφελείας καθ' ὅλην τὴν χώραν. Οἱ ἀδελφοὶ εἰσι Λατῖνοι καὶ Ἕλληνες. Τὰ ἔργα αὐτῶν συνίστανται εἰς τὸ νὰ τελῶσι τὴν δημοσίαν ἱεουργίαν κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν καὶ τὰς μεγάλας ἑορτὰς τοῦ ἔτους, νὰ περιθάλλωσι τὰς πτωχὰς οἰκογενείας νὰ φέρωσι τὴν θεῖαν μετὰληψιν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν.

Ἐκτὸς τοῦ φρουρίου ἐδριζόμενοι καταγινόμεθα εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλλήνων τῆς τε κώμης καὶ τῶν ἐξοχῶν. Ὑποδέχονται ἡμᾶς καὶ ἀκροῶνται μετὰ μεγάλου σεβασμοῦ. Κατὰ Κυριακὴν καὶ πᾶσαν ἐπίσημον ἑορτήν, ὅσοι ἐξ ἡμῶν δύνανται ν' ἀπουσιάσωσι τοῦ φρουρίου, διαμοιράζονται εἰς τὰ πέριξ χωρία τὰ ἀπέχοντα μίαν ἢ δύο λεύγας τὴν μέθοδον ταύτην τηροῦντες εὐρισκόμεθα ἐν τῇ λειτουργίᾳ αὐτῶν πρὸ τοῦ εὐαγγελίου ὅταν δ' ὁ ἱερουργῶν ἱερεὺς περατώσῃ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ, ὁ Πατὴρ λαμβάνει τὸ εὐαγγέλιον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἀσπάζεται αὐτό, φέρει ἐπὶ κεφαλῆς ὅπως οἱ ὀρθόδοξοι, ἐξηγῶν αὐτὸ λέξιν πρὸς λέξιν ἐν κοινῇ διαλέκτῳ, εἶτα ἀποδίδει αὐτὸ εἰς τὸν ἱερέα τῆρῶν τὰς αὐτὰς διατυπώσεις, ἀνερχόμενος δ' εἰς ὑψηλὸν τόπον, λέγει πᾶν ὅ,τι ὁ Θεὸς ἐμπνέει αὐτῷ. Μετὰ τὴν λειτουργίαν συναθροίζει τὰ παιδιά ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς ἐκκλησίας, ἐξηγῶν αὐτοῖς τὰς χριστιανικὰς δοξασίας. Οἱ ἐνήλικες οὐδέποτε παραλείπουσι νὰ παρίστανται ἀκροώμενοι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ

Ἕλληνες φύσει τυγχάνουσι λίαν ζωηροὶ καὶ ἀπλοῖκοι, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες αἵτινες βλέπωσιν ἐνίοτε τὰ τέκνα αὐτῶν ἀμηχανοῦντα νὰ ἀπαντήσωσι, λαμβάνουσι τότε συχνάκις τὸν λόγον καὶ ἀποκρίνονται ἀντ' αὐτῶν, καὶ οὐχὶ σπανίως περιπλέκονται καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ ζητήματα καὶ δὲν δύνανται νὰ ἀπαντήσωσιν. Ἄλλοι δ' ἐπερχόμενοι θέλουσι ν' ἀπαντήσωσι, καὶ διὰ τούτου τοῦ μέσου αἱ θρησκευτικαὶ ἀλήθειαι ἐντυπῶνται εἰς τὸ πνεῦμά των. Ἐνίοτε προκύπτουσι πλείονες καρποὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἢ διὰ τῆς διδασχῆς.

Ὅταν αἱ ἑορταὶ καθ' ἃς μεταλαμβάνουσι, προσεγγύζουσιν, ἦτοι τὰ Χριστοῦγεννα, τὸ Πάτχα, ἡ Πεντηκοστή, τῶν ἀγ. Ἀποστόλων, καὶ ἡ Κοίμησις, δὲν δυνάμεθα σχεδὸν νὰ ἐπαρκέσωμεν εἰς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ἐξομολογήσεων. Τότε ὅπως ποιήσωμεν αὐτάς, ἀναγκάζομεθα νὰ διαμείνωμεν ἐν τοῖς ἀπομεμακρυσμένοις χωρίοις ἅτινα ἀπέχουσι τρεῖς καὶ τέσσαρας ἡμέρας. Τινὰ τῶν πολυανθρωποτέρων μᾶς προσκαλοῦσι συνήθως μετὰ παρακλήσεων ὅπως μεταβῶμεν εἰς αὐτά. Εὐθύς ὅτε γνωσθῇ ἡ ἀφιξίς ἡμῶν, συνήθεια ὑπάρχει νὰ εἰδοποιῶνται πάντες οἱ κάτοικοι διὰ τοῦ δημοσίου κήρυκος, καὶ νὰ γίνηται γνωστὸς αὐτοῖς ὁ χρόνος καθ' ὃν θὰ διαμείνωμεν ὅπως διδάξωμεν καὶ ὅπως ἐξομολογήσωμεν αὐτοὺς, ὡς καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐν ἣ θὰ διατρέψωμεν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς κηρυχθῇ τὸ τοιοῦτον μεχρις οὐ τελειώσωσιν αἱ ἐξομολογήσεις δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν στιγμὴν ἀνεσεως.

Ἐκ τούτου εὐκόλον ἔστι νὰ ἴδῃ τις τὴν μεγάλην διαφορὰν, ἣτις ὑπάρχει μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν διαφόρων τόπων, καὶ πόσον οἱ τοῦ Αἰγίου πελάγους εἰσὶν εὐαγωγότεροι τῶν λοιπῶν. Μόλα ταῦτα ἔχουσι καὶ αὐτοὶ ἐνίοτε τὰς δυστροπίας αὐτῶν. Οἱ μοναχοὶ αὐτῶν συχνότατα ὁμιλοῦσιν αὐτοῖς, δυσμενῶς περὶ τῆς πίστεως, καὶ τῶν μυστηρίων ἡμῶν ὅπερ ταρασσῆ αὐτοὺς καὶ ψυχραίνῃ ἐνίοτε, ἀλλὰ μόλις ὑπερικήσῃ τις τὰς ἀμφιβολίας των, πρῶτοι προκαλοῦσιν εἰς συζήτησιν τούτους τοὺς ψευδοδιδασκάλους· παροργίζονται ἐναντίον αὐτῶν καὶ βεβαίως ἠθέλον κακοποιεῖ αὐτοὺς ἐὰν δὲν ἐφροντίζωμεν νὰ τοὺς καθησυχάζωμεν. Πρέπει τις νὰ περιμένη πάσας ταύτας τὰς ἀσταθείας χαρκακτῆρος παρὰ λαῶ φύσει ἀστάτῳ καὶ ὀλίγον πεφωτισμένῳ. Ἐν Ἑλλάδι μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ πρέπει τις νὰ ὑπομένη τὰς ἀντιρρήσεις καὶ νὰ βαδίζει πάντοτε τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Σήμερον οἱ ἄνθρωποι ψέγουσι μεγαλοφώνως πᾶν ὅ,τι λέγετε, τὴν δ' ἐπαύριον ἐπανερχονται ὅπως ἀκροασθῶσιν ἡμῶν μετὰ τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Τούτου δ' ἀπόδειξις ἀρίδηνλος εἶναι τὸ κατ' ἔτος συμβαίνον ἐν Νάξῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἀγίας Λαρεῆς. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἀνέχονται τὴν μετὰληψιν ἡμῶν ἢ ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἀπλοῦς ἄρτος ἄζυμος καὶ συνεπῶς ὅλη μὴ δυναμένη νὰ μεταβληθῇ εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δὲν δύνανται ἐπίσης ν' ἀνεχθῶσι τὴν φυλαττομένην εὐχαριστίαν ἡμῶν ἐντὸς τῶν ἀρτοφοριῶν ὑπὸ ἐν μόνον εἶδος. Λέγουσι καὶ

προσπαθοῦσι νὰ ἀποδείξωσιν κατ' αὐτούς ὅτι ἐκτὸς τῆς τελέσεως θυσίας, ὁ χωρισμὸς τῶν δύο εἰδῶν δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένος. Μ' ὅλα ταῦτα τὴν ἐορτὴν τῆς ἀγίας Δωρεᾶς, οὐδεὶς ἐργάζεται ἐν ὅλῃ τῇ νήσῳ, καὶ πανταχόθεν ὀρῶνται μεταδαινόντες εἰς τὸ φρούριον ἐν ἐορτασίοις ἐνδύμασιν, ὅπως παραστῶσιν εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν Λατίνων. Ἄμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐξεληθόντος τῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς ἀγίας Δωρεᾶς, οἱ μὲν ῥίπτωνται κατὰ γῆς κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ ὅπως διέλεθ' διὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν· οἱ δ' ἔχοντες ἀσθενεῖς θέτουσιν αὐτούς ἐν ταῖς ὁδοῖς παρακαλοῦντες μεγαλοφάνως τὸν Κύριον ἡμῶν ὅπως θεραπεύσῃ αὐτούς. Πάντες ἀσπάζονται μετὰ σεβασμοῦ τὴν βᾶσιν τοῦ Ἡλίου¹, καὶ ἐγγίζουσι ἐπ' αὐτοῦ ἄνθη καὶ κλάδους μύρτου ἅπερ ἀκολούθως καταθέτουσιν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν καὶ διασκορπίζουσι ἐπὶ τῶν κτημάτων αὐτῶν, ὅπως θέσωσιν αὐτὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Σωτῆρος.

Οὐδὲν θὰ συνετέλει μᾶλλον ὅπως συνδέσῃ κάλλιον τοὺς χριστιανούς τῶν δύο δογμάτων καὶ νὰ ἀγιάσῃ τὰς οἰκογενείας των, ἢ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ πρὸ πολλοῦ μελετωμένου σχεδίου ὅπως ἰδρυθῇ ἐν Νάξῳ μοναστήριον Γαλλίδων Οὐρσουλίνων. Ὁ Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος εὐγενῆς Γενουίνσιος ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἰουστινιανῶν, ἀρχιερεὺς πλήρης ζήλου καὶ ἀρετῆς παρεχώρησεν ἤδη αὐταῖς μέγα γῆπεδον εἰς τὸ ὠραιότερον μέρος τοῦ φρουρίου, πλησίον τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ μεγάρου αὐτοῦ, ὑποσχόμενος ἔτι αὐταῖς καὶ ἄλλα πολλὰ.

Διὰ τὸ τόσον ἀναγκαῖον τοῦτο καθίδρυμα θὰ ἐπήρουν δύο ἢ τρεῖς Γαλλίδες μοναχί, ἵνα δόσωσιν αὐτῷ τὸν πρῶτον τύπον ἐν χρόνῳ βραχυτέρῳ τῶν τεσσάρων ἢ πέντε ἐτῶν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦτο θὰ συνέρρουσιν πολλὰ θυγατέρες ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν πασῶν τῶν νήσων, ὥστε θὰ ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ προστεθῶσι νέαι κατοικίαι. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἐκεῖθεν, πάντες οἱ Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι μὲ παρεκάλουν ζωηρότατα νὰ ἐπισπεύσω ὅσον τὸ δυνατόν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ θεαρέστου τούτου ἔργου, ὅπερ ὁ θάνατος τοῦ πατρὸς Ῥοβέρτου Σωγῆρου² εἶχεν ἀναβάλῃ. Τὸ ἐμπόδιον τῆς πρώτης συστάσεως, ὅπερ ἐστὶ συνήθως τὸ δυσχερέστερον, ἐξέλειπεν ἐκ τοῦ μέσου διὰ τῆς ἐλευθεριότητος εὐσεβοῦς καὶ πλουσίου προσώπου, ὅπερ συνετέλεσεν ἤδη πολὺ, καὶ ὅπερ εἶναι πρόθυμον νὰ συντελέσῃ ἔτι πολὺ μᾶλλον.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς δυσκολίας ἃς φαντάζονται ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι αἱ ἐλάχισται πασῶν, διότι τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος εἶναι τόπος σχεδὸν τόσῳ ἐλεύθερος, ὅσον καὶ ἡ χριστιανωσύνη.

1. Αἱ γαλέραι τῶν Τούρκων φαίνονται μόνον ἄπαξ ἢ δις τοῦ ἔτους ὁ-

1 Τὸ γνωστὸν ἐκκλησιαστικὸν σκεῶς τῶν δυτικῶν ἐν ᾧ φυλάττεται ὁ ἅγιος τῆς λειτουργίας. Σ. Μ.

2 Ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τῶν δουκῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Σ. Μ.

πω; λάβωσι τοὺς φόρους, οὐδέποτε δ' ἔρχονται ἐν Νάξῳ, ἐπειδὴ ὁ λιμὴν δὲν εἶναι ἀσφαλῆς. Συνήθως προσορμῶνται εἰς τοὺς λιμένας Δριὸ καὶ Ἀγίχ Μαρίνα (Σάντα Μαρίνα) τῆς νήτου Πάρου.

2. Αἱ μοναχί ἔπονται ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἐν τῷ μέσῳ τῶν λατινικῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν οἰκιῶν τῶν εὐγενῶν, οἵτινες ἔχουσι μεγίστην ὑπόληψιν.

3. Πλεῖσται νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πολὺ ὀλιγώτερον σεβασταὶ ἢ ἡ Νάξος, ἔχουσι δύο ἢ τρεῖς μοναστήρια Ἑλληνίδων μοναχῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς προστασίας οὐδέποτε δ' ἠκούσθη ὅτι συνέβη τι ἀπρεπές ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἡ Θήρα ἔχει μονὴν λατινικῶν καλογοραίων Δομινικανῶν, αἵτινες ἰδρυσαν αὐτὴ καὶ ἐγκατεστάθησαν πρὸ 200 τουλάχιστον ἐτῶν. εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι οὐδέποτε οἱ Τούρκοι ἠνόχλησαν αὐτάς· τουναντίον ἀπονέμουσιν αὐταῖς πᾶν εἶδος τιμῆς καὶ σεβασμοῦ, τόσον διὰ τὴν ὑπόληψιν ἣν γενῶν ἐν αὐταῖς ἡ ἀγία καὶ ἀποκεχωρισμένη ζωὴ αὐτῶν ὅσον ἕνεκα τῆς ἀνατροφῆς, δι' ἧς θεωροῦσιν ὡς ἀπαρξίαντον ἄσυλον πάντα τόπον, ἐνθα ὑπάρχουσι γυναῖκες εἰς ἐν συνηγμέναι καὶ ἀπερωμέναι τῷ Θεῷ.

4. Τὰ σχολεῖα τῶν θηλέων οὐδεμίαν αἴττησιν προξενουσιν ἐν Τουρκίᾳ, διότι περὶ οὐδενὸς ἄλλου φροντίζουσι ἢ περὶ τῶν ἀρρένων. Τὸ μόνον ὅπερ ἔσεται ἀναγκαιότατον ὅπως τηρηθῇ, ὅταν αἱ Οὐρσουλίαι μοναχί ἔλθωσιν ἐν Νάξῳ, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βρασιλέως, ἐστὶν ἵνα πορευθῶσιν αἱ τὰ πρῶτα φέρουσαι οἰκογένειαι πρὸς τὴν Καδῆ τοῦ τόπου ὅπως δηλώσωσιν αὐτῷ ὅτι ὁ τόπος ἔχει ἀνάγκη γαλλικῆς σχολῆς πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν θυγατέρων αὐτῶν ἐν τιμιότητι καὶ φόβῳ Θεοῦ, συνεπῶς δὲ νὰ λάβωσι παρ' αὐτοῦ ἔγγραφο. Διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου τοῦ Καδῆ τῆς Νάξου δύναται ἵνα ἐπιτύχωσιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τοῦ πρώτου τυχόντος ἀνθρώπου, διαταγὴν, ἣτις δὲν θὰ στοιχίσῃ πλέον τῶν πέντε σκούδων. Δι' αὐτῆς αἱ μοναχί ἔσονται ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῶν, ὑπηρετοῦσαι τὸν Θεὸν κατὰ τὸν προορισμὸν αὐτῶν, μετὰ τσαύτης ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας ὅπως ἐν ταῖς ἰδίαις αὐτῶν μοναῖς ἐν Γαλλίᾳ.

Ἄνυπολόγιστον τυγχάνει πόσας ὑπηρεσίας παρέξουσι εἰς τε τὴν θρησκείαν καὶ τὰ καλὰ ἥθη. Διὰ μόνου τοῦ μέσου τῶν ὑποτρόφων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν, ἃς ἤθελον διδάτῃ, καὶ εἰς ἃς ἤθελον ἐμπνεύῃ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, θὰ ἐμόρφουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ θὰ προσηλύτιζον ὀλοκλήρους οἰκογενείας.

Κακὴ συνήθεια ὑπάρχει ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει ὅτι αἱ χῆραι, ὅσον νέαι καὶ ἂν ᾧσι, δὲν νυμφεύονται ἐκ νέου. Πλεῖσται θυγατέρες τῶν καλλιτέρων οἰκῶν, ἐπειδὴ δὲν ἔχουσι τὰ μέσα ὅπως νυμφευθῶσι συμφώνως πρὸς τὴν καλὴν καταγωγὴν αὐτῶν, εἶναι ἐνίοτε ἐκτεθειμέναι εἰς μεγάλας συμφοράς. Ἦκουσα προσέτι νὰ ἐρωτῶσι μετὰ δακρύων, πότε τέλος ἰδρ-

θήσεται ἐν Νάξῳ τὸ τόσον ἐπιθυμητὸν Μοναστήριον; Αἱ νῆσοι Τήνος, Μύκονος, Ἄνδρος, Κέως, Κύθνος, καὶ Μήλος ἐπαναλαμβάνουσιν ἐνίοτε τὴν αὐτὴν ἐρώτησιν. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ὡς πρῶτον γνωσθῆ ἡ ἕδρα τοιοῦτου σχολείου, πλείστα θυγατέρες τῶν πρώτων λατινικῶν καὶ ἑλληνικῶν οικογενειῶν θέλωσι σπεύσει νὰ ἔλθωσιν.

Ἐν τῷ Αἰγαίῳ Πελάγει ἡ κλίσις τῶν γυναικῶν ῥέπει φύσει εἰς τὸν μονήρη βίον. Αἱ λατινικαὶ οικογένειαι καὶ καθ' ὑπόδειγμα αὐτῶν αἱ ἑλληνικαί, ἔχουσιν ἐνίοτε θυγατέρας αἵτινες κατ' ἰδίαν ἐκλογὴν ἐνδύονται τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἀποσυρόμεναι τῶν συναναστροφῶν, καὶ δηλοῦσαι διὰ τούτου ὅτι ἐγκαταλείπουσι τὰ ἐγκόσμια. Ἐν Νάξῳ πλείστα ἐπεδόθησαν τὸν βίον τοῦτον. Μεταξὺ τούτων ἡ ἀνεψία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου κάτοχος μεγάλης περιουσίας, περιμένει τὴν ἕδραν τοῦ μοναστηρίου ὅπως εἰσέλθῃ ἐκ τῶν πρώτων καὶ κληροδοτῆ αὐτῇ πᾶν ὅ,τι ἔχει.

Τὸ ἕτερον μέγα μέσον ὑπερ μεταχειριζόμεθα πρό τινων ἐτῶν, ἐξυπηρετοῦν τὰ μέγιστα τὴν προσηλύτησιν πολλῶν εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν, συνίσταται εἰς τὸ ἔργον τῶν ἡμετέρων ἱεραποστόλων, μεταδιδόντων πρὸς διδασχὴν εἰς ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Μέχρι τοῦδε ὁ Θεὸς ἠύλογησε τὴν ἱερὰν ταύτην ἐργασίαν πέραν τῶν προσδοκιῶν ἡμῶν. Οἱ Πατέρες, εἰς οὓς ἀνετέθη τὸ δυσχερὲς τοῦτο ἔργον, ἐπεσκέφθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τὰς νήσους, Σίφνον, Σέριφον, Κέαν, Κύθον, Ἄνδρον, Πάρον, Ὠλίαν, Τήνον, Μύκονον, Ἰκαρίαν, καὶ Κίμωλον, ἐν αἷς ἐδίδαξαν τὴν πρὸς τὸν οὐρανὸν ὁδὸν εἰς πλείονας τῶν 40 χιλιάδων ψυχῶν. Αἱ ἕνδεκα αὐταὶ νῆσοι ἀποτελοῦσι μικρὸν μέρος τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ὑπαρχουσῶν ἔτι ἑτέρων ὀγδοήκοντα, ἀπατῶν κατφνημένων. Τὸ κέντρον τῆς νέας ταύτης ἱεραποστολῆς εἶναι ἡ Νάξος. Οἱ πατέρες δύο μόνον κατ' ἔτος ἠδυνήθησαν νὰ διατρέξωσιν, ὅθεν μικρὸν μόνον μέρος τῶν νήσων τούτων ἐπεσκέφθησαν ὅταν ὁμῶς τύχωσι συνδρομῆς, τὸ σχέδιον εἶναι νὰ συσταθῶσι πλείστα ἐταιρίαι ἱεραποστόλων, ὅπως ἐπισκεφθῶσι πολλοὺς τόπους. Μεταξὺ τοῦ ἄκρου τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Κρήτης, ὑπάρχει μέγας ἀριθμὸς νήσων τὰ μάλα κατφνημένων τὰς ὁποίας δὲν ἐπεσκέφθησαν ἀκόμη. Ἡ Ἐπισκοπή, ἡ Σύμη, ἡ Νίσυρος, καὶ ἡ Κάρπαθος, αἵτινες ἀποτελοῦσι μέρος αὐτῶν, ἔχουσιν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς ἐπισκέψεως τῶν ἱεραποστόλων. Ὅπως παραχθῶσιν ἐν ἀπάσαις ταύταις ταῖς νήσοις δι' ἀρκεῖς καρποί, δὲν ἀρκεῖ νὰ μεταβῶσιν οἱ ἱεραπόστολοι ἅπαξ ἢ δίς, καὶ ἐὰν διαμείνωσι μῆνας ὀλοκλήρους ἐν αὐταῖς, ἀπαιτεῖται νὰ ἐπανέρχωνται συχνάκις καὶ ἐπαναλαμβάνωσι τὰς ἰδίας ἀληθείας ἀκαταπαύστως. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι αἰσθάνονται ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἀνάγκην, ἣν ἔχουσι τῆς βοήθειας ταύτης. Ὅταν οἱ ἱεραπόστολοι ἀπέρχονται ἐκ τῆς μιᾶς νήσου ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὴν ἄλλην, μετὰ πολλῆς συγκινήσεως παρακαλοῦσιν αὐτοὺς ἢ νὰ διαμείνωσι μακρότερον παρ' αὐτοῖς ἢ νὰ ἐπανεέλθωσι ταχέως.

Πᾶσαι αἱ ὥραι τοῦ ἔτους εἰσι κατάλληλοι πρὸς τοιαύτας ἱερὰς περιουσίας, καὶ εὐχῆς ἔργον ἔσται εἰ ὑπῆρχον ἀρκετοὶ ἱεραπόστολοι ὅπως ἐνασχολῶνται εἰς τόσον θεάρεστον καὶ ὠφέλιμον ἔργον, οἷον ἔσται τὸ τοιοῦτον ὅλα ταῦτα καταλληλοτέρα ἐποχὴ εἶναι ἡ Τεσσαρακοστὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἡ νηστεία τῶν Χριστουγέννων, διαρκούσα τεσσαράκοντα ἡμέρας· τὸ Πάσχα, ὑπερ διαρκεῖ σχεδὸν δύο μῆνας· ἡ νηστεία τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, αἵτινες μεταβάλλονται κατὰ τὰς μεταβολὰς τοῦ ἀρχαίου ἡμερολογίου. Αἱ νηστεαὶ αὐταὶ εἰσι δι' αὐτοὺς ἐποχὰι κατανύξεως καὶ προσευχῆς. Ἐν αὐταῖς μὲ ὀλίγον ζῆλον καὶ ἐπιμέλειαν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐπαναφέρῃ τις αὐτοὺς εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀγνότητα τῆς πίστεως.

Ἐκ τινων ἐπιστολῶν γραφειῶν ἐν Παρισίοις περὶ τῆς προόδου τῶν ἱεραποστόλων τούτων, παρακινήθεντες πολλοὶ διακεκριμένοι ἄνθρωποι ἐζήτησαν πληροφορίας παρ' ἐμοῦ περὶ τῆς μεθόδου μετ' ἧς φερόμεθα πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὅσον ἀφορᾷ τὸ σχίσμα ὑπερ καταθλίβει τὴν ἐκκλησίαν των. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ὀμολογία καὶ ἀπλουσία. Συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐγγραφώμεν εἰς τὸν νοῦν τῶν λαῶν ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις ἡμῶν τὰς ἀληθείας τῆς καθολικῆς πίστεως, καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν ἀκαταπαύστως ἐν ταῖς κατηχήσεσι ἡμῶν τὰ ἀμφισβητούμενα ἄρθρα. Ἀφοῦ ἀπαιτήσωμεν τὴν πίστιν δημοσίᾳ, προσπαθοῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν καὶ ἰδίᾳ ὅσον ἕκαστον ἄτομον ἐν τῇ μετανοίᾳ. Ὡς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν δόγμα, ὑπερ δὲν ἔχει ἐν ἑαυτῷ τι κακόν, οὐδένα ὑποχρεοῦμεν νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτὸ καὶ ἀσπασθῆ τὸ λατινικόν. Ὅταν ὁμῶς εὐρίσκωνται ἐφημέριοι ἢ ἕτεροι κληρικοὶ πλανώμενοι εἰς ἄρθρα τινὰ τῆς πίστεως, οἱ ὀρθόδοξοι ἔχουσι περὶ ταύτου κανόνας τῆς ἁγίας ἕδρας, καθ' οὓς δύνανται νὰ κοινωνῶσι μετ' αὐτῶν εἰς πᾶν ὅτι ἔχουσι καλὸν καὶ χρήσιμον, ὀφείλουσι δ' ἵνα ἀπορρίπτωσιν εὐθραῶς τὰ λοιπά. Συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τούτους ὀδηγοῦμεν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ἐκείνους. Οἱ ἀνοήτοι οὐδὲν συμμορφωθῶσι πρὸς ταῦτα, δὲν λαμβάνουσι παρ' ἡμῶν τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν. Ἐνεκα τούτου ὁμῶς δὲν παύομεν μεταδιδόντες εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἵνα διδάσκωμεν αὐτοὺς. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἀπαλείβομεν αὐτοὺς ἐκ τῶν λατινικῶν ἐκκλησιῶν, ὅσχις ἔρχονται νὰ ζητήσωσι τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ προτείνωσιν ἡμῖν τὰς ἀμφιβολίας αὐτῶν, ὅπως γεννηθῆ ἐν αὐτοῖς ὑπόληψις καὶ κλίσις πρὸς τὰς τελετὰς ἡμῶν. Ἡ ἐπιήκεια αὕτη καπακτᾷ τὰ πνεύματα, καὶ ἔχομεν τὴν πεῖραν ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἀποτελεσματικωτέρα ὁδὸς ὅπως παρακινήσῃ αὐτοὺς νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν ἑνωσιν τῆς ἐκκλησίας.

Ὡς πρὸς τὰς συμβαινούσας καταχρήσεις ὡς πρὸς τὰ ἥθη πλὴν τῶν δημοσίων διδασχῶν, συνηθίζομεν νὰ συγκαλῶμεν ἰδίᾳ πάντας τοὺς ἰδιώτας τῶν διαφόρων τάξεων τοῦ τόπου, ἐνθα ἡ ἱεραποστολὴ τυγχά-

νει. Τὴν μίαν ἡμέραν γίνεται ἡ συνάθροισις τῶν ἱερέων, τὴν ἄλλην ἢ τῶν οἰκογενειάρχων, τὴν ἄλλην ἢ τῶν ἐμπόρων καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐν ταῖς συναθροίσεσι δὲ ταύταις ἕκαστος διδάσκεται κατὰ βᾶθος τὰ καθήκοντά του καὶ τὰ λάθη εἰς ἃ κοινῶς περιπίπτει. Οἱ ἄκροαταὶ ἐξέρχονται ἐκπεπληγμένοι, ἐπισπεύδοντες ἵνα τακτοποιήσωσι τὰς συνειδήσεις αὐτῶν διὰ τῶν γενικῶν ἐξομολογήσεων. Γνωρίζω νήσους ἐνθα διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐξηφανίσθησαν ἐν ὀλίγαις ἐβδομάσιν ἀρχαιότατα καὶ σκανδαλώδέστατα ἑλκττωματά.

Εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ ἀποστολαὶ αὗται ἱεροκηρύκων δὲν δύνανται νὰ ὑποστηριχθῶσι πολὺ οὔτε νὰ πολλαπλασιασθῶσι καὶ ὅτι ἐὰν ἡ τῆς Νάξου δὲν ἤθελε χρησιμεύσει μόνον ὡς κέντρον τῶν ἀγίων τούτων ἱεροποστολῶν πρέπει πάντοτε νὰ θεωρῆ τις αὐτὰς ὡς χρησιμωτάτας τῆ θρησκείᾳ.¹

Γ.

Ἐκθεσις τοῦ Ἰησοῦτου Ταλλιρῶν περὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας
τῆς νήσου Θήρας

Ἡ Θήρα κεῖται πρὸς νότον τῆς Νάξου ἀπέχουσα αὐτῆς τριάκοντα λεύγας. Ὁ τόπος δὲν εἶναι ὠραῖος, ἀλλ' ὁ λαὸς εἶναι ἡσυχος καὶ εὐσεβής. Οἱ Λατίνου συμποσῶνται εἰς δισχιλίους περίπου, οἱ δ' Ἕλληνας εἰς ὀκτὼ ἢ δέκα χιλιάδας. Ἡ κυρία διαμονὴ τῶν Λατίνων εἶναι ἡ Πόλις, ἢ ὡς ὀνομάζουσιν αὐτὴν ἐν τῇ νήσῳ, τὸ φρούριον τοῦ Σκάρου. Ἐν αὐτῷ ἔστιν ἡ λατινικὴ Μητρόπολις, ἡ οἰκία τῶν Ἰησοῦτων, καὶ ἡ μονὴ τῶν Δομινικανῶν περὶ ἧς ἐλάλησα. Ὁ Ἕλλην ἀρχιεπίσκοπος μετὰ τῶν κυριωτέρων κληρικῶν κατοικεῖ ἐν ἐτέρῳ φρουρίῳ καλουμένῳ Πύργῳ, ἀπέχοντι ὀλίγον τοῦ Σκάρου. Αἱ ἐν Θήρᾳ λειτουργίαι ἡμῶν εἰσὶν ὡς πανταχοῦ διδάσκωμεν, κατηχοῦμεν, ἐξομολογοῦμεν, μοροφῶμεν εἰς τε τὰ γράμματα καὶ τὴν εὐσέβειαν πολυχρήτους νέους Λατίνους καὶ Ἕλληνας, γινομένους καθ' ἡμέραν ἀρίστους κληρικούς.

Ἡ ἐπικρατοῦσα σύμπτωσις παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Θήρας μᾶλλον ἢ ἐν οἰαδῆποτε ἄλλῃ νήσῳ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, διευκολύνει ἡμᾶς πολὺ εἰς τὸ νὰ φέρωμεν πάντας εἰς θεογνωσίαν, ἕκαστον κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τοὺς θεσμούς τοῦ δόγματος αὐτοῦ. Κηρύττομεν, ἐξομολογοῦμεν, κατηχοῦμεν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐκκλησίαις, εἰς τὴν πόλιν, καὶ εἰς τὴν ἐξοχὴν ἀδιακρίτως, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἰδίαις ἡμῶν ἐκκλησίαις. Ὅταν παραγγέλωμεν πνευματικὰς ἀσκήσεις εἰς τοὺς Λατίνους κληρικούς κατὰ τὰς χειρο-

¹ Ὁ Τουρνεφόρτιος ἐν τῇ περιηγήσει αὐτοῦ τῆς νήσου Νάξου τῷ 1701 ἀντιδρᾷ εἰς τὴν ἑκθεσὶν ταύτην τοῦ Ἰησοῦτου Ταλλιρῶν περὶ τῆς ὁμοιοῦς τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων προσθέτων ὅτι ἐκ τῆς ἀσυμφωνίας αὐτῶν οὐδέποτε ὁ Σουλτάνος φοβεῖται ταραχὰς ἐν Νάξῳ Σ.Μ.

τονίας, καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς κατὰ τὰς λοιπὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους, οἱ Ἕλληνας εἰσέρχονται μετ' αὐτῶν ἐκτελοῦντες ὡς αὐτοὶ πάσας τὰς ἀσκήσεις. Τὸ ἡμέτερον τάγμα τῆς Θεοτόκου συνίσταται κατὰ τὸ ἡμῖσι ἐξ Ἑλλήνων, καὶ δὲν τελεῖται ἐν τῇ λατινικῇ μητροπόλει, ἢ παρ' ἡμῶν, ἢ ἐλαχίστη τελετὴ χωρὶς νὰ παρευρίσκωνται. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἀπὸ τινων ἐτῶν εὐρέθησαν πνεύματα ἀνήσυχα προσπαθήσαντα νὰ διαταράξωσι τὴν καλὴν ταύτην συνάφειαν τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ἀλλ' οὐδὲν ἐπέτυχον. Μετὰ τινος ταραχᾶς τὰ πάντα ἐπανήλθον ὡς ἀφ' ἐαυτῶν εἰς τὴν πρώτην ἡσυχον κατάστασιν.

Κατὰ τῷ 1704 τινὲς πλήρεις ζήλου ψευδοῦς ἔδοσαν τῷ Πατριάρχῃ πληροφορίας τόσον ὀλίγον ὁρθὰς περὶ τῆς ὁμοιοῦς, παγιουμένης δσημέραι μετὰξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, ὥστε βεβημένος ἐπὶ τῶν ψευδῶν τούτων πληροφοριῶν παρεφέρθη εἰς μεγάλαν ὑπερβολὰς. Μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς πλείστας ἰδιωτικὰς ἐπιστολάς, συνέταξεν ἐγκύκλιον συνοδικὴν ἐπιστολὴν περιέχουσαν μυρίας ὅσας σκαιὰς ὑβρεῖς κατὰ τῶν δογματῶν καὶ τῶν πράξεων τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, οὐδ' αὐτῶν τῶν ἱεροποστολῶν φεισάμενος. Τὰ μετριώτερα ὀνόματα δι' ὧν ἀπεκάλει αὐτοὺς ἦσαν ἀποπλανηταὶ καὶ λύκοι περιβεβλημένοι δέρματα ἀρνίων ἢ ἐπιστολὴ αὕτη περιεῖχεν εἰς τὸ τέλος ῥητὴν ἀπαγόρευσιν εἰς τοὺς κληρικούς καὶ λαϊκοὺς νὰ ἔχωσι τοῦ λοιποῦ σχέσεις μετ' αὐτῶν. Ἡ βικία αὕτη ἐπιστολὴ ἐπέμφθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐπισκόπους τῆς Θήρας, μετὰ διαταγὴν νὰ ἀναγνωσθῇ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ νὰ δοθῇ ἀμέσως λόγος περὶ παντὸς ὅπερ ἤθελε λάβῃ χώραν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Οἱ Θηραῖτι συνεφώνησαν μετὰξὺ τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ δώσωσιν οὐδεμίαν ἀπάντησιν. Ἀντεπεξῆλθον ἀπὸ μέρους τοῦ Πατριάρχου καὶ ἐβίασαν αὐτοὺς νὰ ἐξηγηθῶσιν. Ἐγραψαν λοιπὸν πάλιν ὅτι ἡ Πανιερότης του δὲν ἀπετείνετο βεβαίως εἰς αὐτοὺς, ὅτι δὲν ἀνεγνώριζον ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Λατίνους καὶ τοὺς Πατέρας, οἵτινες ἦσαν ὀδηγοὶ αὐτῶν, οὐδεμίαν τῶν ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ ἐκφραζομένων ὑβρεων' ὅτι οἱ πατέρες οὗτοι δὲν ἦσαν οὔτε ἀποπλανηταὶ οὔτε λύκοι, ὅτι ἦσαν οἱ πιστοὶ ὀδηγοὶ καὶ οἱ πνευματικοὶ πατέρες τῶν ψυχῶν αὐτῶν, ὅτι ἀφ' οὗτου ἡ Θήρα πρὸ ὀγδοήκοντα καὶ πλέον ἐτῶν εἶχε τὴν εὐδαιμονίαν νὰ ἔχη αὐτοὺς, οἱ ἀφοσιωμένοι εἰς αὐτοὺς ἦσαν, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ κόσμου ὅλου, οἱ καλλίτεροι ἄνθρωποι καὶ χριστιανοὶ τῆς νήσου ὅτι τέλος οἱ πατέρες οὗτοι ἂν καὶ ἦσαν ἐκ γεννητῆς Λατίνου, ἐγίνωσκον κάλλιον τὸ ἑλληνικὸν δόγμα καὶ ἐτίμων αὐτὸ περισσότερο τῶν Ἑλλήνων, ἄλλως τε δὲ ἐὰν ἤθελον ἵνα ὁ λαὸς τῆς Θήρας μὴ ἔχη πλέον σχέσεις μετ' αὐτῶν, ὀφείλουσαν νὰ πέμψωσιν αὐτῷ ἀνθρώπους ἰκανωτέρους, καὶ πλέον ζηλωτὰς καὶ πεπληρωμένους θεοῦ πνεύματος. Συγχρόνως ὁ γάλλος πρεσβευτῆς ἔπεμψε τοὺς διερχομένους αὐτοῦ ὅπως ἐρωτήσωσιν ἐκ μέρους αὐτοῦ τὸν Πατριάρχην ἐὰν κατὰ δια-

ταγήν αὐτοῦ ἐγράφησαν εἰς Θήραν τόσαι ἀπρεπεῖς ὑβρεῖς κατὰ τοῦ δόγματος καὶ τῶν λειτουργῶν τῆς ῥωμικῆς ἐκκλησίας. Ὁ ἡγούμενος τῶν Ἰησουϊτῶν ἐπισκεφθεὶς αὐτὸν ἰδίᾳ, τὸν ἐκέλευσεν ἐπιμένειν μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ νὰ εὐαρεστηθῆ νὰ τῷ ἐξηγήσῃ εἰς τί ἀπήρσαν αὐτῷ οἱ ἱεραπόστολοι καὶ κατὰ τι ἡ διαγωγὴ αὐτῶν ἦτο ἀξιόμιμτος. Αἱ ἀπαντήσεις αὐτοῦ ἦσαν ἀνθρώπου εἰς ἄκρον αἰσθανομένου, ὅτι ἐξηπατήθη μὲν, ἀλλ' αἰσχυνομένου νὰ τὸ δμολογήσῃ.

Οἱ τέσσαρες πατριάρχαι οἱ διαδεχθέντες αὐτὸν ἐφάνησαν μετριότεροι καὶ μάλιστα ὅταν εἰς ἡ δύο πατέρες τῆς Θήρας μετέβησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν δι' ὑποθέσεις τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἐπροβουλοποιήθησαν ἵνα κάμωσιν αὐτοῖς πλείονας περιποιήσεις ἢ εἰς τοὺς ἄλλους.

Ὁ θάνατος τοῦ πατρὸς Λουδοβίκου δὲ Βοασσού, συμβῆς ἐν ἔτος μετὰ τὰς διαφορὰς ταύτας, παρέσχε νέαν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅπως δείξωσι δημοσίᾳ τοῖς ἱεραποστόλοις ἦν εἶχον ἀφοσίωσιν εἰς αὐτούς. Ὁ πατὴρ Βοασσού ἦν ἀγαπητὸς πρὸ πολλοῦ καὶ ἀπεκάλουν αὐτὸν ἅγιον. Ὅτε δ' ἔμαθον ὅτι εὐρίσκειται εἰς κίνδυνον ἤλθον πανταχόθεν ὅπως ζητήσωσι τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ καὶ συστήσωσιν ἑαυτοὺς ταῖς προσευχαῖς αὐτοῦ, αὐτοῖ τε καὶ τὰ τέκνα των φέροντες αὐτὰ παρὰ τὴν κλίνην του. Ἄφ' οὗ δ' ἐξέπνευσεν ἦν ἀδύνατον ἵνα κωλύσωσιν αὐτοὺς νὰ ῥιφθῶσιν ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν πενιχρῶν ἐπίπλων τοῦ δωματίου τοῦ, ἄπερ φυλάττουσιν ἔτι ὡς ἄγια λείψανα.

Καὶ ὁ πατὴρ Ἰάκωβος Βουργῶν ἔστιν ἐν Θήρᾳ ἱεραπόστολος διακεκριμένος, εἰς ὃν πᾶσα ἡ νῆσος ἔχει ἄκραν ἐμπιστοσύνην. Ἐξυπηρετοῦσι τὸν ζῆλον αὐτοῦ αἱ ἱκτρικαὶ αὐτοῦ γνώσεις, καθ' ὅσον ἔχει πολλὰς. Κερδίσας διὰ τούτου τὴν καρδίαν τῶν ἀτοίκων τῶν πέντε γειτονικῶν νήσων, Ἰου, Ἀμοργοῦ, Φολεγάνδρου, Σικίνου καὶ Ἀνάφης. Ποιεῖ καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἐκδρομὰς, συγκρατῶν οὕτω τὴν καθκρότητα τῆς πίστεως καὶ ἀγνὰ ἤθη. Εἰς τοὺς Γάλλους τούτους Ἰησουῖτας, δύνανται τις νὰ προσθέσῃ τοὺς Ἰταλοὺς οἵτινες καρποφόρως ἐργάζονται ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ ἀνηλούση τοῖς Ἑνετοῖς. Κατοικεῖται δ' ἡ νῆσος ὑπὸ εἴκοσι περίπου χιλιάδων ψυχῶν ὧν τὰ δύο τρίτα εἶναι Ἕλληνες, ἡ ὑπόλοιπος διαφορὰ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῆς Τήνου καὶ τῶν νήσων τῶν ὑποτελῶν τοῖς Τούρκοις εἶναι ὅτι, οἱ κληρικοὶ αὐτῶν δὲν ἔχουσι τὴν ἄδειαν νὰ ἀσκήσωσι τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἔργα, ἐκ μὴ λάβωσι τὴν ἄδειαν τοῦ λατίνου ἐπισκόπου. Πλὴν τούτου ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἰδιαιτέρας ἐνεργείας αὐτῶν ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν ὡς ἄλλαχοῦ. Οἱ πατέρες Ἰησουῖται ἐργάζονται παρ' αὐτοῖς μετὰ μεγάλου ζήλου καὶ ἐπιτυχίας. Ἐν καιρῷ εἰρήνης μεταβαίνουσιν εἰς Μύκονον καὶ Ἄνδρον, ἐρχόμενοι ἐνίοτε εἰς βοήθειαν ἡμῶν εἰς Νάξον.

Ἰδοῦ, ἐξοχώτατε, ἡ κατάστασις εἰς τὴν ἀφῆκα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τὰς ἱεραποστολικὰς ἐταιρίας ἡμῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ὑψηλότης ὑμῶν ἐ-

τίμησε πάντοτε αὐτὰς διὰ τῆς προστασίας καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτῆς. Ζητῶ ὑμῖν ταπεινότατα τὴν ἐξκκοιούθησιν ταύτης ἐν ὀνόματι ὄλων τῶν ἱεραποστόλων τῶν ὑπὸ τὴν σκέπην ὑμῶν ἐργαζομένων. Αἱ διαβεβαιώσεις ἄς περὶ τούτου θὰ δώσω αὐτοῖς θὰ ἐμποιήσωσι αὐτοῖς νέον θάρρος ὅπως ὑποφέρωσι τοὺς κόπους τοῦ ἔργου αὐτῶν καὶ νέαν πεποίθησιν ὅπως δίδωσιν ὑμῖν λόγον περὶ αὐτῶν.

Νομίζω ὅτι ἡ ὑψηλότης ὑμῶν εὐχαρίστως θὰ ἔβλεπε περιγραφὴν τῆς νέας νήσου τῆς ἐξελθούσης τῆς θκλάσσης πρὸ τινων ἐτῶν ἐν τῷ μυθῷ τῆς Θήρας. Ἀνεκονώθη μοι ἡ συνημμένη ἔκθεσις ἦν συνέταξαν ἐπὶ τόπου δύο τῶν ἡμετέρων Ἰησουϊτῶν ἄνδρες ἀκριβέστατοι.

Μένω μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ τῆς ὑμετέρας ὑψηλότητος

Ταπεινότητος καὶ εὐπειθέτατος θεράπων

ΤΑΡΙΑΔΩΝ

ἐκ τῆς ἐταιρίας τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ἑλλάδι.

Ἐκ Παρισίων 4 Μαρτίου 1744.

(Ἐκ τῆς γαλλικῆς).

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΟΨΙΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1884

Τὸ ἔτος 1884 (ἔ. ν.) εἶναι ὑπὸ ἔποψιν μετεωρολογικὴν ἐν τῶν μᾶλλον ἀξιοσημειώτων τῆς σειρᾶς 1858 — 1884, ἰδίως ἕνεκα τῶν φαινομένων τῆς θερμοκρασίας.

Πάντες οἱ μέσοι ὄροι ἐλήφθησαν ἐκ 3 καθημερινῶν παρατηρήσεων γενομένων τὴν 8ην π. μ. τὴν 2 μ. μ. καὶ τὴν 9. μ. μ. Εἰς τοὺς μέσους ὅμως ὄρους τῆς θερμοκρασίας, τοὺς ἐκ τῶν τακτικῶν παρατηρήσεων, προσετέθησαν καὶ αἱ ἐξῆς διορθώσεις, ἄς ὅμως ἐδέχθημεν ὡς προσωρινὰς, τὰς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Διευθυντοῦ κ. Σμιτ ἐξαχθείσας μέχρι μείζονος αὐτῶν ἐξακριβώσεως διὰ λεπτομερεστέρων παρατηρήσεων διὰ τῶν ἤδη παραγγελέντων αὐτογράφουτων ὀργάνων. Αἱ διορθώσεις αὐταὶ τῆς μέσης θερμοκρασίας εἶναι διὰ τὸν Ἰανουάριον — 0,61, διὰ τὸν Φεβρουάριον — 0,73, τὸν Μάρτιον — 0,90, τὸν Ἀπρίλιον — 1,12, τὸν Μάϊον — 1,20, τὸν Ἰούνιον — 1,23, τὸν Ἰούλιον — 1,21, τὸν Αὐγούστον — 1,15, τὸν Σεπτέμβριον — 1,02, τὸν Ὀκτώβριον — 0,80, τὸν Νοέμβριον — 0,60, τὸν Δεκέμβριον — 0,57.

Τὰ τῆς θερμοκρασίας λοιπὸν περιέχονται ἐν τῷ ἐπομένῳ πίνακι, ἐν ᾧ πλὴν τῶν γενικῶν ἐξεγομένων τῶν παρατηρήσεων τοῦ 1884 παρέχονται ἐκ τῶν παρατηρήσεων προτέρων ἐτῶν τὰ ἐξυγόμενα τὰ ἀπεικονίζοντα τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ ἐκάστου μηνός.

Μέση θερμοκρασία 1884	Μέση κανονική θερμοκρασία	Διαφορά 1884 Κ	Μέση θερμοκρασία				Μεγ. απόλ. θερμοκρασία 1884	Εξχ. απόλ. θερμοκρασία 1884	Ημέρες	Απόλυτος θερμοκρασία			
			Μεγίστη	Ελάχιστη (μέση)	Ετος αὐτῆς	Ετος αὐτῆς				Μεγ.	Ελάχισ.	Ετος	Ημέρες
6,12	7,95	-1,83	11,11	3,75	1858	14,7	(-1,5)	(20)	21,0	-10,0	1850	23	
7,67	8,60	-0,93	12,63	4,77	1879	16,3	—	—	23,1	-6,2	1882	2	
10,57	11,24	-0,67	14,19	6,64	1864	21,8	—	—	28,4	-5,7	1874	8	
15,85	15,00	0,85	17,82	10,91	1862	27,1	7,4	3	33,4	-2,3	1882	9	
19,67	19,93	-0,26	22,24	17,56	1869	29,5	12,0	3	38,1	6,2	1875	1	
22,54	24,33	-1,79	26,65	22,54	1879	30,5	15,5	21	40,3	13,7	1882	5	
25,09	26,94	-1,85	28,19	25,09	1866	34,5	17,7	4	40,7	16,2	1859	17	
24,15	26,52	-2,37	28,91	24,15	1860	34,6	17,6	19	40,6	15,1	1860	6	
21,01	23,21	-2,20	25,67	20,49	1875	29,7	14,7	30	39,3	11,0	1873	26	
18,17	18,56	-0,39	20,74	13,63	1859	27,6	12,2	21	35,0	3,6	1866	22	
11,17	13,88	-2,71	16,61	11,17	1878	20,1	4,6	28	27,9	1,4	1861	30	
11,70	10,10	1,60	12,81	7,66	1866	18,9	6,6	8	21,2	-4,0	1859	20	

Ἐν τῷ πίνακι αὐτῷ ἡ πρώτη στήλη περιέχει τὴν μέσην θερμοκρασίαν τοῦ 1884, ἡ δευτέρα τὴν μέσην (κανονικὴν) θερμοκρασίαν ἐξαχθεῖσαν ἐκ τῶν παρατηρήσεων 1858—1884, ἡ τρίτη τὴν διαφορὰν τῶν δύο αὐτῶν μέσων θερμοκρασιῶν, ἡ τετάρτη τὴν μεγίστην καὶ ἡ πέμπτη τὴν ἐλάχιστην μέσην θερμοκρασίαν τοῦ ἀντιστοιχοῦντος μηνὸς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐτῶν 1858—1884 μετὰ τοῦ ἔτους ἐκάστης αὐτῶν ἡ ἕκτη τὴν μεγίστην καὶ ἡ ἑβδόμη τὴν ἐλάχιστην ἀπόλυτον τῶν μηνῶν τοῦ 1884, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκάστου αὐτοῦ τέλους ἡ ὄγδοη τὴν μεγίστην ἀπόλυτον θερμοκρασίαν καὶ ἡ ἐνάτη τὴν ἐλάχιστην ἀπόλυτον θερμοκρασίαν δι' ἕκαστον μῆνα μετὰ τοῦ ἔτους καὶ τῆς ἡμέρας τοῦ μηνός. ¹

Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ 1884 ἦτο 16,015, ἐπομένως κατὰ 1,05 κατωτέρα τῆς κανονικῆς ἐτησίως θερμοκρασίας 17,20, ἐξαχθείσης ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν ἐτῶν 1858—1884.

Ἐὰν συγκρίνωμεν τὴν μέσην θερμοκρασίαν τοῦ 1884 πρὸς τὴν τῶν προτέρων ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1858 εὐρίσκομεν ὅτι ἡ τοῦ 1884 εἶναι κατωτέρα πάσης ἄλλης, πλὴν τῆς τοῦ 1858 (16,13)

Καὶ ὅμως ὅπως διάφορος εἶναι ὁ χαρακτήρ τῶν δύο ἐτῶν 1884 καὶ 1858. Διὰ τὸ 1858 προκύπτει ἡ χαμηλὴ μέση θερμοκρασία ἰδίως ἐκ τῶν χειμερινῶν μηνῶν, ἐξ ὧν ὁ μὲν Ἰανουάριος εἶχε μέσην θερμοκρασίαν 3,36, ὁ δὲ Φεβρουάριος 4,37, ἦτοι τὴν κατωτάτην ἐν ὅλῃ τῇ σειρᾷ 1858—1884 ἐκ τῶν λοιπῶν μηνῶν ἄλλοι μὲν εἶχον θερμοκρασίαν κατωτέραν τῆς κανονικῆς, ἄλλοι δ' ἀνωτέραν ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰούλιος. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν λοιπὸν τοῦ 1858 ἦτο χειμῶν δριμύς, πᾶσι δ' αἱ ἄλλαι ὥραι τοῦ ἔτους κανονικαί. Τοῦναντίον τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ 1884 ἦτο θέρος δροσερόν, μάλιστα δὲ πάντες οἱ θερινοὶ μῆνες, Ἰούνιος, Ἰούλιος καὶ Αὐγούστος ἔτι δὲ καὶ ὁ Νοέμβριος εἶχον μέσην θερμοκρασίαν κατωτέραν παρὰ παντὸς ἄλλου ἔτους τῆς σειρᾶς 1858—1884. Ἐκ τῶν ἄκρων ἀπολύτων θερμοκρασιῶν τοῦ 1884 εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ ἡ μεγίστη 34,6 συμβῆτα τὴν 8ην Αὐγούστου. Ἡ ἐλάχιστη δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ, διότι τὸ θερμομετρον τὸ δεικνὺν τυχὴν ἦτο τεθραυσμένον κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἀνε-

¹ Ἐν τῷ πίνακι ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐλάχιστη ἀπόλυτος θερμοκρασία τοῦ Ἰανουαρίου ἡ τῆς 23 τοῦ 1850, ἴση πρὸς -10°. Ἡ θερμοκρασία αὕτη εἶναι ἐντελῶς βεβαία ἐκ παρατηρήσεως τοῦ τότε διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπίου Γ. Βούρη, δημοσιευμένης ἐν τῆς Astr. N.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν Ἀπρίλιον καὶ Σεπτέμβριον εἶναι γνωστά φαινόμενα πείθοντα ὅτι ἡ θερμοκρασία κατήλθε κάτωθεν τοῦ 0. Ὁ ἀρχαιολόγος Ρὸς ἀναφέρει ἐν τοῖς ἀνακονιώσεσιν αὐτοῦ ἐξ Ἑλλάδος ὅτι τὴν 23 Σεπτεμβρίου τοῦ 1832 κατέπεσε χιὼν ἐν Ἀθήναις· τὸ συμβῆν εἶναι βεβαιωμένον καὶ ἐκ ποσορικῶν μαρτυριῶν, μάλιστα δ' ὅτι ἡ χιὼν κατακαλύψατο ὅλην τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν, ἀνέλυσε μὴν ταχέως, ἀφοῦ ὅμως παρέμεινε ὥρας τινὰς τὴν πρωΐαν. Ἐπίσης εἶναι πιστῶς μεμαρτυρημένον ὅτι τὴν νύκτα τῆς 14ης πρὸς τὴν 15ην Ἀπριλίου τοῦ 1854 κατέπεσε χιὼν, ἣτις διατηρήθη ἐπ' ὀλίγας ὥρας τὴν πρωΐαν τῆς 15ης. Κατ' ἀμφοτέρας λοιπὸν τὰς περιστάσεις βεβαίως τὸ θερμομετρον κατήλθε κάτωθεν τοῦ 0. πόσον ὅμως δὲν εἶναι γνωστὸν καὶ ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ περιληφθῇ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πίνακι.

νεώθη δὲ κατὰ τὸν Μάρτιον. Ἐκ τῶν τριῶν ὁμῶς ταχτικῶν ἡμερησίων παρρηγήσεων τῆς 19ης καὶ 20ῆς Ἰανουαρίου, καθ' ἃς συνέβη τὸ μέγιστον ψῦχος τῷ 1884 δυνάμεθα, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸν ἄνεμον καὶ τὴν κάλυψιν διὰ νεφῶν, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ θερμομέτρον δὲν κατήλθε πολὺ κάτωθεν τῆς θερμοκρασίας — 1,5 παρρητηθείσης τὴν 20ῆν Ἰανουαρίου. Τὴν θερμοκρασίαν λοιπὸν ταύτην δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὡς τὴν ἐλαχίστην τοῦ ἔτους 1884.

Καὶ αἱ ἄκραι αὐταὶ ἀπόλυτοι θερμοκρασίαι τοῦ 1884 συμφωνοῦσι πρὸς τὸν ὅλον μετεωρολογικὸν χαρακτηρὰ τοῦ ἔτους αὐτοῦ. Ἡ κατωτάτη θερμοκρασία — 1,5 δὲν εἶναι ἀσυνήθης διὰ τὰς Ἀθήνας, διότι κατὰ μέσον ὄρον ἀνὰ πᾶν δευτέρον ἔτος κατέρχεται τὸ θερμομέτρον κάτωθεν τοῦ 0 τοῦλάχιστον ἀπαξ, μάλιστα δ' ἐν πολλοῖς ἔτεσι καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἢ μεγίστη ὁμῶς θερμοκρασία 34,6 εἶνε ἢ γνωστὴ κατωτάτη ὡς μεγίστη θερμο. οὐ μόνον τῆς σειρᾶς τῶν ἐτῶν 1858-1884, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ 1853 ἔτι δὲ καὶ τοῦ 1847, τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει πρὸς τὸ 1884, ὃν ὁμῶς ἐν συνόλῳ θερμότερον τοῦ 1884, κατὰ τοὺς 10 αἰῶνας Ἰανουαρίου μέχρις Ὀκτωβρίου, τῶν ὁποίων ἡ θερμοκρασία εἶναι γνωστὴ. Τοῦ 1853 εἶναι γνωστὴ ἢ θερμοκρασία μόνον ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρις Ὀκτωβρίου.

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς ἄκρας θερμοκρασίας τοῦ 1858 εὐρίσκομεν καὶ ἐν αὐταῖς τὸν ὅλως διάφορον χαρακτηρὰ τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἀπὸ τὸν τοῦ 1884. Ἡ ἐλαχίστη θερμοκρασία τοῦ 1858 ἦτο — 6,1 (τὴν 31ῆν Ἰανουαρίου), ἐπανειλημμένως δὲ κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ κατήλθε τὸ θερμομέτρον κάτωθεν τοῦ 0 θίς τὸν Ἰανουάριον (μέχρι — 6,1) θίς τὸν Φεβρουάριον (μέχρι 4 — 1,) καὶ τρις τὸν Δεκέμβριον (μέχρι — 2,2).

Τὰ τῆς βαρομετρικῆς θλίψεως παρέχονται ὑπὸ τοῦ ἐξῆς πίνακος, ἐν ᾧ ἡ μὲν πρώτη στήλη περιέχει τὴν μέσθη θλίψιν τοῦ ἀντιστοιχοῦντος μηνὸς διὰ τὸ 1884, ἡ δὲ δευτέρα τὴν κανονικὴν αὐτοῦ θλίψιν καὶ ἡ τρίτη τὴν μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰν: Ἐννοεῖται ὅτι αἱ παρατηρήσεις εἶναι εἰσχυγμέναι εἰς θερ. 0 καὶ ἰσχύουσι δι' ὄψιν 106,4 ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

	Μέση 1884	Βαρ. θλίψιν καν.	Διαφορὰ 1884-καν.
Ἰανουάριος	756,00	754,88	1,12
Φεβρουάριος	752,84	754,91	— 2,07
Μάρτιος	753,42	751,19	2,23
Ἀπρίλιος	748,28	751,22	— 2,94
Μάιος	752,62	751,43	1,19
Ἰούνιος	752,02	750,63	1,99
Ἰούλιος	750,52	749,95	0,57
Αὐγούστος	250,92	750,34	0,58
Σεπτέμβριος	753,98	752,65	1,33
Ὀκτώβριος	753,88	753,81	0,07
Νοέμβριος	754,45	753,66	0,79
Δεκέμβριος	754,38	753,21	0,17

Ἐντεῦθεν ἐπιταί ἡ μέση ἔτησία βαρομετρικὴ θλίψις τοῦ 1884 ἔση πρὸς 752,74 ἑπομένως μείζων τῆς ἔτησίας μέσης κανονικῆς θλίψεως 752,37 κατὰ 0,37 χμ. Παρουσιάζει δ' ἡ διαφορὰ τῆς θλίψεως κατὰ μῆνα πρὸ τὴν κανονικὴν ἐκτόπισιν τῆς ἐλαχίστης θλίψεως εἰς τὸν μῆνα Ἀπρίλιον, ὅστις εἶχε μέσθη θερμοκρασίαν μείζονα τῆς κανονικῆς καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπεκράτησαν πολὺ οἱ νότιοι ἄνεμοι.

Ὡς πρὸς τὰ τῆς ὑδρομετρικῆς καταστάσεως παρέχόμεν τὰς παρατηρήσεις μόνον ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου, διότι ἔκτοτε ἤρχισαν καὶ πάλιν γινόμεναι τοιαῦται διὰ ψυχομέτρου. Ἡ ὑδρομετρικὴ κατάστασις παρέχεται εἰς ἑκατοστὰ τοῦ κόρου, ἐν τῷ αὐτῷ δὲ συγχρόνως πίνακι παρέχεται καὶ ἡ μεγ. καὶ ἐλ. ἀπόλ. ὑγρασία. Σύγκρισις πρὸς πρότερον ἔτη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνη διὰ τὴν ἔλλειψιν μακρᾶς σειρᾶς τοιούτων παρατηρήσεων.

Ἰούνιος	61,7	93	32
Ἰούλιος	58,7	92	26
Αὐγούστος	60,3	100	22
Σεπτέμβριος	64,0	92	39
Ὀκτώβριος	74,7	99	33
Νοέμβριος	84,2	100	54
Δεκέμβριος	89,4	100	45

Τὰ τῶν ἀνέμων παρέχει ὁ ἐξῆς πίναξ, ἐν ᾧ παρέχεται ἢ ἐπεκράτησις ἑκάστου τῶν 8 κυρίων ἀνέμων εἰς ἑκατοστὰ (καὶ δέκατα τούτων) τῆς διαρκείας ἑκάστου μηνὸς δι' ἑκάστον τούτων, τῆς διαρκείας δὲ τοῦ ὅλου τοῦ ἔτους διὰ τοῦ μέσου ἔτησίους ὄρους:

	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW
1884 x. 1884 x.	1884 x.	1884 x.	1884 x.	1884 x.	1884 x.	1884 x.	1884 x.	1884 x.
Ἰανου.	67,7	14,9	3,2	30,8	0,0	1,8	9,0	3,9
Φεβρου.	53,0	11,6	13,7	28,5	4,6	2,6	4,5	4,8
Μάρτ.	26,9	8,5	4,8	19,9	3,2	4,7	0,0	3,4
Ἀπρίλ.	10,0	7,4	6,7	18,6	3,3	4,4	4,5	5,0
Μάιος	22,6	4,6	25,8	18,0	1,1	1,5	3,2	2,7
Ἰούνιος	4,1	3,4	4,4	24,9	2,3	4,4	3,3	2,5
Ἰούλιος	35,5	8,0	16,1	49,2	0,0	0,9	4,1	2,4
Αὐγούστ.	23,7	5,7	36,6	44,9	0,0	2,2	0,0	1,5
Σεπτέμ.	32,2	8,0	25,6	38,3	2,2	2,2	2,2	2,7
Ὀκτώβ.	28,0	8,9	14,0	27,4	2,2	0,9	5,4	2,2
Νοέμβ.	57,8	12,0	27,5	2,2	2,6	3,3	3,7	6,7
Δεκέμ.	26,0	14,2	19,3	26,2	3,2	2,2	1,40	4,7
μέσ. ὄρος δι' ὅλον τὸ ἔτος	34,7	8,9	16,2	48,9	12,0	1,8	3,2	3,3

Εἰς ἑκάστον ἄνεμον ἀντιστοιχοῦσι δύο στήλαι, μία μὲν διὰ τὸ 1884, μία δὲ εἰς τὴν κανονικὴν διάρκειαν ἑκάστου τῶν ἀνέμων, ἐξαχθεῖσα ἐκ

τῶν παρατηρήσεων ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1858 μέχρι τοῦ 1884. Σημειοῦνται δ' οἱ ἄνεμοι διὰ τῶν γενικῶν παραδεδομένων ἀρχικῶν γραμμάτων (καὶ τοῦ συνδυασμοῦ αὐτῶν) N (=Nord, Βορρᾶς) E (=Est, Ἀνατολή), S (=Sud, Νότος) καὶ W (=West, Δύσις). Ὡς ἐκ τοῦ πίνακος δὲ φαίνεται, ἐπεκράτησαν κατὰ τὸ 1884 ἄνεμοι, οἵτινες δὲν εἶναι οἱ συνήθως ἐπικρατοῦντες. Ἀντὶ τῶν NE καὶ SW ἐπεκράτησαν δηλαδὴ οἱ N καὶ S.

Ἡ κάλυψις τῶν νεφῶν παρέχεται ὑπὸ τοῦ ἐξῆς πίνακος :

Ἰανουάριος	4,9
Φεβρουάριος	4,4
Μάρτιος	4,8
Ἀπρίλιος	3,7
Μάιος	2,3
Ἰούνιος	2,9
Ἰούλιος	1,2
Αὐγούστος	1,8
Σεπτέμβριος	2,2
Ὀκτώβριος	3,6
Νοέμβριος	6,7
Δεκέμβριος	3,6
μέσον	3,52

Ἡ κλίμαξ τοῦ πίνακος αὐτοῦ εἶναι ἡ γενικὴ παραδεδομένη τοῦ νὰ σημαίνεται ἡ ἐντελής κάλυψις διὰ 10.

ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς καταπτώσεως ὕδατος ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν (βροχὴν, χιόνα, ὀμίχλην, δρόσον) τὸ ἔτος 1884 δὲν πρῶσιάζει τι τὸ ἔκτακτον. Τὸ ὅλον ποσὸν τοῦ καταπετόντος ὕδατος ἦτο 360 mm, ἐπομένως κατὰ 50 mm κατώτερον τοῦ μέτου ὄρου 410, πολὺ δὲ κατώτερον τοῦ ποσοῦ 830, καταπετόντος κατὰ τὸ ἔτος 1883, τὸ ὅποσον εἶναι τὸ πολυμυρότατον πάντων τῶν ἐτῶν 1858—1884.

Ἐν συνόλῳ λοιπὸν τὸ ἔτος 1884 εἶναι ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων ἐτῶν μετεωρολογικῶς, ἕνεκα τῆς χαμηλῆς αὐτοῦ θερμοκρασίας κατὰ τοὺς θερινοὺς ἰδίους μῆνας καὶ τῆς ἐπικρατήσεως ἀνέμων, οἵτινες δὲν εἶναι οἱ συνήθως ἐπικρατέστεροι ἐν Ἀθήναις.

Ἐκ τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν τῶν ἰδρυθέντων ὑπὸ τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ θέλομεν περιορισθῆ κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ τῆς Λαρίσσης.

Τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ ἔκαμεν ὁ αὐτόθι καθηγητῆς τῶν μαθηματικῶν κ. Δημητριάδης, εἰς ὃν ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη ὡς καὶ εἰς τοὺς ἐπιμελῶς ἐν ἄλλοις σταθμοῖς ἐργασθέντας. Τὸ αὐτὸ λέγεται ἐνταῦθα καὶ διὰ τὸν ἐπιμελέστατον βοηθὸν τοῦ Ἀστεροκοπείου Α. Βούρλην.

Οἱ μέσοι ὄροι τῆς βαρομετρικῆς θλίψεως καὶ τῆς θερμοκρασίας ἐξήχθησαν ἐκ τριῶν καθημερινῶν παρατηρήσεων γενομένων ἐπίσης τὴν 8^{ην} π. μ. τὴν 2^{αν} μ. μ. καὶ τὴν 9^{ην} μ. μ. Ἡ ἔντασις καὶ ἡ διεύθυνσις ἀνέμου ὡς καὶ ἡ κάλυψις ὑπὸ νεφῶν διὰ ἡμερησίας ἐκάστοτε ἐκτιμήσεως, ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ἐντεῦθεν.

Ἡ σύγκρισις τῆς θερμοκρασίας πρὸς τὴν τῶν Ἀθηνῶν ἐγένετο ἄνευ διορθώσεως τινος ταύτης, διότι τοιαύτη διόρθωσις δὲν εἶναι ἔτι γνωστὴ διὰ τὴν Λαρίσσαν, ἡ δὲ σύγκρισις ἐγένετο διὰ χωρισμοῦ τῶν παρατηρήσεων ἐκάστου μηνὸς εἰς δεκαήμερον, εἴτα δὲ τῶν μέσων μηνιαίων ὄρων. Τοιοῦτοτρόπως ἔχομεν κατὰ τὸ ἐνδὸν λεπτομερῆ καὶ ἀκριβῆ σύγκρισιν τῆς μετεωρολογικῆς καταστάσεως τῶν δύο πόλεων διὰ μέρος τοῦ ἔτους 1884.

Ὁ ἐπόμενος πίναξ παρέχει τὴν μέσων θερμοκρασίαν, τῆς Λαρίσσης κατὰ δεκαήμερα καὶ μῆνας, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῆς διαφορὰν τῆς τῶν Ἀθηνῶν (ἐπομένως Α—Α) :

	Α' δεκάς			Β' δεκάς			Γ' δεκάς			Μῆν	
	Θερμ. Α.	Α—Α	Θερμ. Α.	Α	Α	Θερμ. Α.	Α—Α	Θερμ. Α.	Α—Α	Θερμ. Α.	Α—Α
Μάρτιος	8,37	-1,96	8,83	-1,24	12,82	-1,21	10,01	1,47			
Ἀπρίλιος	13,93	-1,17	16,32	-0,61	17,45	-1,48	15,91	-1,07			
Μάιος	18,01	-0,72	21,18	-0,95	21,46	-0,27	20,22	-0,65			
Ἰούνιος	23,75	-8,82	21,51	-1,49	21,46	-6,29	22,92	-0,87			
Ἰούλιος	24,52	-0,31	28,51	-0,31	25,79	-1,11	26,27	-0,40			
Αὐγούστος	26,38	-1,09	24,01	-0,39	22,12	-1,88	24,17	-1,08			
Σεπτέμβριος	21,67	-2,10	18,63	-2,27	20,30	-1,13	20,20	-1,83			
Ὀκτώβριος	17,90	-2,37	18,23	-2,00	12,70	-3,63	16,28	-2,66			
Νοέμβριος	11,60	-1,57	6,29	-5,28	6,15	-4,42	8,01	-3,96			
Δεκέμβριος	5,58	-7,75	5,26	-6,14	7,69	-4,38	6,18	-6,09			

Ὡς ἐκ τοῦ πίνακος εἶναι καταφανεὲς ἡ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας τοῦ θέρους εἶναι μικρά, μάλιστα δὲ ἡ τῆς Λαρίσσης κατὰ ἐν δεκαήμερον (τὸ 2^{ον} τοῦ Ἰουλίου) εἶναι ἀνωτέρα τῆς τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ διαφορὰ ὅμως αὐξάνει καθόσον ἡ ὥρα τοῦ ἔτους βαίνει πρὸς τὸν χειμῶνα. Ἡ Λαρίσσα λοιπὸν ἔχει χειμῶνα πολὺ δριμύτερον τοῦ τῶν Ἀθηνῶν, θέρους ὅμως ἐξίσου σχεδὸν θερμὸν. Ἐὰν τὸ θέρους ἦτο θερμότερον ἴσως ἢ κατ' αὐτὸ θερμοκρασίᾳ τῆς Λαρίσσης θὰ ἦτον ἀνωτέρα τῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὀργάνων τοῦ σταθμοῦ τῆς Λαρίσσης ἐστάλησαν πρὸ τινος θερμομέτρα πρὸς παρατήρησιν τῆς μεγίστης καὶ ἐλαχίστης ἐκάστοτε θερμοκρασίας, ἔτι δὲ καὶ ψυχρόμετρον.

Περὶ τῶν ἀκρων ἀπολύτων θερμοκρασιῶν τῆς Λαρίσσης ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι τέλους 1884 δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμέν τι ἐντελῶς ἀκριβῆς, διότι δὲν ὑπῆρχον ἔτι αὐτόθι θερμομέτρα πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἐκάστοτε μεγίστης καὶ ἐλαχίστης θερμοκρασίας, τὰ ὅποια ὅμως ἐστάλησαν

ἤδη καθὼς και υγρόμετρον (ψυχρόμετρον). Ἐκ τῶν 3 ὁμῶς κανονικῶν ἡμερησίων παρατηρήσεων τῆς θερμοκρασίας ἐξάγεται ὅτι ἡ μεγίστη παρατηρηθεῖσα θερμοκρασία ἦτον ἡ τῆς 2 μ. μ. τῆς 20^{ης} Ἰουλίου ἔση πρὸς 34, 5, καθ' ἣν και ἐν Ἀθήναις ἦτο ἡ μεγίστη θερμοκρασία τοῦ 1884 μετὰ τὴν τῆς 8^{ης} Αὐγούστου και ἔση πρὸς 34, 6. Ἡ ἐλάχιστη θερμοκρασία παρατηρήθη ἐν Λαρίσση τὴν 8^{ην} π. μ. τῆς 28^{ης} Νοεμβρίου ἔση πρὸς — 4, 6. Βεβαίως αἱ δύο αὐταὶ θερμοκρασίαι τῆς Λαρίσσης διὰ τὸ 1884 δὲν ἀπέχουσι πολὺ τῶν ἄκρων ἀπολύτων θερμοκρασιῶν και δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν εἰς τοιαῦται. Σημειωτέον δ' ἐντὺς ὅτι τὸ θερμομέτρον κατήλθεν ἐν Λαρίσση κάτωθεν τοῦ 0 δις τὴν Νοέμβριον και τρίς τὸν Δεκέμβριον.

Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῆς καλύψεως διὰ νεφῶν κατὰ τοὺς μῆνας Ὀκτώβριον, Νοέμβριον και Δεκέμβριον, ἐξάγεται ὅτι αὕτη ἐν συνόλῳ εἶναι μείζων ἐν Λαρίσση ἢ ἐν Ἀθήναις, ἢ ἔντασις ὁμῶς τῶν ἀνέμων, κατωτέραν πρὸς πληρεστέραν σύγκρισιν ὁμῶς ἀπαιτεῖται μικροτέρα σειρά παρατηρήσεων. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς μῆνας τὸ ποσὸν τῆς ἐν Λαρίσση καταπεσοῦσης βροχῆς ἦτο κατώτερον ἢ ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τούτου ὁμῶς δὲν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐν Λαρίσση ἐν γένει καταπίπτει ὀλιγώτερον ποσὸν ὕδατος, διότι τοῦτο ὑπόκειται εἰς τοσούτας ἀνωμυλίας, ὥστε ἀπαιτεῖται μακρὰ σειρά παρατηρήσεων.

Προσεχῶς θέλομεν παράσχει γενικὴν ἔποψιν τῶν ἐξαγομμένων και ἄλλων σταθμῶν.

Α. Κ. Κοκκίδης

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΖΩΙΚΗΣ ΔΑΜΑΛΙΔΟΣ

ΚΕΙ ΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΧΟΛΕΡΑΣ *

Μεταξὺ τῶν παρὰ τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν βουλὴν εἰσαχθέντων νομοσχεδίων, ἀριθμοῦνται δύο ἀπορῶντα τὴν δημοσίαν υγίαν, τὸ μὲν περὶ δαμυλισμοῦ, τὸ δὲ περὶ κινήσεως. Προκειμένου περὶ τόσον ἰδιοτρόπου ρυθμίσεως υγειονομικῶν θεσμῶν τῆς χώρας, ἐπιτραπήτω μοι, ὅπως ὡς ἰατρός και ὡς πολίτης, ἐκφέρω παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ πρώτου νομοσχεδίου, ἀφιέμενος τὴν ἐκτίμησιν τοῦ τόσον ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ὅσον και ὑπὸ κοινωνικὴν ἔποψιν ἐνδιαφέροντος δευτέρου εἰς τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ, ἂν και δὲν θεωρῶ ἀπὸ σκοποῦ νὰ παρατηρήσω συντόμως και ἐπὶ τούτου, ὅτι πρὸ ἐτῶν ἄλλῶν ἢ νόθησις τῆς καταχρηστικῶς ἐν τοῖς ἐμπορικῶς καταστήμασι και μάλιστα ἐκείνοις τῶν ἐ-

* Ἀνεκοινώθη ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ φυσιγνωστικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου.

παρχιῶν πωλουμένης θεϊκῆς κινήσεως ἦτο συχνή. Σήμερον ὁμῶς τὰ πράγματα ὀπωσδήποτε μετέβαλον ὄψιν, μόνον δὲ τοὺς προκατειλημμένους ἢ τοὺς διηνεκῶς τυραννουμένους ὑπὸ χρονίων διαλειπόντων πυρετῶν ἀκούμεν ἐνίοτε παραπονουμένους διὰ τὴν ποιότητα τοῦ φαρμάκου τούτου, οὗ τὸ ἀνίσχυρον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, φρονοῦμεν, ὅτι ἐγκρίεται μᾶλλον εἰς τὴν ποσότητα και τὴν φύσιν τοῦ πυρετοῦ ἢ εἰς τὴν ποιότητα.

Διὰ τοῦ νέου νόμου θὰ προτιμηθῇ ἡ ἀρίστη κατὰ τὸν ἐπιθέτου ἀρίστη ἐννοεῖται βεβαίως ἢ καθαροτέρα μεταξὺ τῶν πρὸς δοκιμασίαν ὑποβληθησομένων δειγμάτων διαφόρων ἐργοστασιῶν κινήσεως, ἀλλ' οὐχὶ και ἀπάντων τῶν τοιούτου εἶδους ὑπαρχόντων. Ἐξηγουόμεθα.

Ἴνα χαρκτηρίσωμεν χημικόν τι προϊόν, και ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν κίνησιν, ὡς ἀρίστην, δεόν νὰ ὑποβάλωμεν τὸ προϊόν τοῦτο, οὐχὶ διαφόρων ἀλλ' ἀπάντων τῶν ἐργοστασιῶν εἰς συγκριτικὴν ἐξέτασιν γενησομένην ὑπὸ διεθνούς ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐκ χημικῶν και ἰατρῶν ὅπως κατορθώσωμεν νὰ ἀνακαλύψωμεν τὸ γνησιότερον εἰς ὃ μόνον ἀρμόζει τὸ ἐπιθετον ἀρίστη. Τοιαύτη δὲ ἔρευνα, εἰρήνηθω ἐν παρόδῳ, οὔτε εὐκόλος, ἀλλ' οὔτε και ἐπικτη φάνεται ἡμῖν ἐνταῦθα.

Ἐν τούτοις περιορισθῶμεν εἰς τὸ πρῶτον ὡς εἶπομεν ζήτημα, τὸ τοῦ δαμυλισμοῦ.

Ἄν και παρήλθον σχεδὸν 60 ἔτη ἀφ' οὗ ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας και τὰ περὶ ἐνηργήθη τὸ πρῶτον ἐπιτυχῶς ὁ δαμυλισμὸς ἐπὶ ἐνὸς τρίτου τοῦ πληθυσμοῦ διὰ ζωικῆς δαμυλίδος, οὐχ' ἦττον οἱ διασημότεροι τῶν ἐκεῖ ἰατρῶν ἀμφισβητοῦσιν ἔτι, εἰν ἢ κατὰ τὴν εὐλογίαν προφυλακτικὴ δύναμις τῆς τελευταίας ταύτης εἶναι ἔση πρὸς τὴν ἀπὸ ἀνθρώπου λαμβανομένην δαμυλίδα ὕλην. Δὲν διαφωνοῦσιν ὁμῶς μόνον οἱ Ἰταλοὶ ἰατροὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, οἱ πλεῖστοι και ἔγκριτοι μάλιστα διαφόρων ἄλλων ἐθνῶν ἰατροὶ, ἐν οἷς οἱ Γερμανοὶ Reuter και Hunger, οἱ Ἀγγλοὶ Gregory και Cressy και ὁ Γερμανο-Ρῶσος Thiele προτιμῶσι τὸν δι' ἀνθρωπίνης λέμφου δαμυλισμὸν. Ὅταν δὲ ἀπεδείχθη ὅτι διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς τελευταίας ταύτης μεθόδου μετεδόθησαν μὲν, ἐν ὀλίγαις ἀληθῶς περιστάσεσι, σοβαρὰ νοσήματα ὡς ἡ σύφιλις κτλ. ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἀτόμον, ἀπεδόθη δὲ ὑπὸ τινῶν εἰς τὸν δαμυλισμὸν ἐν γένει ἠξέσταθῆναι δὴθεν τῶν νεωτέρων γενεῶν, ὡς και ἡ ἀξίησις τῆς θνησιμότητος κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν (αἱ τελευταῖαι δύο αἰτιάσεις χρήζουσιν ἐπὶ ἀποδείξεων), ἢ καταφορὰ κατὰ τοῦ δαμυλισμοῦ ἐν γένει ἐκορυφώθη. Ἐκτοτε βλέπομεν τοὺς ἰατροὺς τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν διηρημένους, τοὺς μὲν παραδεχομένους τοὺς δὲ ἀπορρίπτοντας ἐτελῶς τὸν ὑποχρεωτικὸν δαμυλισμὸν. Εὐτυχῶς μόνον ἡ Ἑλλάς ἐξαιρεῖται τοῦ κανόνος τούτου, καθότι οἱ ἰατροὶ αὐτῆς ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ πεισθῶσι κατὰ τὴν τελευταίαν φθοροποιὸν ἐπιδημίαν τῆς εὐλογίας περὶ τῆς ἀναμφιβόλου ἀξίας

της ευεργετικής ανακαλύψεως του Jenner. Ἡ περὶ τῆς δ' λόγος πάλιν βιβλιογραφία παρωξύνθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπὸ δεκαετίας οἱ κατὰ τῆς δαμακλίδος πατριῶται καὶ συνάδελφοι ἡμῶν ἐξακολουθοῦσιν ἐπιδιώκοντες τὴν διὰ τοῦ γερμανικοῦ κοινοβουλίου κατάρτησιν τοῦ ὑποχρεωτικοῦ δαμακλισμοῦ. Δὲν ἠρκέσθησαν δὲ εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ τῷ 1883 ἐν τῷ ἐν Βέρνη τῆς Ἑλβετίας διεθνεῖ συνεδρίῳ ἀπεφάσισαν νὰ υποβάλλωσι τὴν αἴτησιν τῶν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Ἀρχικαγκελάριον πρίγκηπα Βίσμαρκ. Συνεπεία δὲ τῶν διαβημάτων τούτων τὸ κοινοβούλιον παρεδέχθη τὸν σχηματισμὸν πολυμελοῦς ἐπιτροπῆς συγχειμένης ἐκ βουλευτῶν, ἰατρῶν καὶ ἰατρικῶν ἐπιστημοτήτων τοῦ Βερολίνου, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος καὶ τρεῖς τῶν μᾶλλον ἐνθέρμων ἀντιπάλων τοῦ δαμακλισμοῦ. Μετὰ ἀρκετὰς συσκέψεις ἡ ἐπιτροπὴ ἀνεκοίωσεν εἰς τὸ Reichstag ὅτι συμφέρει νὰ διατηρηθῆται ὁ ὑποχρεωτικὸς δαμακλισμὸς ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως ν' ἀντικατασταθῆ ἡ ἀνθρωπίνη δαμακλὶς διὰ τῆς ζωϊκῆς. Συζητηθήσεται ἐπομένως προσεχῶς ἡ γνώμη αὕτη τῆς ἐπιτροπῆς ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, φρονῶ δὲ ὅτι τὸ κοινοβούλιον θὰ ἐπιψηφίσῃ αὐτήν, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ συμβῆ τὸ ἐναντίον, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ χρῆσις τῆς ζωϊκῆς δαμακλίδος δὲν εἶναι πάντῃ ἀκίνδυνος ἰδίᾳ μάλιστα ὡς ἐκ τῶν οὐχὶ τόσον σπανίως ἐπιγιγνομένων, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐκτετακμένων πυρετογενῶν ἐρισυπελάτων, ἅτινα καὶ εἰς θάνατον ἐνίοτε ἀπολήγουσιν.

Μετὰ τ' ἀνωτέρω, καὶ μάλιστα ἀφοῦ οὐδὲν ἐπείγει μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῶν, φρονοῦμεν ὅτι ὀφείλομεν ν' ἀναμείνωμεν τὴν ὀριστικὴν ἀπόφασιν τοῦ κοινοβουλίου ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος καὶ ἐν καταφατικῇ μὲν περιπτώσει νὰ ἐξετασθῆ καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ πολυμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐὰν συμφέρῃ κατὰ τὸ παρὲν ἢ παρ' ἡμῶν σύστασις ἐργοστασίου δαμακλίδος. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲν διστάζω ποσῶς νὰ ἐκφέρω ἀπὸ τοῦδε ἐναντίαν γνώμην, διότι πρὶν ἢ συστηθῆ καὶ ἐν Ἑλλάδι τοιοῦτον ἐργοστάσιον δέον νὰ προπαρασκευασθῆ τὸ ἀπαιτούμενον εἰδικὸν ἰατρικὸν προσωπικὸν ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἡ ἐπιτυχίς τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἴδου ἡ περὶ τούτου γνώμη τοῦ ἐν Weimar ἰατροῦ Pfeiffer, μυστικοῦ ἰατρο-συμβούλου καὶ προέδρου τοῦ ἐκεῖ δημοσίου ἐργοστασίου δαμακλίδος. « Συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τῶν κ. δαμακλιστῶν ἰατρῶν (Imfärzte, méde-ins-Vaccinateurs) L. Voigt καὶ Piza ἐν Ἀμβούργῳ, Riesel ἐν Ἀλλῃ Wiefenmann ἐν Στούττγερτ καὶ Feiler ἐν Βερολίῳ προσθεῖω ὅτι ἡ ἀξία τῆς ἐμβολιαστικῆς μεθόδου τοῦ Jenner διὰ τῆς ἀνθρωπίνης μόνον δαμακλίδος ἢ διὰ τοιαύτης μεμιγμένης μετὰ γλυκερίνης ὡς καὶ ἡ διὰ ζωϊκῆς δαμακλίδος εἶναι ἡ αὕτη, μετὰ τὴν παρατήρησιν ὅτι ἡ ἐξάσκησις αὐτῶν δέον νὰ ἐνεργῆται ὑπὸ εἰλημόνων καὶ εὐσυνειδήτων ἰατρο-δαμακλιστῶν. (. . . vorausgesetzt, dass die Technik in geschulten und gewissenhaften Händen ruht). » Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐξακολουθεῖ περαιτέρω « δέον νὰ ἐπιτηρηθῆται ἡ ἐκ-

παίδευσίς τῶν δαμακλιστῶν ἰατρῶν ὡς καὶ ὁ διορισμὸς αὐτῶν. » (... auch hat der Staat die Ausbildung und Anstellung der Impfärzte zu überwachen). Τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι καὶ ὁ Jenner (Varieties and modifications of the vaccine pustule pag. 13) καὶ ἕτεροι τινές.

Εἶτα δέον νὰ ἐρευνηθῆ ἀκριβῶς ἐὰν ἡ προμήθεια κατὰλλήλων μόσχων πρὸς παραγωγὴν δαμακλίδος ὕλης δὲν παρουσιάζει δυσχερεῖς, ἔτι μᾶλλον δὲ ἐὰν αὕτη δὲν εἶναι λίαν δαπανηρὰ.

Σημειωτέον ὅτι ἡ τῶν Μεδιολάνων δεδοκιμασμένη πρὸς δαμακλισμὸν ὡς κατὰλληλος δαμακλὶς ὕλης, ἥς μεγάλην νῦν ποιεῖται χρῆσις καὶ ἐν Γερμανίᾳ τιμᾶται πρὸς δαμακλισμὸν 20 ἀτόμων τρία περίπου φράγκα, ἤτοι δι' ἕκαστον ἄτομον 15 περίπου λεπτά. Ὁ δὲ φαρμακοποιὸς Santer ἐν Γενεύῃ τῆς Ἑλβετίας πωλεῖ ἐκάστην φιάλην περιέχουσαν ἐκ τῆς αὐτῆς δαμακλίδος ὕλης ποσότητα ἰκανὴν ὅπως δαμακλισθῶσι 40—50 ἄτομα ἀντι 25 φράγκων, ἤτοι 50 λεπτὰ δι' ἕκαστον ἄτομον. Φρονοῦμεν ὅτι ἀπέναντι τοιαύτης εὐτελοῦς τιμῆς δὲν συμφέρει ἡμῖν νὰ συστηθῆ ἀπὸ τοῦδε κατὰστήμας πρὸς παραγωγὴν δαμακλίδος ὕλης ἐν Ἑλλάδι.

Κάλλιον νὰ ὠφεληθῶμεν ἐκ τῆς πείρας ἄλλων ἢ νὰ ἀποκτήσωμεν τοιαύτην ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ δημοσίου ταμείου.

Σχετικῶς πρὸς τὸ ἀρνητικὸν συμπέρασμα ὑπερ δίκτυπὸν ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς κυβερνητικῆς προθέσεως τῆς ἀφορώσης τὴν σύστασιν εἰδικοῦ καταστήματος πρὸς παραγωγὴν δαμακλίδος ἐν Ἑλλάδι, νομίζω πρέπον νὰ θίξω πρωτοβούλως ἕτερόν τι ἀντικείμενον τῆς δημοσίου υγείας ἀσυγκρίτῳ λόγῳ πλέον κατεπεῖγον.

Προκειμένου περὶ τοῦ ἀγαθοῦ σκοποῦ τῆς ὅσον ἐνεστὶ βελτιώσεως τῶν ὑγιεινῶν συνθηκῶν ἐν αἷς διατελοῦμεν καὶ ἔστω ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ἡ Ἑλλάς ἐπαπειλεῖται σήμερον ὅπως ἀπαντᾷ τὰ μέχρι τοῦδε μὴ προσβληθέντα ὑπὸ τῆς ἀσιατικῆς χολέρας ἐπίλοιπα κρᾶτη τῆς Εὐρώπης, θεωρῶ σκόπιμον νὰ ἐπιστήσωσιν οἱ ἀρμόδιοι τὴν προσοχὴν τῶν ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσβολῆς τῆς μάλιστα ταύτης τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν λανθάνει οὐδένα ὅτι ἀπὸ ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος καὶ ἕκτοτε ἀκολουθοῦμεν ἐναγωνίως τὴν πορείαν τῆς νόσου ταύτης, ἥτις ὡς φοβερὸν φάσμα κρεμάμενον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν ἔστειλεν ἐν Αἰγύπτῳ μόνον 30,000 περίπου ψυχὰς εἰς τὸν τάφον.

Δύο τινὰ ὡς τὰ μᾶλλον προφυλακτικὰ κατὰ τῆς ἰνδικῆς χολέρας μέσα παραδέχεται ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη, οἷον

Α'. Τὴν σχετικὴν ἀπομόνωσιν τῶν χολεριῶντων καὶ τῶν ὑπόπτων τῆς νόσου, καὶ

Β'. Τὴν καθαριότητα ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ.

Ὡς πρὸς τὸν πρῶτον ὅρον παρουσιάζεται ὡς κατεπεῖγουσα ἀνάγκη ἡ παρεμπόδισις τῆς εἰσβολῆς τῆς νόσου ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, οὐχὶ διὰ

των συνήθων λοιμοκαθαρτηρίων, ατινα θεωροῦνται τὴν σήμερον γενικῶς σχεδὸν ὡς τόσον ἀνωφελῆ ὅσον καὶ κατχθλιπτικὰ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς διεθνεῖς συναλλαγὰς προπύργια καὶ ἀ τῆς χολέρας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιμελοῦς καὶ κατ' ἰδίαν ἰατρικῆς ἐξετάσεως ἐκάστου τῶν ἐκ μεμολοσμένων ἢ ὑπόπτων μερῶν εἴτε διὰ ξηραῖς εἴτε διὰ θλαστότης προερχομένων τριξεδιωτῶν. Ὅσοι ἐξ αὐτῶν προερχομένων ἐκ μὴ ἐπιχολέρων καὶ μὴ ὑπόπτων τόπων δὲν φέρουσιν οὐδὲως συλπτώματα προδρομικὰ τῆς νόσου δύνανται νὰ ἐλευθεροκοινωνήσωσιν ἢ καὶ νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς ὀλιγοήμερον ἐπιτηρητικὴν κάθαρσιν, οἱ δὲ ὀπωτδήποτε πάσχοντες ἢ ὑποπτοί, πρέπει νὰ ἀπομονωθῶσιν ἐν παρκαπήγμασιν ἢ σκηναῖς καὶ νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν δέουσαν ἀπομόλυνσιν. Ἐν περιπτώσει δὲ ἐν ἧ δὲν τελεσφοροῦσι τὰ μέτρα ταῦτα τῆς γενικῆς προφυλάξεως, χάρις τινος καὶ ἐν ἧ μόλαταῦτα ἢ νόσος εἰσβάλλει εἰς αὐτήν, δέον ἢ ἀρχῇ νὰ καταφύγη δραστηρίως εἰς τὰ τῆς μερικῆς προφυλάξεως. Ἄμυ τῆ ἐμρχνίσει ἐν τινι πόλει τοῦ πρώτου χολεριοῦ κορούσματος ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀπομονοῦται ὁ οἶκος ἐν ᾧ συμβαίνει τοῦτο καὶ νὰ τοποθετηθῇ ὁ χολεριοῦν ἢ ὁ ὑποπτος τῆς νόσου ἢ καὶ τὸ πτώμα εἰς παρκαπήγματα ἀλλήλων χωρισμένα ἢ καὶ καθ' ὠρισμένης ὥρας τοῦ ἔτους εἰς σκηναῖς. Εἶτα ἐνεργεῖται ἡ ἀπομόλυνσις τοῦ οἴκου μεθ' ὅλων τῶν ἐν αὐτῷ ἐμπεριεχομένων πραγμάτων ὅπως καὶ ἡ τῶν ἀποπάτων. Ἐπὶ τῆς καταλλήλου ἐκτελέσεως τοῦ σπουδαίου ἔργου τούτου ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀγρυπνώσιν οἱ ἀρμόδιοι ἰατροὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας. Οὕτω πως ἐπέτυχα ἐγὼ αὐτὸς νὰ περιορίσω μικρὰν ἐπιδημίαν χολέρας ἐν Δήλῳ κατὰ τὸ ἔτος 1865. Κατὰ φυσικὸν λόγον ὁ σπινθήρ σβέννυται εὐκολώτερα ἀπὸ τὴν πυρκαϊάν. Ἄλλ' ἐπὶ τῆ ὑποθέσει ὅτι ἡ νόσος μόλαταῦτα ἀναπτύσσεται ἐπιδημικῶς, ἡ ἀνάγκη τῆς εἰρημένης ἀπομονώσεως μένει ἢ αὐτὴ Ἐπομένως ἡ ἀρχὴ πόλεως τινος ἐπαπειλουμένης ὑπὸ τῆς χολέρας ὀφείλει ἐγκαίρως, ἢ γουν πρὸ τῆς εἰσβολῆς αὐτῆς νὰ φροντίζη διὰ τὴν κατασκευὴν ἐνὸς παρκαπήγματος διὰ τοὺς χολεριοῦντας, ἐτέρου διὰ τοὺς ὑπόπτους τῆς νόσου καὶ τρίτου εἰσέτι μικροτέρου δυνάμενου νὰ χρησιμεύσῃ ὡς νεκροθάλαμος.

Ὡς πρὸς τὸ δεῦτερον ζήτημα τὸ τῆς καθαριότητος ἐν ἧ ἔγκειται κατὰ τὴν γνώμην τῶν διασημοτέρων χολερολόγων ὡς λ. χ. τῶν Cunnigham, Pettenkofer, Pasteur, Koch καὶ ἄλλων κατὰ πρῶτον λόγον ἡ προφυλακτικὴ κατὰ τῆς χολέρας ἰσχὺς, συσταίνεται ὁμοφώνως ἢ καθαριότητος τῶν πλατειῶν, τῶν ὁδῶν, τῶν αὐλῶν, ὡς καὶ ἡ συχνὴ κένωσις καὶ ἀπομόλυνσις τῶν ὑπονόμων καὶ ἀποπάτων.

Εἶναι εὐχῆς ἔργον νὰ πραγματοποιηθῇ αὐτὴ καὶ ἐνταῦθα καὶ νὰ πραγματοποιηθῇ μάλιστα μετὰ περισσοτέρου ἀποτελέσματος παρ' ὅ,τι παρατηρεῖται εἰς τὰ δημόσια οὐρητήρια τὰ τοποθετημένα λ. χ. ἐπὶ τῆς

ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς πλατείας τῆς Ὀμονοίας, ἐν τῷ πρὸ τῶν ἀνακτόρων κήπῳ, ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἀκρᾷ τῆς ὁδοῦ βουλῆς, καὶ εἰς τὴν γωνίαν ἐναντι τοῦ συλλόγου ἡμῶν.

Ἐὰν ἦναι ἀληθές, ὅτι τὸ δημόσιον ταμεῖον δὲν πάσχει πληθῶραν χρημάτων, ἐρωτῶ τί εἶναι συμφερότερον νὰ ἀντιμετωπίσωμεν ὅσον δυνάμεθα τὸν κίνδυνον τῆς χολέρας ἢ νὰ συστήσωμεν κατάστημα πρὸς παραγωγὴν δαμαλίδος, ἢ νὰ δυνάμεθα πᾶσαν στιγμὴν νὰ προμηθευθῶμεν εὐκόλως καὶ οὐ στεροῦνται εἰσέτι κράτη πικραιότερα καὶ μεγαλειότερα τῆς Ἑλλάδος;

Περαιόντες λέγομεν ὅτι, ἂν καὶ θεωροῦμεν ἀφ' ἐνὸς τὸ περὶ κινήσης ζήτημα ὡς παρκαλάπτον κεκτημένα δικαιώματα, δηλαδή τὰ τῶν φαρμακοποιῶν, καὶ ἐκτὸς τούτου ὡς μὴ ἔχον οὐσιώδη σχέσιν μετὰ τῆς δημοσίου ὑγείας καὶ συνεπῶς ὡς μὴ συζητητέον, καὶ ἀφ' ἐτέρου τὸ περὶ συστάσεως δημοσίου καταστήματος πρὸς παραγωγὴν δαμαλίδος ὡς πρῶτον, οὐχ' ἥττον δὲν ἀμφιβάλλομεν ποσῶς περὶ τῆς πατρικῆς ἐν ταῖς προκειμέναις περιστάσει τῆς Σ. κυβερνήσεως ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν ἐν γένει συμφερόντων μερίμνης. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν ἀμφιβάλλομεν ἐπίσης περὶ τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως τῆς κυβερνήσεως νὰ ἀφήσῃ καὶ ἐφέτος παραπονουμένην μίαν πλείονος συμπαθείας ἀξίαν μερίδα τοῦ ἔθνους, τοὺς συνταξιούχους δηλαδή, ὧν ἀποτελοῦμεν καὶ ἡμεῖς μέρος, καὶ δι' οὗς ἐπομένως ἰδιαζόντως ἐνδιαφερόμεθα.

Ἀθῆναι τῆ 20 Δεκεμβρίου 1884.

Βερνάρδος Ὀρνσταϊν

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ Α. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ

Ο ΘΕΟΜΠΑΙΧΤΗΣ

Ὁ Θεομπαίχτης κάνει ἔργου τῆ θρησκείας. Ἐκμεταλλεύεται τὸν Οὐρανὸν, διὰ νὰ ζήσῃ στὴ Γῆ. Τὰ λόγια του πνέει φόβον Θεοῦ Προσέχει αὐστηρᾶ στὲς νέες ἰδέες μὴν ἔχουν τίποτε ἀντιθρησκευτικὸ ἢ ἀλλόθρησκο· καὶ ὅταν δὲν τὸ εὕρη, τὸ πλάθει. Καὶ εἰν ἐκεῖνο ἓνα τι αξιοζητούμενο δι' αὐτόν, ἐπειδὴ τοῦ δίνει τὴν εὐκαιρίαν νὰ κατηγορήσῃ τὸν νεοτεριστὴν ὡς ἄθρησκον, καὶ μ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον νὰ δείξῃ ἀφοσίωσιν εἰς τὰ θεῖα.

Ἐτσι, ἂν ἦναι τοκογλύφος ρίχνει πέπλον παχυλὸν ἀπάνου στὰ στραγγουλήσματα ποῦ κάνει στοὺς ὀφειλέτασ του. Ἄν ἦναι τραπεζορρίχτης, ἔξαναποχτᾷ ἐμπιστοσύνην καὶ νέα κεφάλαια παρακαταθήκης. Ἄν κερ-

δοσκοπή ἀπάνου στὰς ψήφους τῶν χυδαίων, ἀποχτᾶ ὑπόληψιν μέσα στὸν ἄλλο, γίνεται κομματάρχης, καὶ λαβαίνει θέσιν σπουδαίου ἀνθρώπου εἰς τὴν κοινωνίαν.

Ὁ Θεομπαίχτης ἐπιθυμεῖ νὰ προβάλῃ καθεὶς τόπο νεοτεριστὰ καὶ ἀλλόθρησκοι στὴν κοινωνίαν· ἐπειδὴ τοῦ δίνουνε δουλειὰ καὶ ὠφέλειες.

Εἶναι ὁ Θεομπαίχτης φρόνημος ἄνθρωπος.

Ἀποφεύγει τοὺς θορύβους καὶ τὰς συζητήσεις· καὶ εὐχαριστεῖται μόνον εἰς τὴν ἐν ἀσφαλείᾳ διαβολὴν καὶ συκοφαντίαν.

Ἄλλως ἐντυπώνεται βελθῶς εἰς τὴν ἐνυπάρχουσαν διαφθορὰν τῶν ἡθῶν, καὶ τὴν ἀψηφιστὴν τῶν παλαιῶν ἐθῶν. Εἶναι ταχτικὸς εἰς τὴν ἐκκλησίατου· καὶ δὲν λείπει ἀπὸ κανένα ἀπὸ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου.

Ὁ Θεομπαίχτης πασχίζει νὰ συτταίνεται, καὶ πραγματικῶς συτταίνεται, κοντὰ στοὺς ἀνήξερους, διὰ τοῦ εἰσδύοντος πανηροῦ ἐξωτερικοῦτου· ἀλλ' εἶναι ἀποτρόπαιος ἄνθρωπος καὶ κάθε νοήμων καὶ τίμιος συμπελίτηστού, τότε συχαίνεται καὶ τὸν ἀποφεύγει. Οἱ μόνον ἀνόητοι τὸν ὑπολήπτρονται, καὶ ἐκεῖνοι εἶναι τὰ μπαίγνιατου, καὶ, στὴν περίστασιν, τὰ θύματά του.

Ο ΑΓΝΩΜΟΣ *

Ὁ ἄγνωμος δὲν ἔχει γνώμην δικήτου, ἀλλὰ δέχεται καὶ ἀντανακλᾶ, διὰ μίαν στιγμὴν, τὰς γνώμης τῶν ἄλλων, κατὰ ποῦ τοῦ παρουσιάζονται.

Ὁ ἄγνωμος εἶναι ἄλλος καθρέφτης. Ἐλλειπὴς καὶ τοῦτος ἀπὸ ἐδικὴν του εἰκόνα—γνώμην, δέχεται τὴν εἰκόνα—γνώμην κάθε ἄλλου, καὶ τὴν ἀφίνει εὐθὺς μὲν ὁ γνωματεύσας λείψῃ ἀπ' ἐμπρόστου, διὰ νὰ δεχθῇ ἄλλην ἄλλου προσερχομένου.

Πραγματικῶς ὁ τοιοῦτος, εὐρισκόμενος μὲ δημοκράτην, θέλει καὶ αὐτὸς δημοκρατίαν, ὡς μόνην συντείνουσιν εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπίνου κοινωνίας. Ὁμιλῶντας μὲ βασιλικόν, λέγει τὴν βασιλείαν μόνην εἰκόνα τῆς Θεότητος εἰς τὸν Κόσμον, καὶ φρίττει διὰ τὰς παρεχτροπὰς καὶ τὰ ἄτοπα εἰς τὰ ὁποῖα γίνεται αἴτιος ἡ δημοκρατία. Συμφωνεῖ πληρέστατα ὑπὲρ τῆς ἀριστοκρατίας, μὲ ὅποιον εἶναι θεασώτης ταύτης. Καὶ βρῖσκεῖς χρειαζόμενον εἰς τὰς περιστάσεις τὸν δεσποτισμὸν, μὲ τὸν δεσποτικὸν ὁποῦ τοῦ παρακάθεται.

Συνομιλῶντας μὲ θρησκον, προσθέτει καὶ αὐτὸς τὸ ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου». Καὶ μὲ τὸν ὑλιστὴν εὐθὺς ἔπειτα ἐκφράζει καὶ αὐτὸς ἀμφιβολίας· «αἰ, ποὺς ἤξερε! . . . ἄδηλα καὶ ἀβεβαία πάντα.»

Συμβαίνει κάποτε νὰ βρεθῇ ἀνάμεσα σὲ δύο ποῦ διαφωνοῦνε. Κακὸ μεγάλο! Μὰ τότε ὁ φοβερώτερος τῶν δύο, σκεπάζει πρὸς στιγμὴν τὸν

* Ὁχι ὁ ἄγνωμος.

ἀντίπαλόν του εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀγνώμου. Ἄλλὰ μὲν λείπει ὁ νικητῆς ἐκεῖνος, μένει τότε πλέον εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ ἀγνώμου ἢ γνώμην τοῦ μείναντος ἐπὶ τόπου, πρῶν ἀθετημένου! . . .

Κάμνοντας ἔτσι ὁ ἄγνωμος, δὲν εἶναι, ὡς ἤθελε ὑποταθεῖ οὔτε ὑποκριτῆς, οὔτε κλόκκας. Εἶναι μόνον ἄγνωμος. Εἶναι ἔδαφος ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἀπερνᾷ ὁ ἴσκιος τοῦ κάθε δικτάτη, καὶ κατὰ φυσικὸν λόγον ὁ μεγαλύτερος ἴσκιος σκεπάζει τὸν μικρότερον· ἀλλὰ, μὲν λείπει ὁ μεγαλύτερος, μένει τοῦ μικρότερου ὁ ἴσκιος.

Ὁ ἄγνωμος, ἔπρεπε νὰ μὴν ἔχη ψῆφον.

Ο ΑΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΣ

Ὁ ἀντιρρητικὸς στέκει καὶ σ' ἀκούει προσεχτικῶς, καὶ γυρεύει ναῦρη στὰ λεγόμενάτου κάτι, διὰ νὰ ἀντειπῇ. Ἄν δὲν εὔρη τίποτε ἀντιρρητισμὸν . . . αἰ, τί νὰ γένη! Ἄν ὅμως εὔρη, ἀρχίζει εὐθὺς τὴν ἀντίρρηση. Μὰ τότε μὴν ἐλπίσης νὰν τότε πείσης· ἐπειδὴ, τὸ νὰ πεισθῇ, ἤθελ' εἶναι τὸ νὰ χάσῃ τὸ ὑῤεμάτου.

Προφασίζει κάποτε τὴν ἀντίρρησίντου λέγοντας ὅτι ἀγαπάει τὴ σωστότητα, καὶ ὅτι χάριν τῆς σωστότητος θέλει κάθε πρᾶγμα στὸν τόπον του· καὶ χάριν τῆς ἀκριβείας ἀντιλέγει. Καὶ δὲν ὑπορτεύεται διόλου νὰ ἦναι ἡ φύση μᾶλλον ὁποῦ τότε σπρόχνηνι στὴν ἀντίρρηση.

Συμβαίνει δέ, καὶ τοῦτο κατὰ φυσικὸν λόγον, ὁποῦ τὸ πνεῦμα τῆς ἀναντιρρητέως σωματοῦται, καὶ περνᾷ στὰς πράξεις, εἰς τὴν πραγματικὴν ζωὴν Ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα, ὁποῖον καὶ ἂν ἦναι, διευθύνει πάντοτε καὶ διαθέτει τὰ ἔργα, ἐντυπώνοντες τὸν χαρακτήρατου εἰς αὐτά. Ἐτσι, τίποτε πρᾶξινο ἂν ὁ ἀντιρρητικὸς βάνεται καὶ μὲ τὰς πράξεις του εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν λοιπὴν κοινωνίαν, μὲ τὴν ὁποῖαν διαφωνεῖ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν κάπως ἀπομακρύνεται, δυσχεστεῖται, θλίβεται, καὶ τέλος δυστυχεῖ. Ἐπειδὴ ἡ συστηματικὴ ἀντίρρηση, φυσικῶς τῷ λόγῳ φέρνει τὴν ἀπόθνησιν, καὶ συχνὰ καὶ τὴν ἀντιπάθειαν.

Εἰς τούτην του τὴν τελευταίαν φάσιν ὁ ἀντιρρητικὸς ἁμιάζει πολὺ τὸν ἰδιότροπον, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ καθυπερῶ ἰδιότροπος. Ὁ ἰδιότροπος ἡμπαρεῖ καὶ νὰ μὴν ἦναι διόλου ἀντιρρητικὸς.

Ὁ ἐκ συττήματος ἀντιρρητικὸς, ἂν δὲν ἔχη ἄλλα προτερήματα τὰ ὁποῖα νὰ ἀντιζηγίζουνε τὸ ἐλάττωμάτους καταντᾷ ἀνυπόφερτος σὲ κάθε ὁποιακδήποτε ἐμήγυρην ἀνθρώπων.

Τὸ ν' ἀφίνομε ἀναπόκριτες ἀπάνσεις οὐτιδανότητες, εἶναι πάντα φρόνημο. Ἄν λ.χ. ἐν μέσῳ Ἰουλίῳ πῆ κανεῖς ὅτι κάνει ψύχρα, δὲν θὰ ἐπαγώνουμε μὴ ὑποστηρίζοντες ἐπιμόνωσ τὴν κάψα. Καὶ ἂν ἄλλος ἔλεγε ὅτι

οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος ἦναι φιλοπάτριδες καὶ αὐταπάρνητοι, δὲν θὰ ἐχάνοιεν ἢ Ἑλλάς μὴν ἐπιμένοντες νὰ δεῖξωμε τὴν ἐναντίαν ἀλήθειαν.

Ο ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ φιλάργυρος ζῆ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χωρὶς οἰκογένειαν καὶ τότε δὲν στερεῖ παρὰ μόνον τὸν ἑαυτόντου. Ἄν ὁ πόθος τοῦ διὰ τὴν προῖκα τὸν κάμη νὰ λάβῃ σύζηγον, τὴν στερεῖ καὶ ἀπὸ τὰ ἀναγκασιότερα· αὐτὴ ὅμως δὲν δικαιοῦται νὰ παραπονεῖται διὰ τὴν στέρησιν, ἂν ἐν γνώσει τῆς ἐδόθηκε εἰς αὐτόν.

Τὰ παιδιὰ τοῦ, ἐχτὸς ἐξαιρετικῶς θὰ ἰμοιάσουν τοῦ πατέρα τοῦ, καὶ θὰν εὐχαριστοῦνται κ' ἐκεῖνος στὴ τέρησιν. Ἄν κάποιος τοῦ παιδι δὲ τοῦ ἰμοιάσῃ ἱκανοποιεῖται ἀρκετᾶ ἔπειτα ὅταν εἰς τὸν θάνατον τοῦ πατέρα τοῦ δὲν θὰ ἰδῆ ἕνα μεγάλο δυστύχημα, δὲν θὰ αἰσθάνῃ πολὺν πόνον· καὶ θὰ λησμονήσῃ τὰς ἀπερατμένους τοῦ στερήσεις εἰς τὴν παρουσίαν σωρευμένου πλοῦτου.

Ὁ ἴδιος αὐτὸς ὁ φιλάργυρος δὲν ὑποφέρει τόσο ὅσο νομίζουμε· ἐπειδὴ ὑποφέρει θεληματικῶς καὶ εὐχαρίστως. Ὁ φιλάργυρος εἶναι ἀσκητῆς, καὶ ὑποφέρει κ' ἐκεῖνος εὐχαρίστως δι' ἀγάπην τοῦ πλοῦτου, ὅσα καὶ ὁ ἀσκητῆς δι' ἀγάπην τῆς ἀγιοσύνης.

Ἡ ἀγάπη τοῦ φιλάργυρου διὰ τὸν πλοῦτον εἶναι εἰλικρινῆς καὶ ἀγνή. Ὁ φιλάργυρος δὲν ἀγαπᾷ τὸν πλοῦτον μὲ δεύτερον ἰδιοτελεῖ σκοπόν, τὸν σκοπὸν τῆς ὠφελείας ὅπου δίνει ὁ πλοῦτος. Τὸν ἀγαπᾷ χωρὶς ἰδιοτελεῖαν καὶ αὐταπαρνήτως. Ἀγαπᾷ τὸν πλοῦτον διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ δι' αὐτὸν μόνον, παραιτούμενος ἀπὸ κάθε ὠφελείαν προερχομένην ἀπὸ αὐτόν, καὶ ἀρκούμενος εἰς τὴν μόνην ψιλὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ. Πλατωνικὴ ἀγάπη φλέγει τὸν φιλάργυρον διὰ τὰ ἀργύρια.

Ἔτσι, ὁ φιλάργυρος εἶναι ἐραστὴς αὐταπάρνητος τοῦ πλοῦτου, καὶ, ἂν θέλετε, θῦμα, ἀθῶο θῦμα, μιᾶς ιδέας, ὡς ἐκείνης τοῦ ἀσκητῆ.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ νομίσωμε ὅτι στὸ τρέξιμο τῆς ζωῆς τοῦ φιλάργυρος δὲν ἔχει καὶ αὐτὸς τὰς μεγάλας εὐχαρίστησας. Καὶ πρῶτον μὲν, ζῆ μὲ τὴν ιδέαν τοῦ καὶ διὰ τὴν ιδέαν τοῦ ἐκείνην τῆς σωρεύσεως πλοῦτου, ἢ ὅποια τὸν εὐχαριστεῖ καὶ τὸν θέλγει ἀενάως. Ἀλλὰ καὶ παρεχτὸς τούτης τῆς κυρίως εὐχαριστήσεώς τοῦ, ὁ φιλάργυρος ἔχει μεγάλο πανηγύρι, μεγάλη χαρὰ, ὅταν φίλος κάποιος τὸν καλεῖ σὲ γεῦμα, ἢ σὲ χορὸ ὅπου εἶναι buffet. Ὁ φιλάργυρος τότε τρώει! Τρώει μὲ ὄρεξιν, ἐπειδὴ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐπρονήστεψε. Τρώει μὲ ὄρεξιν, ἐπειδὴ φαγητὰ ἐκλεχτὰ, καὶ ἀφθονα, καὶ καλοφτιασμένα, καὶ χάρισμα! . . . Τρώει μὲ ὄρεξιν, ἐπειδὴ

στὸ σπῆτι τοῦ δὲν ἔφακε ποτὲ τέτοια, καὶ δὲν ἔχει τὴ γούση τοῦ ἀμβλυμένην ἀπὸ τὴ μεταχείριση τῶν τοιούτων.

Ὁ φιλάργυρος σὲ τέτοιαις περιστάσεσι χαίρεται περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, ἐπειδὴ οἰκονομεῖ τὸ σημερινὸ ἐδικό του, τρώει χάρισμα ἐκλεχτὸ ξένο, καὶ χορταίνει καὶ διὰ τ' αὔριο. Ἔτσι, περιστάσεσι τέτοιαις δι' αὐτόν, εἶναι στὸ τρέξιμο τῆς ζωῆς τοῦ ἐποχῆς χαρᾶς καὶ ἀγαλιάσεως.

Μόνη μία μεγάλη πίκρα ἢ φιλαργυρία τοῦ φυλάει διὰ ὑστερην, ὅταν πληρώνοντας καὶ αὐτὸς τὸ κοινὸν χρέος, εἰς τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου τοῦ, ὑποχρεώνεται ν' ἀποχωρισθῇ ἀπ' ὅ, τι ἔχει ἀγαπητότερο! Ν' ἀφήσῃ σὲ ἄλλους τὴν πραγματάωσιν τῆς μονοιδέας τοῦ, διὰ τὴν ὁποῖαν ἐμοχθοῦσε πάντοτε . . . νὰ ἔβγάλλῃ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ, καὶ νὰ δώσῃ σὲ χέρια ἄλλα, ὅχι μῆτε δανεικά, ἀλλὰ χαριστὰ!!!! ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα ἐδόουλες ὄλην τοῦ τὴν ζωὴν! . . . τὴν ψυχὴν τοῦ! . . . τὸν Θεόν τοῦ! . . . τὰ συναγμένα τοῦ!!!!

Ἄ, τότε, μὰ τότε, ὁ δυστυχῆς ὁ φιλάργυρος εἶναι ἀξιολύπητος. Κανένα ξέσχισμα καρδιάς δὲν ἔμπορεῖ νὰ φθάσῃ τὸ ἐδικό του. Ἐκεῖνο ποῦ διὰ κάθε ἄλλον ἄνθρωπον εἶναι διαθήκη, διὰ τὸν δυστυχῆ τὸν φιλάργυρον εἶναι καταδίκη! . . . Καταδίκη ποῦ τὴν ὑπαγορεύει αὐτὸς ὁ ἴδιος! . . . Ἀλλοίμονο, διπλοκαταδίκη! . . .

Ἴδου ὁ φιλάργυρος. Ὁ δυστυχῆς, ἀρχίζει ἐλευσιὰς, καὶ τελειώνει ἀξιοδάκρυτος.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ὁρειχάλκινον ἀνάγλυφον Ἀθηνῶς. — Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ὁ κ. Max Ohnefalsch — Richter δημοσιεύει ἐν τῷ Ἐσπερῷ τῆς Λειψίας (τεῦχος 74, ἀριθ. 30), προκειμένου λόγου περὶ κυπριακῶν ἀρχαιοτήτων τὰ ἐξῆς ἐπισυναπτῶν καὶ εἰκόνα ἣν καὶ ἡμεῖς ὀπισθεν παραθέτομεν: «Λαμπρὸν ἐπίσης εὑρημα εἶναι καὶ τὸ ὀρειχάλκινον ἀνάγλυφον τῆς Ἀθηνῶς. Ἐχρησίμευεν ὡς κόσμος τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς κατόπτρου τινὸς ἢ ὡς κάλυμμα αὐτοῦ· καθ' ὃν τρόπον εὑρηται τοῦτο καὶ εἰς τὰ τυρρηνικὰ κάτοπτρα, ἅτινα θεωροῦνται ὡς ἀπομιμήσεις τῶν ἐλληνικῶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἢ γλυπτὴ παράστασις εἶνε ἐντὸς τῆς κυκλοτεροῦς πλακῆς ἐγγεγλυμμένη. Ἐνταῦθα πρόκειται ἐλληνικὸν πρότυπον. Τοῦτο φαίνεται ἀπωλέσθη ὑπὸ τινος ἐπισκέπτου τοῦ λουτροῦ, ὅπερ ἀνέσκαψα παρὰ τὴν Σαλαμίνα. Ἐνταῦθα βλέπομεν τὴν πολεμικὴν Ἀθηνῶν ἐξωπλισμένην καὶ τὴν περικεφαλαίαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ὁ δεξιὸς βραχίονας εἶνε ὑψωμένος, δικκίμπτεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ περιβάλλει τὸ ζυστὸν μακροῦ καὶ

ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐρείδομένου δόρατος. Ὁ ἀριστερὸς πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔξω ἐκτεινόμενος βραχίον δράττεται τῆς ἐπίσης ἀριστερᾶ ἐπὶ τῆς γῆς στηριζομένης ἀσπίδος. Φαίνεται ὅτι ἡ ἐτοιμοπόλεμος θεὰ ἤσυχάζει ἤδη ἐκ τῆς μάχης. Μόλις κατέπυσεν ὁ ἀγὼν καὶ ἡ κίνησις, διότι τὸ ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου καταπίπτον ἀπόσπασμα τοῦ χιτῶνος περισσάνεται κινούμενον ἐπὶ κυματοειδῶς. Ὅλον τὸ ἔργον εἶνε ἀριστα πεπλασμένον καὶ συνεχνοῦ ἐν αὐτῷ ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ εἶδους τούτου τῆς τέχνης. Πόσον ἐναργεῖς εἶναι αἱ γραμμαὶ καὶ οἱ τύποι, πόσον μεγαλοπρεπῶς διαφαίνεται ὑπὸ τὸν λεπτὸν χιτῶνα τὸ σῶμα, τὸ τόσον σύμμετρον καὶ συγχρόνως παρ' ὅλην τὴν καλλονὴν τόσον φυσικόν! Ὅπως τοβραῶς καὶ εὐσταθῶς ἀναμένει νέους ἐχθρούς ἢ εἰς πόλεμον προπαρασκευασμένη θεὰ! Πόσον καλῶς ἐτέθη τὸ ἀριστερὸν σκέλος πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἔσω κεκαμμένον καὶ ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τοῦτο ἀριστερᾶ ἢ καμπὴ τοῦ ἰσχίου πρὸς τὰ ἔξω! — Πόσον εὐρωστοὶ καὶ ἐν τούτῳ ἔχοντες τὴν ἀγνοτάτην γυναικείαν καλλονὴν, φαίνονται οἱ γυμνοὶ βραχίονες, χεῖρες καὶ πόδες καὶ πόσον λεπτῶς

εἶνε ἔξαιρετασμένοι! Μετὰ πόσης εὐφυΐας ἐξέλεξεν ὁ καλλιτέχνης τὸν βραχεῖς χειρὶδας ἔχοντα χιτῶνα, ἵνα δῶνται ἡ θεὰ νὰ κινή τοὺς βραχίονας, ὅταν ἀπαιτήσῃ τοῦτο ὁ ἀγὼν! Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ ὄψεων περιτυλιγμένη κεφαλή τῆς Μεδούσης ἐπὶ τῆς ἀσπίδος! Πόσον ὠραία εἶναι ἡ κατασκευὴ αὐτῆς ἀνταποκρινόμενη εἰς τὴν ὑπόθεσιν! Ἡ τρόμον καὶ ἀπολίθωσιν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων προξενούσα θεὰ τῆς Μεδούσης, μετηνέχθη ἐνταῦθα ἐπ' αὐτῆς τῆς Μεδούσης. Τὸ πρόσωπον διεστραμμένον, οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ στόμα ἀνεωγμένοι τόσον, ὥστε φαίνεται μὲν ἡ γλῶσσα, δὲν ταράσσεται ὅμως ἡ συμμετρία καὶ ἡ ἁρμονία. Ὅποια δύναιμι παρίσταται διὰ τῶν γραμμῶν! Ὅπως ὠραῖος εἶναι ὁ ἐξέχων στέφανος ἐλαίας περὶ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν περιφέρειαν τῆς κυκλοτεροῦς πλάκῃς, παραιοσηγμένος ὡς μέλος συνδυάζον τὸ ὅλον! Ὅπως σκοπίμως ἐφηυρέθη καὶ ἡ εἰς ποικιλίαν χρησιμεύουσα ἐνταῦθα μακρὰ καὶ ἐξέχουσα λόγχη! — Πῶς

συνεδυάθη μετὰ τοῦ ἐξ ἐλαίας στεφάνου τὸ ἡμειγυρόμενον καὶ ἡμιφανιζόμενον βᾶθρον τῆς θεᾶς! — Πόσον προχμητικῶς περιστάται ὁ χαρκτηρ τῶν ἐλαίων! Καὶ μετὰ πόσης νοημοσύνης ἀπέφυγεν ὁ καλλιτέχνης νὰ παρσστήτῃ ἐνθάδε τοὺς διὰ τὸ ἀνάγλυφον μεγάλους ὄντας ὠρίμους καρποὺς τῆς ἐλαίας, ἀλλ' ἔντι τούτων ἐξέλεξε καρποὺς μόλις ἐξανθήσαντας καὶ μετὰ μικρὸν ὠριμάστοντας! Δικαίως λοιπὸν μοι ἔγραψεν ὁ καθηγ. Dr. Conze, ὁ διδάκτημος διευθυντῆς τῆς γλυπτοθήκης τῶν ἐν Βερολίῳ Μουσείων, περὶ τοῦ εὐρήματος τούτου. « Ἐπανειληγμένως καὶ μετὰ μεγάλης χαρᾶς παρετήρησα τὸ ἐν φωτογραφίᾳ ἀποσταλέν μοι ἀνάγλυφον τῆς Ἀθηνᾶς ». — Ναί, τοιαύτην σύνθεσιν καὶ τοιαύτην ἐπέλεσιν τῆς ὑποθέσεως μόνον ἢ καλὴ ἐλληνικὴ τέχνη ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ. « Οἱ εὐρίσκοντες ἐλληνικὰ ἔργα ἐν Κύπρῳ, θεωροῦσι καὶ ἐκδίδουσιν αὐτὰ ὡς προϊόντα ἐξ Ἑλλάδος ἢ Ἰωνίας. Τοῦτο δὲν εἶνε ὀρθόν! — Ἡ ἡμετέρα ἄνευ περιεφραλαίας Ἀθηνᾶ, ὅπως καὶ ἡ πολεμική, εἶνε ἐπίσης καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα καλὰ ἔργα ἐλληνικῆς τέχνης προϊόντα καὶ δημιουργήματα ἐν Κύπρῳ ἐργασθέντων ἐλλήνων καλλιτεχνῶν καὶ πολλῶν μάλιστα καὶ ἐν Κύπρῳ γεννηθέντων. »

Δυστυχῶς πᾶσα ἡ περιγραφή τοῦ κ. Richter ἦν ἐπίτηδες ἀνεδημοσιεύσαμεν, ἔχει βλάπιν σφκληρὴν, διότι τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο περὶ οὗ τοσοῦτον ποιεῖται λόγον εἶναι ἀπλούστατα νεώτατον ἔργον, καὶ δὴ ὠρισμένως τὸ σῆμα ὅπερ ἔφερον ἐπὶ τῆς περιεφραλαίας τὰ ἐξ Ἑλλήνων τῷ 1810 ἐν Ἐπτανήσῳ συσταθέντα ἐλληνικὰ τάγματα ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἄτινα ἐπολέμησαν ἐπιτυχῶς καὶ ἐν Ἐπτανήσῳ καὶ κατόπι ἐν Σικελίᾳ καὶ Καλχονίᾳ. Τοῦ ἐνός τῶν ταγματάρχων τούτων μαγκιόρος ἦν ὁ Γσοῦρτζ, καὶ ἑτέρου ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὅστις καὶ κατόπιν ἐξηκολούθει φέρων τὴν περιεφραλαίαν. Ἦσαν δὲ ὁμοιομόρφως ἐνδεδυμένοι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὰ ἄνδρες μὲ φουστανέλαν, περικνημίδα, ἐρυθροῦν ἱμάτιον καὶ περιεφραλαίαν καὶ ἔφερον τὴν Ἀθηνᾶν ὡς σῆμα ἐπὶ τῆς περιεφραλαίας καὶ ἐπὶ τῆς πόρτης τοῦ ἀορτήρος κατεσκευασμένην ἐξ ὀρειχάλκου. Ἀμφότερα ταῦτα κατέχει ὁ πατήρ μου καὶ ἐξέθηγεν ἐν τῇ ἐκθέσει πέρυσι τῶν κειμηλίων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, καὶ εἶδον πάντες οἱ ἐπισκεφθέντες καὶ τὴν πόρτην καὶ τὸ σῆμα τοῦτο τῆς περιεφραλαίας περὶ οὗ τοσαῦτα γράφει ὁ κ. Richter. Περὶ τοῦ Conze οὐδὲ λόγος, διότι φωτογραφίαν ἰδῶν ὁ διακεκριμένος ἀρχαιολόγος ἔγραψεν ὅσα ἔγραψεν

M. H. Λάμπρος

Ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ Κοραῆ. — Τὴν ᾧδε δημοσιευομένην νῦν τὸ πρῶτον ἐπιστολὴν τοῦ αἰοιδίμου Κοραῆ ἀνέγνω ἐν μιᾷ τῶν συνεδριῶν τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ διὰ νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ καὶ ἵνα καταφανῆ ἢ ἐν ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς τοῦ ἀνδρὸς δικλάμπουσα ἀνυπόκριτος μετριοσύνη.

Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς δηλαδὴ χρόνοις κυρία καὶ πρωτίστη φροντίς τῶν καὶ τ' ἀναξιώτατα λόγου δημοσιευόντων εἶναι νὰ διασαλπίζωσιν αὐτὰ εἰς ἄπασιν εἰ δυνατόν τὴν ὑπ' οὐρανόν· ὁ δὲ σπρώττος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὁ τὴν βίον ὅλον κατατρέψας εἰς μελέτας κριτικᾶς, τὴν διὰ πολλοῦ κόπου κποθησκυρισθεῖσαν παρ' αὐτοῦ πολυτιμοτάτην ὕλην λεξικοῦ ἐθεώρει ἀναξίαν ἐκδόσεως, καὶ παρεκάλει ἐν κρυπτῷ τὸν φίλον αὐτοῦ Βάμβαν νὰ τὴν παραχωρήσῃ εἰς ὅν τινα κρίνῃ ἐκεῖνος ἄξιον νὰ ὠφελθῆ, καὶ νὰ τὴν ἐκδώσῃ εἰς *δομά του* καὶ οὐχὶ ὡς ἑαυτοῦ ἔργον!

Ὁ πρὸς δὲν ἡ ἐπιστολὴ Νεόφυτος Βάμβας διέτριβε τότε ἐν Κερκύρα, διευθύνων τὸ ἱεροσπουδαστήριον καὶ διδάσκων ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ.

Θ. Ν. Φιλαδελφεύς

Παθεινότετε φίλε!

Με μεγάλην εὐχαρίστησιν ἀνέγνωσα τὴν τῆς 8ης Σεπτεμβρίου. Ἡ ἀργοπορία τῶν γραμματικῶν σου με θλίβει· ἐπεθύμουν νὰ γνωρίσω τὸν ὠφελιμὸν σου κόπον τοῦτον πρὶν κλείσω τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ κλείσις ἐπιταχύνεται κατὰ πᾶσαν ὥραν καὶ στιγμὴν, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ ἀτυγκρίτως πλέον ἀπὸ τὰς ψυχικὰς ἀνάγκας. «Ἰσχυραὶ ἐπιθυμίαι (ὡς λέγεις) ἀντικοπτόμεναι» ὄχι ἀπὸ ἄλλα χρέη, ὅποια ἀντικόπτουν τὰς ἰδικὰς σου, ἀλλ' ἀπὸ περιπτώσεις ἀρρήτου. . . . Χωρὶς αὐτὰς ἤλιπζα νὰ φθάσω καὶ εἰς τὸν τέταρτον τόμον τῶν Ἀτάκτων καὶ τώρα οὐδὲ τὸν τρίτον (ἔτοιμον) εἶμαι βέβαιος νὰ ἐκδώσω. Περὶ τοῦ φυλλαδίου, «μέν' ἀτρέμας». Τὸ ἔκρινες; ὡς τὸ ἔκρινα.

Ζητῶ, φίλε, ἀπὸ σέ τὴν τελευταίαν ταύτην χάριν. — Εὐθὺς ἀποῦ μάθῃς τὴν τελευτὴν τῆς ὀδύνης μου ζωῆς, νὰ φροντίσης νὰ σοῦ σταλθῶσιν αὐτοῦ, ὅσα χειρογραμμένα εὐρεθῶσιν εἰς τὴν κατοικίαν μου Ἀτακτα ἢ ἄλλη ὁποιαδήποτε συναγμένη ὕλη, σημειωμένη εἰς χωριστὰ φύλλα, ἢ εἰς τὸ περιθώριον τοῦ Γραικιταλικοῦ Λεξικοῦ τοῦ Σομκουέρα. Τὸ Λεξικὸν τοῦτο πρέπει νὰ παραδοθῆ εἰς χεῖράς σου, ὡς καὶ ἄλλο συνδεμένον εἰς χροτίον ἀτύπωτον, καὶ ἐπιγραμμένον με χρυσᾶ γράμματα: «**Ῥῶλη Λεξικοῦ**». Ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι κανὲν ἄξιον ἐκδόσεως· εὐποροῦν ὅμως νὰ χρησιμεύωσιν, εἰς ὅν τινα κρίνης σὺ ἄξιον νὰ ὠφελθῆ, καὶ νὰ ἐκδώσῃ τι τελειώτερον εἰς *δομά του*, καὶ ὄχι ὡς ἐμέ. Ἐξέυρεις ὅτι εἴμεθ' ἀκόμη πτωχοὶ καὶ λιμοκτονημένοι ἀπὸ παιδείαν· ὅθεν οὐδ' αἱ ψίχαι τοῦ ὀλίγου μας ἄρτου εἶναι δίκαιον νὰ ἀπορρίπτωνται.» Ἐγραψα περὶ τῆς εἰς σέ παραδόσεως καὶ πρὸς τὸν Ρώταν εἶναι παρὰ ταῦτα καὶ ἡ ποτὲ μελετηθεῖσα ἐκδοσις ὅλων τῶν Μυθογράφων, εἰς τὴν ὁποίαν μ' ἐβοήθησες καὶ σὺ. Αὐτοὶ ὅλοι εἶναι συναθροισμένοι καὶ τοπισμένοι εἰς χάρτινον μέγα κουτίον με τὰς σημ. ἢ διορθ. μου. Εἶπέ με, ἂν κρίνης πρακτόν, νὰ σέ στείλω αὐτοῦ μίαν ἑκατοντάδα πρώτου καὶ δευτέρου τόμου τῶν Ἀτάκτων, διὰ νὰ δυνηθῶ καὶ νὰ ἐκδώσω τὸν τρίτον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀταξία δὲν εἶν' ὀλι-

γωτέρα τοῦ πρώτου· τοιαύτη ἡμῶς ὁποία μέλλει νὰ σ' εὐχαριστήσῃ, ἂν δὲν ἀπατώμαι πολύ. Δὲν ἀπορῶ περὶ τῆς αὐτοῦ κρίσεως τῶν Γραμματικῶν σου· καὶ μὴ σέ λυπῆ ἡ κρίσις τῶν «Ἐβόξεν αὐτοῖς». Ἐκαίμεν καλὰ νὰ στείλῃς τινὰς εἰς τὸν Κοντόσταυλον. Ἄν ὅλοι ἦσαν κατ' αὐτόν· ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖθεν ἔχω παχείας· ἐλπίδας, ἐπειδὴ παρὰ τὴν ἀλληλοπαίδευτικὴν μέθοδον, δὲν βλέπω ἀκόμη οὐδεμίαν πρόνοιαν οὐδ' ἐπιθυμίαν συστάσεως ἑλληνικῆς παιδείας. «ὦ μῶροι, μῶροι!» Σὺ δὲ φρόνιμε εὐδαιμόνει!

5 Νοεμβρίου 1829.

Ὁ φίλος σου Ο. Θ.

Διὰ τί βροχθύνεις, εὐλογημένε, τὴν διὰ τύπου ἐκδοσιν τῆς χημείας σου; ἔφθασε καὶ ὁ Χαρχλάμπης σου καὶ τὰς ὁποίας ἔλαβες χρηστάς ἐλπίδας περὶ αὐτοῦ ἐμπνέει καὶ εἰς ἐμέ.

Αἱ περὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν σπουδαί. — Ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδρίᾳ τοῦ φιλολογικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκης εἶπεν, ὅτι θὰ ἐκθέσῃ διὰ βραχυτάτων τὴν κατάστασιν, ἐν ἣ σήμερον εὐρίσκονται αἱ περὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν σπουδαί. Ἡ κατάστασις αὕτη, εἶπεν, ἔχει ὅλως ἀντίθετον διευθύνσιν τῆς πρὸ τοῦ 1880 ἐν χρήσει. Ἐπειδὴ μετὰ τὸν αἰδιμον Κοραῆν πάντες σχεδὸν ὅσοι ὀπωσδήποτε ἐζήτηζον τὴν νέαν ἑλληνικὴν, ἐφήρμοζον ἐπὶ τὴν ἔρευναν τῆς νέας τὴν αὐτὴν μέθοδον, ἦν καὶ ὁ πολὺς Κούρτιος, Corssen, Bopp, Pott, Schleicher κ.λ.π. ἐπὶ τὴν ἐτυμολογίαν καὶ διαλεύκανσιν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἡ σήμερον ὅλως καὶ ἐν τῇ ζητῆσει τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ἀχρηστος ἐπεβάλλετο τότε τοῖς ἐρευνηταῖς τῶν γλωσσῶν ἐκείνων, καθ' ὅσον δὲν εἶχον γραπτὰ μνημεῖα αὐτῶν ἐξικνούμενα μέχρι τέλους. ἦτοι μέχρι τοῦ χρόνου τῆς δημιουργίας καὶ ἀναπτύξεως αὐτῶν τόσο πρὸ τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἰαπετικῆς γλώσσης εἰς τὰς γνωστὰς συγγενεῖς ὅσον καὶ μετ' αὐτόν. Ἐνῶ τοῖς περὶ τὰ νέα ἑλληνικὰ ἀσχολούμενοι προὔκειτο ὁ θησαυρὸς τῆς παλαιᾶς καὶ μεσαιωνικῆς ἡμῶν γραμματείας, τ. ἔ. σχεδὸν συνεχῆς ἱστορικῆς παράδοσις, ἦν πρώτην ὀφείλον νὰ σπουδάσωσι, καὶ τῇ βιγηθείᾳ ταύτης νὰ ζητήσωσι τὴν ἐρμηνείαν τῶν φαινομένων τῆς νέας ἑλληνικῆς. Διότι ἀναμφιβόλως διὰ τῆς ἀποράσεως, ὅτι π. χ. τὸ κυριώτω ἔχει ρίζαν *καρ* δηλοῦσαν *καλεῖν*, ἢ ὅτι τὸ φρονιάλι ἀνάγεται εἰς ρίζαν *praki* σημαίνουσαν *φανίλλειν* κτλ. οὐδὲν ἀπολύτως, οὔτε φθογγικὸν οὔτε τῆς κλίσεως, φαίνονμενον ἐξηγεῖται. Ἐπεκράτει λοιπὸν τότε ἡ παντελὴς σχεδὸν παρὰ πᾶσι, παραμέλλου καὶ καταφρόνησις, τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως λόγῳ, ὅτι τὰ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἡμῶν γραμματεῖᾳ εἶναι οὕτω πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐκ παρτοίων ἑτερογενῶν στοιχείων ἀνάμικτα ὥστε διὰ τὴν ἐπιστήμην οὐδεμίαν τὸ παράπαν ἔργου σημασίαν. Ἐξελεγχθέντος δὲ τοῦ ἀτόπου τοῦ δίσχυρισμοῦ τούτου διὰ παραδειγμάτων ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας, ὅτι δηλ. τὸ κυριώτω τοῦτο ἐλέγετο *καρῶ* ὑπὸ τῶν παλαιῶν καὶ μεταγενεστέρων καὶ Βυζαντινῶν, καὶ ὅτι τὸ φρονιάλι ἐλέγετο ἀληθῶς *φιλοκαλία*, *φιλοκάλιον*, *φιλοκάλιον*, *φρονιάλι*, *φρονιάλι* κ. τ. κ., ἡ ἔρευνα μετέπεσεν ἀπὸ τῆς Σκύλλης εἰς τὴν Χάρυβδι, ἦτοι ἀπὸ τῆς παντελοῦς καταφρονήσεως τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως εἰς τὴν υπερβολικὴν ἐκτίμησιν αὐτῆς. Τὴν διεύθυνσιν δὲ ταύτην ἀντιπροσωπεύουσι δύο ἄνδρες, ὧν ὁ μὲν ἐν Γαλλίᾳ κ. Ἰωάννης Ψυχάρης, ὁ δὲ ἐν Γερμανίᾳ κ. Κάρολος Krumba-

cher. Ἀμφότεροι φρονοῦσιν, ὅτι τὰ μνημεῖα τῆς γλώσσης τὰ ἤδη δημοσιευθέντα ἐξαρκοῦντιν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν φαινόμενων τῶν περὶ τοὺς φθόγγους καὶ τὴν κλίσιν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς· διὸ ὁ μὲν ἐπιχειρεῖ οὐδὲν μικρότερον ἢ διὰ τῆς βοήθειας τῶν μεσαιωνικῶν ἡμῶν γλωσσικῶν μνημείων νὰ συγγράψῃ *ιστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, ὁ δὲ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ φθογγικὰ φαινόμενα αὐτῆς καὶ νὰ ὀρίσῃ τὸν χρόνον τῆς γενέσεως καὶ βλθμιαίας ἀναπτύξεως ἐκάστου αὐτῶν διὰ τῆς μελέτης τῶν μνημείων τούτων.

Ἴνα τις δυνηθῇ νὰ κατανοήσῃ δεόντως τὴν ἀτοπίαν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ὀφείλει νὰ ἐνθυμηθῇ, ὅτι οὐδεμιᾶς γλώσσης ἢ γραμματείας εἶναι πιστὸν ἀπεικόνισμα, ἐκμαχέτον ἢ ἐκτύπωμα, ὡς εἶπειν, τῆς ἀληθοῦς, τῆς ζώσης καὶ λαλουμένης γλώσσης. Ἡκιστα δὲ πάντων δύναται ἡ μεσαιωνικὴ γραμματεία ἡμῶν νὰ θεωρηθῇ τοιαύτη πιστὴ εἰκὼν τοῦ λαλουμένου λόγου ἀφοῦ εἶναι φρικωδῶς ἀνάμικτος τύπων καὶ λέξεων νέων καὶ πλαιῶν καὶ πρὸς τούτοις αὐτοσχεδιασμάτων παντοίων καὶ πολλακίς ὅλως τερατωδῶν τῶν γελοίων ποιητῶν. Ἡ χρῆσις λοιπὸν τῆς παραδόσεως ταύτης εἶναι σφοδρὰ ἐπικίνδυνος, ἂν τις μὴ ἐκάστοτε ἡξέσῃ νὰ διακρίνῃ καὶ διαχωρίξῃ ἐπιμελέστατα τὰρχαῖα τῶν νεωτέρων καὶ τούτων πάλιν τάττομικὰ ἐκάστου ποιητοῦ ἢ πεζογράφου δημιουργήματα. Εἰς δὲ τὸν ἀναγκαιότατον τοῦτον ἀκριβῆ χωρισμὸν ὁ σπουδαιότατος ὀδηγὸς ἡμῶν εἶναι ἡ ζῶσα, ἡ λαλουμένη ἀνὰ πᾶσαν ἑλληνικὴν γῆν γλώσσα. Ὡστε ἂν ἡ ἱστορικὴ παράδοσις μέλλῃ νὰ ἐρμηνεύσῃ πολλὰ φαινόμενα τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνίδος, οὐχ ἤττον αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ παράδοσις ὀφείλει νὰ βασκανισθῇ καὶ καθαρισθῇ καὶ κυρωθῇ δι' αὐτῆς τῆς λαλουμένης γλώσσης. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἡ ἱστορικὴ παράδοσις τῆς γλώσσης ἡμῶν καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων δὲν προσῆλθεν ἐκ πρῶτων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἀλλὰ μόνον ἐκ τινῶν νήτων καὶ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τῆς δὲ Ἡελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῶν πλείστων νήσων οὐδὲ ἐν γραπτῶν μνημείων γνησίου δημῶδους λόγου ἔχομεν, πλὴν τῶν δημοτικῶν ᾠμάτων ἅτινα σχεδὸν πάντα ἀνήκουσιν εἰς τὸν 19^{ον} καὶ 18^{ον} αἰῶνα. Ὅσοι λοιπὸν τὰ ὀλίγα καὶ μονομερῆ γραπτὰ ταῦτα μνημεῖα ὑπολαμβάνουσιν ὡς φωτογραφικὸν ἀπεικόνισμα τῆς πλαιωτέρας, μεσαιωνικῆς καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, γλώσσης διαπράττουσιν ἐκτὸς ἄλλων καὶ τὸ μέγιστον σφάλμα τοῦ νὰ θεωρῶσιν ὡς γλῶσσαν τοῦ ἔθνους ὅλου τὰ ἰδιώματα ὀλίγων τινῶν τόπων.

Τοιαύτη ἐν τοῖς νῦν χρόνοις ἡ κατὰστασις τῆς ἐρεῦνης τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνίδος. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι αἱ μελέται αὗται διακείνται οὕτως, καὶ ταῦτα τοσοῦτω μάλλον, καθ' ὅσον ἡμεῖς οἴτινες ἐκ φύσεως εἴμεθα φύλακες καὶ ἐπιμεληταὶ τοῦ θεσαυροῦ τούτου, οὐδὲν ἀπολύτως θέλομεν νὰ πράξωμεν Ἐρωτηθεὶς δ' ὁ κ. Χαρζιδάκης, τί προτείνει νὰ γίνῃ, ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν, ἵνα ὁ Σύλλογος δι' ὃν διατίθεται πολλῶν μέσων ἐπιμεληθῇ τοῦ ἐθνωφελεστάτου τούτου ἔργου εἴτε τὴν κυβερνήσιν πείθων, εἴτε καὶ πλουσίους ἰδιώτας, ὅπως ἀναλάβωσι τὴν δαπάνην πρὸς καλλιέργειαν τῆς νέας γλώσσης ἡμῶν, ἥτις, ὡς μὴ ὄφειλε, μόνη ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ λαλουμένων γλωσσῶν διὰ τὴν ἡμετέραν ἀκμήσειν καὶ ἀφροντισίαν διατελεῖ ἀγνωστος.